

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПОВІТРЯНИХ СИЛ
імені ІВАНА КОЖЕДУБА

**ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ПРОТИБОРСТВО В
УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

**МАТЕРІАЛИ НАУКОВОГО СЕМІНАРУ ХАРКІВСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ПОВІТРЯНИХ СИЛ
імені ІВАНА КОЖЕДУБА**

23 грудня 2022 року

Харків
2022

Науковий семінар Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба «Інформаційно-психологічне протиборство в умовах російсько-української війни»: статті та тези доповідей, 23 грудня 2022 року. – Х.: ХНУПС ім. І. Кожедуба, 2022. – 110 с.

Наведені статті та тези доповідей за теоретичними та практичними результатами наукових досліджень і розробок, виконаних науково-педагогічними працівниками, науковими співробітниками, докторантами, ад'юнктами, аспірантами та іншими фахівцями органів військового управління, закладів освіти, установ і підприємств України.

За достовірність викладених фактів, цитат та інших відомостей відповідальність несе автор.

Затверджено до друку вченою радою Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, протокол від 21 грудня 2022 року № 13.

© Харківський національний університет Повітряних Сил
ім. І. Кожедуба, 2022

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ СЕМІНАРУ

Голова організаційного комітету – заступник начальника університету з морально-психологічного забезпечення – начальник відділу Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба полковник ЛУК'ЯНЕНКО В.В.

Заступник голови організаційного комітету – начальник кафедри психології та педагогіки, кандидат філософських наук, доцент полковник КРОТЮК В.А.

Члени організаційного комітету:

доцент кафедри філософії, кандидат філологічних наук,
доцент ЧЕРНИШОВА Т.О.;

викладач кафедри психології та педагогіки ЯНДОЛА К.О.

Відповідальний секретар організаційного комітету - старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії (морально-психологічного забезпечення) наукового центру Повітряних Сил, кандидат психологічних наук підполковник САВЧУК О.А.

ЗМІСТ

Організаційний комітет	3
Вступне слово начальника Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба бригадного генерала Андрія БЕРЕЖНОГО.....	6
Привітання начальника управління морально-психологічного забезпечення Командування Повітряних Сил Збройних Сил України полковника Олега КУДРЕНКА.....	7
<i>Лук'яненко В.В., Квіткін П.В., Дятлова І.В.</i> ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА І СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	9
<i>Данильян О.Г., Калиновський Ю.Ю.</i> СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА.....	14
<i>Дзьобань О.П., Чалапко В.В.</i> СУЧАСНА ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА: МЕДІАПРОСТОРОВИЙ ВИМІР.....	18
<i>Vasyl Stasiuk, Volodymyr Dykun</i> RECOMMENDATIONS REGARDING SPECIAL PSYCHOLOGICAL TRAINING OF ARTILLERY PERSONNEL SUBDIVISIONS.....	23
<i>Рущенко І.П.</i> МІЖЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ХАРАКТЕР РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	24
<i>Полищук І.О.</i> АГРЕСІЯ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ ТА АКТУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ОСНОВ ГЕОПОЛІТИКИ.....	29
<i>Ruslan Hula, Iryna Perederii</i> HISTORICAL RETROSPECTIVE OF THE DEVELOPMENT AND TRANSFORMATION OF THE STRUCTURES AND PROCESSES OF MORAL AND PSYCHOLOGICAL SUPPORT IN THE ARMED FORCES OF THE RUSSIAN FEDERATION (2013 – 2022).....	32
<i>Кротюк В.А., Староконь Є.Г.</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В ХОДІ ПРОТИДІЇ АГРЕСІЇ РФ.....	35
<i>Соболева С.М., Панфілов О.Ю.</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ СВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	43
<i>Кислий В.Д., Приходько Д.П.</i> ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ДО ВИМУШЕНИХ ЗМІН У ХОДІ ВІЙНИ.....	48
<i>Чернишова Т.О.</i> КОНТРПРОПАГАНДА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	52
<i>Савчук О.А.</i> ПАНІВНА ЕЛІТА УГОРЩИНИ ЯК АГЕНТ РОСІЙСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ.....	55
<i>Артюхова В.В.</i> КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ – ПРОВІДНИЙ ПРИНЦИП ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГІГІЄНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	62

<i>Ломака В.С.</i> ДЕЗІНФОРМАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ МАНІПУЛЮВАННЯ ПРАВОСВІДОМІСТЮ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	64
<i>Косигіна М.М., Савчук В.С.</i> РОЛЬ НАРАТИВІВ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ У ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ УКРАЇНИ.....	69
<i>Яндола К.О.</i> СУЧАСНА ВІЙНА – ВІЙНА НАРАТИВІВ.....	71
<i>Кротюк В.А.</i> ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОПЕРАЦІЇ РОСІЇ ПРОТИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПОВІТРЯНИХ СИЛ...	74
<i>M. Chekh</i> THE LEGAL REGULATION OF INFORMATION SOVEREIGNTY.....	78
<i>Михайловський Р.А., Будур І.М.</i> ОНТОЛОГІЯ ВИКРИВЛЕННЯ РЕАЛЬНОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ: ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ.....	81
<i>Литвинова А.П., Марченко А-М. А.</i> ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	86
<i>Михайловський Р.А., Мошаренкова Т.В.</i> НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ В ОСНОВІ ФОРМУВАННЯ ХАРАКТЕРУ ВІЙСЬКОВОГО ЛІДЕРА.	89
<i>Rakytyanskiy S., Zorkin R., Plaksyi O.</i> THE PROJECT «I WANT TO LIVE» AS AN ELEMENT OF THE STRATEGY OF INFORMATION-PSYCHOLOGICAL INFLUENCE ON THE CONSCIOUSNESS OF SOLDIERS IN THE ARMY OF THE AGGRESSOR STATE.....	92
<i>Оліхнович А.Я.</i> ЖИВУ, БОРЮСЯ, ПЕРЕМАГАЮ «ПО-РУССКИ».....	94
<i>Паньшина Д.Д.</i> ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ ВІЙНИ НА МІЖНАРОДНУ ПІДТРИМКУ.....	97
<i>Зубач В.О.</i> СУЧАСНИЙ СТАН РОСІЙСЬКОЇ ТЕЛЕВІЗІЙНОЇ ПРОПАГАНДИ.....	100
<i>Куртов А.І., Іващенко С.М.</i> РОЛЬ ФІЗИЧНОГО СТАНУ ВІСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЇХ ГОТОВНОСТІ ДО БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	102
<i>Батрак А.О., Шмига Т.В.</i> ДІАГНОСТИКА КОНФЛІКТНИХ ФОРМ ВЗАЄМОДІЇ КУРСАНТІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ.....	108

ВСТУПНЕ СЛОВО

**начальника Харківського національного університету
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба
бригадного генерала Андрія БЕРЕЖНОГО**

Шановні учасники наукового семінару!

Інформаційна війна проти нашої держави була розпочата російською федерацією, фактично, з моменту набуття Україною незалежності у 1991 році. З того часу інтенсивність інформаційно-пропагандистського впливу противника постійно нарощувалась. Ворог створив широку мережу агентів інформаційного впливу по всьому світу та агресивно використовує її можливості для інформаційно-пропагандистського впливу на свідомість як громадян України, зокрема, військово-політичного керівництва та військовослужбовців, так і громадян інших країн. Своєю мовою ворожнечі він намагається дестабілізувати соціально-політичну обстановку в Україні та світі, прагнучи, в такий спосіб, забезпечити реалізацію своїх імперських амбіцій за рахунок підриву глобальної стабільності. Ми бачимо, що ворог не гребує жодними оманливими засобами, нахабно бреше та вдається до ганебних маніпуляцій.

За час російсько-української гібридної війни з'явилося чимало вітчизняних та зарубіжних наукових доробок, присвячених осмисленню сутності інформаційної складової гібридної війни, її найважливішим наративам, підходам щодо протидії ворожій пропаганді, особливостям організації та функціонування системи стратегічних комунікацій у Збройних Силах України. Напрацьований досвід став основою успіхів України у інформаційному протиборстві, яке розгорнулось з початком повномасштабної збройної агресії рф проти України 24 лютого 2022 року.

Звертаючись до учасників наукового семінару, хочу наголосити на безумовній важливості такого заходу в умовах російсько-української війни, висловити побажання щодо необхідності пошуку нових дієвих стратегій і тактик не лише протидії інформаційній агресії рф, але й нанесення прицільних та результативних ударів по її інформаційній сфері.

Бажаю всім вам плідних дискусій, творчого натхнення, нових відкриттів і знахідок. Нехай усе це стане в нагоді Україні та її Збройним Силам для прискорення перемоги над підступним агресором!

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

**начальника управління морально-психологічного забезпечення
Командування Повітряних Сил Збройних Сил України
полковника Олега КУДРЕНКА**

Шановні учасники та гості наукового семінару!

Сьогодні 303 день героїчного протистояння українського народу російській агресії. Ми є свідками того, як росія прикриває широкомасштабну агресію проти України, геноцид українського народу, руйнування, грабування й інші свої злочини «спецоперацією», «денафікацією», «боротьбою з НАТО», «протистоянням Америці» та подібною брехнею.

Незважаючи на зусилля путінських пропагандистів, український народ за підтримки цивілізованого світу дає гідну відсіч армії вбивць, мародерів і гвалтівників.

В авангарді цієї боротьби військовослужбовці Сил оборони України. Повітряні Сили, разом із іншими представниками видів, сил та родів Збройних Сил України боронять небо нашої держави від російських ракетно-авіаційних ударів.

З початку російського нападу воїни-авіатори Повітряних Сил здійснили близько 8000 бойових вильотів та виконали майже 1000 транспортних перевезень. Воїни-зенітники, у тісній взаємодії з підрозділами радіотехнічних військ, знищили близько 1700 повітряних цілей ворога.

27 воїнів Повітряних Сил отримали найвище звання Героя України. Понад дві тисячі військовослужбовців удостоєні високих державних нагород! На великий жаль, багато із них загинули, захищаючи українське небо.

15 військових частин Повітряних Сил нагороджені відзнакою Президента України «За мужність та відвагу», а Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба нагороджено відзнакою Головнокомандувача Збройних Сил України «За участь в обороні України».

Поряд з успіхами на полі бою, наша країна дає гідну відсіч агресору на інформаційному фронті, що сприяє підтриманню належного морально-психологічного стану особового складу Сил оборони України.

Водночас ворог постійно шукає найбільш вразливі місця в інформаційному полі нашої держави. Шляхом цілеспрямованого

впливу на свідомість громадян України, зокрема й військовослужбовців, російська федерація намагається дестабілізувати соціально-політичну обстановку в державі, посіяти страх і паніку серед цивільного населення та підірвати віру наших воїнів у Перемогу. До того ж росія не покидає надії розколоти єдність країн ЄС та НАТО і зруйнувати системну підтримку України.

За масштабами охоплення, рівнем агресивності та інтенсивності, результатами завданої шкоди російська пропаганда перетворилася в своєрідний різновид зброї масового ураження.

Зважаючи на застосування ворогом нових методів і засобів інформаційного впливу, питання, винесені сьогодні на розгляд наукового семінару, потребують теоретичних досліджень, напрацювання практичних рішень, що сприятиме виконанню особовим складом визначених завдань та вдосконаленню освітнього процесу в системі військової освіти.

Бажаю вам, шановні учасники семінару, плідних дискусій, результативної роботи, нових ідей та досягнень в ім'я миру і Перемоги над російським агресором!

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА І СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

***В. Лук'яненко**, заступник начальника університету з морально-психологічного забезпечення – начальник відділу*

***П. Квіткін**, кандидат філософських наук, професор*

***І. Дятлова**, кандидат філософських наук*

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Інформаційне протистояння, інформаційне протиборство та інформаційні війни вже давно стали реаліями буття соціуму. Особливої актуальності це набуває в умовах трансформації системи міжнародних відносин, зростання ролі засобів збройного насильства у реалізації геополітичних стратегій і забезпеченні національних інтересів держав, загострення глобальних і виникнення новітніх загроз існуванню цивілізації, у процесі цивілізаційної ідентифікації народів.

Найбільш гостро проблема інформаційної боротьби постає під час війни. Полководці і державні діячі, починаючи із давніх часів зверталися до ролі духовного фактору у війні, значення морально-психологічного стану військ для досягнення перемоги над противником. Інформаційне протистояння та інформаційна боротьба досягли зрілості ще в епоху європейської античності. Однак, як наголошує Е. Тоффлер, пропаганда знову досягла зрілості, коли промислова революція породила засоби масової інформації. Війни Другої хвилі супроводжувалися односторонніми новинами, ретушованими фотографіями і тим, що росіяни називають «maskirovka» і «dezinformatsia» у всіх ЗМІ. Завтра, з розвитком війн Третьої хвилі, пропаганда і засоби масової інформації, які будуть її вести, еволюціонують разом [9, с. 248].

Об'єктом інформаційно-пропагандистських та інформаційно-психологічних впливів є психіка і свідомість людини. Для досягнення мети використовували і використовують, на думку Е. Тоффлера, «одні й ті ж шість інструментів. Це як гайкові ключі, призначені для викручування мізків». До таких «гайкових ключів» він відносить: звинувачення у звірствах; гіперболізація, роздування ставок, що стоять на кону в битві або в війні (солдатам і цивільним кажуть, що під загрозою все, що їм дорого); демонізація і (або) дегуманізація противника; поляризація («хто не з нами, той проти нас»); заява про божественну місію; метапропаганда, тобто пропаганда, спрямована на дискредитацію пропаганди противника [9, с. 248-252].

Дослідники інформаційно-психологічних операцій, звертаються до думки англійського воєнного теоретика, історика і геостратега Л. Гарта (1895-1970), який стверджував: «Вбити людину в бою – значить всього-на-всього зменшити армію тільки на одного солдата, у той час як жива, але позбавлена цілковитого самовладання людина є носієм страху, здатного викликати епідемію паніки. Вплив на психологію командира може звести нанівець боєздатність його військ. Психологічний вплив на уряд країни може виявитися достатнім, щоб позбавити цей уряд всіх наявних у його розпорядженні ресурсів, і тоді меч випаде із його паралізованої руки» [6].

Аналізуючи особливості пропаганди сучасної війни («війни третьої хвилі»), Е. Тоффлер виділяє три рівні пропаганди: стратегічний рівень (майстерна пропаганда може створювати або руйнувати союзи, забезпечувати ізоляцію противника); оперативний рівень або рівень театру війни; тактичний рівень [9, с. 247-249].

Запропонований Е. Тоффлером підхід до виділення рівнів і завдань пропаганди розкриває лише певні особливості сучасної війни. Поза увагою залишилася трансформація мети сучасної війни. Так, дослідники звертаються до думки Євгена Месснера, автора праць «Заколот – ім'я третьої всесвітньої» (1960) і «Всесвітня заколотовійна» (1971), який наголошував: «В прежних войнах важным почиталось завоевание территории. Впредь важнейшим будет почитаться завоевание душ во враждующем государстве. Воевать будут не на двухмерной поверхности, как встарь, не в трёхмерном пространстве, как было во времена рождения военной авиации, а в четырёхмерном, где психика воюющих народов является четвертым измерением...» [7].

Відомий американський політолог С. Хантінгтон, стверджує, що в світі, який народжується, основним джерелом конфліктів буде не економіка, політика, ідеологія, а культура, зіткнення цивілізацій. «Нація-держава залишається головною дійовою особою в міжнародних справах, але значущі конфлікти глобальної політики розгортатимуться між націями і групами, що належать до різних цивілізацій. Зіткнення цивілізацій стане домінуючим чинником світової політики. Лінії розлому між цивілізаціями – це і є лінії майбутніх фронтів» [11, с.33].

Трансформація мети інформаційного протистояння, інформаційної боротьби та інформаційної війни актуалізує необхідність забезпечення інформаційної безпеки особистості, до об'єктів якої дослідники цілком справедливо відносять психіку і

свідомість людини [1, с. 41; 3; 7, с. 124]. Звертаючись до проблеми інформаційної безпеки особистості, слід зазначити що інформаційна безпека особистості переважно розглядається у контексті загальних проблем інформаційної безпеки. Відповідно, інформаційна безпека визначається як стан захищеності життєвоважливих інтересів людини, суспільства та держави в інформаційній сфері від зовнішніх і внутрішніх викликів і загроз, що забезпечує їхній сталий розвиток [2, с. 150], або як стан захищеності потреб в інформації особи, суспільства й держави, при якому забезпечується їхнє існування та прогресивний розвиток незалежно від наявності внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз [3]. Запропоновані підходи розкривають окремі аспекти сутності і змісту інформаційної безпеки, але не забезпечують повної рефлексії цього феномену буття сучасного соціуму.

Аналізуючи проблему інформаційної безпеки особистості, автори виходять з того, що інформаційна безпека особистості – це готовність і здатність особистості зберігати цілісність і сталість світоглядних позицій, системи цінностей і ціннісних орієнтацій, переконань і життєвих стратегій в умовах інформаційно-пропагандистських та інформаційно-психологічних впливів на свідомість і психіку, цивілізаційної ідентифікації соціуму та особистості, соціокультурних трансформацій суспільства [4, с. 56]. За таким підходом у структурі інформаційної безпеки виділяють:

світоглядно-ментальну складову (знання, переконання, цінності і ціннісні орієнтації, життєві позиції та ідеали);

когнітивну складову (уміння аналізувати та оцінювати інформацію, процеси суспільної життєдіяльності);

культурологічну складову (знання технологій інформаційних та інформаційно-психологічних впливів, культура користування сучасними технічними засобами інформації та комунікації).

Для аналізу основних напрямків діяльності щодо забезпечення і формування інформаційної безпеки особистості важливого значення також набуває з'ясування факторів гомеостазису інформаційної безпеки особистості. До таких факторів належать:

рівень сформованості світоглядно-ментальної складової інформаційної безпеки особистості, що базується на світогляді особистості, системі гуманітарних та соціально-економічних знань особистості, переконаннях особистості, системі цінностей і ціннісних орієнтацій особистості, її життєвих позиціях та ідеалах;

рівень сформованості її когнітивної складової, що виявляється у вміннях особистості аналізувати й оцінювати інформацію, процеси суспільної життєдіяльності;

рівень сформованості інформаційної культури особистості, що виявляється в опануванні знаннями технологій інформаційних та інформаційно-психологічних впливів, формуванні культури користування сучасними технічними засобами інформації та комунікації [5, с. 139-143].

Наведене розуміння сутності і змісту інформаційної безпеки особистості, факторів гомеостазису інформаційної безпеки особистості зумовлює основні напрямки діяльності щодо її забезпечення та формування:

запобігання і нейтралізація інформаційно-психологічних впливів на свідомість і психіку військовослужбовців (перекриття каналів інформаційно-психологічних впливів, моніторинг інформаційних матеріалів, оперативне і ґрунтовне спростування змісту інформаційних матеріалів, що використовуються з метою надання інформаційно-психологічних впливів на свідомість і психіку особистості);

цілеспрямована діяльність щодо формування у військовослужбовців загальної культури, національної самосвідомості, патріотичних якостей, схильності до загальнолюдських цінностей і відданості національно-історичним і військово-професійним цінностям, високих морально-психологічних якостей і розуміння процесів суспільної життєдіяльності;

забезпечення всебічної фундаментальної підготовки у галузі гуманітарного та соціально-економічного знання, технологій інформаційно-психологічних впливів і маніпуляцій, культури використання сучасних технічних засобів інформації та комунікації;

формування здатності здійснювати аналіз процесів і явищ суспільної життєдіяльності, стану і тенденцій воєнно-політичної обстановки у світі та регіоні, систем міжнародної безпеки, аналізувати науково-теоретичні основи і соціально-політичну спрямованість соціально-філософських та історичних концепцій, соціально-політичних і воєнно-політичних доктрин, соціально-політичних і воєнно-політичних матеріалів та інформаційних повідомлень засобів масової інформації і комунікації.

Такий підхід до розуміння сутності і змісту інформаційної безпеки особистості та шляхів її забезпечення дозволяє зробити висновок, що основою інформаційної безпеки особистості постають

компетентності особистості в гуманітарній та соціальній сферах. До таких компетентностей належать:

здатність виявляти особисту загальну культуру, національну самосвідомість, патріотичні якості, схильність до загальнолюдських цінностей і відданість національно-історичним і професійним цінностям, високі морально-психологічні якості і розуміння процесів суспільної життєдіяльності у соціальній і професійній діяльності, міжособистих стосунках і спілкуванні;

здатність виявляти науково-теоретичні основи і соціально-політичну спрямованість соціально-філософських та історичних концепцій, соціально-політичних і воєнно-політичних доктрин, соціально-політичних і воєнно-політичних матеріалів та інформаційних повідомлень засобів масової інформації;

здатність оцінювати процеси, події та явища суспільної життєдіяльності, процеси економічного, соціального, духовного, політичного життя суспільства і світового співтовариства, реалізовувати функції гуманітарного та соціально-економічного знання у професійній та соціальній діяльності;

здатність розповсюджувати у спілкуванні, соціальній і професійній діяльності загальнолюдські і національно-історичні ідеали і цінності, формувати національну самосвідомість, патріотичні якості, загальну і професійну культуру.

Висновки. Аналіз сутності і змісту інформаційної безпеки особистості, факторів гомеостазису інформаційної безпеки особистості та шляхів її формування дозволяє зробити висновок, що основою інформаційної безпеки особистості є компетентності особистості в гуманітарній та соціальній сфері. Саме ці компетентності дозволяють особистості протистояти інформаційно-пропагандистським та інформаційно-психологічним впливам сучасної інформаційної війни.

Список використаних джерел

1. Богуш В., Юдін О. Інформаційна безпека держави. Київ: «МК-Прес», 2005. 432 с.
2. Дзьобань О. П., Пилипчук В. Г. Інформаційне насильство та безпека: світоглядно-правові аспекти: монографія. Харків: Майдан, 2011. 244 с.
3. Жарков Я. М., Дзюба М. Т., Замаруєва І. В. та ін. Інформаційна безпека особистості, суспільства, держави: підручник.

Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 274 с.

4. Квіткін П.В., Дятлова І.В., Петрова Л.О. Інформаційна безпека особистості: теоретико-методологічний аналіз. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія. Харків : Право, 2021. № 4 (51). С. 46–62.

5. Квіткін П.В., Дятлова І.В., Петрова Л.О. Інформаційна безпека особистості: фактори гомеостазису. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія. Харків : Право, 2022. № 1 (52). С. 136-148.

6. Микрюков В. Моральный фактор на войне. Армии. 03.04.2015. URL: https://nvo.ng.ru/forces/2015-04-03/1_moral.html (дата звернення: 10.12.2022).

7. Петрик В. Сутність інформаційної безпеки держави, суспільства та особи. Юридичний журнал. 2009. № 5. С. 122–134.

8. Романчук О.К. «May Day» для України. Універсум. 2020. 7-8 (321-322).

9. Тоффлер Э. Война и антивоенная: Что такое война и как с ней бороться. Как выжить на рассвете XXI века / Э. Тоффлер, Х. Тоффлер. Москва : АСТ: Транзиткнига, 2005. 412 с.

10. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? Полис. 1994. № 1. С. 33–48.

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА

О. Данильян, доктор філософських наук, професор

*Ю. Калиновський, доктор філософських наук, професор
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

В наш час інформаційне протиборство є невід’ємною складовою будь-якого міждержавного, регіонального або глобального протистояння. Особливо рельєфно інформаційне протиборство проявляє себе під час війни: класичної, гібридної, мережевої, торгівельної та ін. У інформаційному протиборстві окрім суто технологічних, комунікаційно-інформаційних, світоглядно-психологічних аспектів знаходить свій прояв боротьба соціокультурних картин буття, які відстоюють ворогуючі суб’єкти (у

національно-визвольній війні як правило на антагоністичній безальтернативній основі). Під час інформаційного протиборства, шляхом нав'язування супротивнику відповідної картини світу здійснюються спроби змінити (спотворити або навпаки раціоналізувати, «дефейкезувати») соціокультурну реальність у конкуруючій соціальній системі. Фактично інформація або псевдоінформація стають зброєю за допомогою якої трансформується не тільки сутність подій та явищ, а й робляться системні кроки з боку агресора для зміни цінностей, ідеалів, традицій, суспільних настроїв у соціальній системі супротивника. Натомість країна (або група країн), яка захищається намагається відстоювати власну національно-культурну ідентичність, своє суверенне право на соціокультурну унікальність.

Дослідник В. Ліпкан пропонує розширене розуміння інформаційного протиборства як суперництва соціальних систем (країн, блоків країн) в інформаційній сфері з приводу впливу на ті або інші сфери соціальних відносин і встановлення контролю над джерелами стратегічних ресурсів, в результаті якого одна група учасників суперництва отримує переваги, необхідні їм для подальшого розвитку, з одночасною втратою таких іншими. Даний фахівець зазначає, що інформаційне протиборство – це, власне, стратегія поведінки сторони нападу і сторони захисту, яка реалізується в конкретних формах – війни, агресії, експансії [1, с. 37].

У інформаційному протиборстві сторона нападу як правило намагається здобути перевагу щодо отримання, ретрансляції, а головне ціннісно-сислової інтерпретації інформаційних повідомлень (потоків) щодо певних подій і на цій основі представити свої дії у позитивному ракурсі та нав'язати суспільній думці країни об'єкту нападу необхідні смислові конотації. Фактично мова йде про інформаційну перевагу, а як наслідок про можливе соціокультурне домінування однієї зі сторін протистояння.

З точки зору науковців, інформаційна перевага визначається як здатність збирати, обробляти та розподіляти безперервний потік інформації про ситуацію, перешкоджаючи супротивнику робити те ж саме, а також як здатність визначати і підтримувати такий темп проведення операції, який перевершує темп супротивника, постійно домінуючи і залишаючись непередбачуваним, і діяти, випереджаючи супротивника у реагуванні [2, с. 158].

Інформаційне протиборство як соціокультурний феномен здійснюється за допомогою символів, знаків, конкуруючих оціночних

суджень тощо. У цьому контексті вчені розмірковують не тільки про соціокультурні особливості гібридних та інформаційних війн, а й так званих меметичних війн.

Як стверджує Г. Почепцов, меми – це елементарні ментальні структури, за допомогою яких можна створювати або заперечувати ідеї. А меметична війна – це значне поширення різних послань, що використовуються як елемент інформаційного протиборства між державами або медійний інструмент недержавних акторів. Меми – маркери культурної інформації, які передаються та відтворюються у всіх групах населення та/або спільноті, зокрема в Інтернеті з метою підтримання та продовження розмови (у чатах, коментарях) [3].

Меми активно використовуються у інформаційному протиборстві з одного боку як реакція на поточні події, а з другого боку – для опису, актуалізації, обґрунтування у масовій свідомості історичних подій та діяльності державних, політичних й громадських діячів.

Так, меметичні практики реалізації історичної політики загалом характерні для будь-яких держав, а надто для тих, для яких актуальним є або доведення права на власну державність (країни пострадянського простору), форму цієї державності (колишні країни соціалістичного табору) або які прагнуть відновити свій колишній (наприклад, імперський) статус (сучасна рф) [4, с. 10-11].

Таким чином, у інформаційному протиборстві, особливо під час війни, активно проявляється знакове або культурно-символічне протистояння між ворогуючими суб'єктами.

І. Вітюк констатує, що в умовах екзистенційної загрози самому своєму існуванню український народ дав дуже ефективну відповідь в інформаційній сфері у площині продукування саркастичних, гумористичних мемів про боротьбу з ворогом. Зауважимо, що формування сучасної української міфопоетики мемів припадає на останнє десятиліття і вже стало важливим феноменом сучасної цифрової культури. В українських мемах періоду російсько-української війни відображається неповторний гумор українського народу і культурні коди нації. Загрозливе постає смішним, тиран – жалюгідним, маніпуляції суспільною свідомістю розкриваються як свідчення обмеженості і убогості жителів країни окупанта. Після введення санкцій проти Росії, одним з найбільш популярних мемів став: «Росіяни, це у вас не фінансові проблеми. Це «фінансова» операція! Просто весь світ бажає вам допомогти!» [5, с. 119].

Вочевидь, інформаційне протиборство є лише формою більш глибокого протистояння цивілізаційного, соціокультурного, ментального характеру, що існує між сторонами конфлікту.

На думку А. Коник, війна порушила дуальність ідентичності, стала ідентифікатором в координатах «свій – чужий – інший». «Свої» – ті, що мобілізувались і згуртувались у спільній боротьбі проти ворога, «чужі» – ті, що на світоглядному рівні солідаризуються з ворогом, частина фізично перейшла на бік агресора і воює проти України зі зброєю в руках, «інші» – ті, що неспроможні зробити вибір і стати собою, пасивно спостерігають за тим, що відбувається в країні. У кожній групі на підставі власних ціннісних і світоглядних орієнтирів формується окреме розуміння ситуації, а відтак і пам'яті про війну, яка стає «контрапам'яттю» (М. Фуко) по відношенні одна до одної [6, с. 49].

Цілком очевидно, що інформаційне протиборство під час війни посилює «конфлікт ідентичностей», актуалізує проблему визначеності людини у соціокультурному, національному, політичному вимірах.

На переконання М. Розумного: «В ситуації війни культурна ідентичність не змінюється, але змінюються пріоритети. Культурна ідентичність, як і будь-яка ідентичність, є багатовимірною. Національна ідентичність є лише однією з цих складових, але в ситуації війни саме національна ідентичність в політичному контексті стає ключовою, стає визначальною в поділі на «своїх» і «чужих», тому що ситуація війни – це завжди дуже жорстке протистояння «своїх» і «чужих». На порядку денному для української культури є пошук об'єднуючих чинників і пошук культурних змістів, які нададуть цій політичній і військовій солідарності, яка пробудилась в українському суспільстві, життєвого змісту і більш тривалої сутності для спільноти, для нації» [7].

Таким чином, інформаційне протиборство у соціокультурному контексті є протистоянням ідей, цінностей, світоглядних орієнтирів буття, перспектив майбутнього розвитку країн та народів, які намагаються нав'язати або захистити сторони конфлікту. Інформаційне протиборство під час війни набуває яскраво вираженого знаково-символічного характеру зі значним рівнем емоційно-психологічної напруги. Інформаційне протиборство об'єктивно сприяє активізації консолідаційним процесам у суспільстві та зміцнює або прискорює індивідуальну національно-культурну ідентифікацію.

Список використаних джерел

1. Ліпкан В.А. Сучасний зміст інформаційних операцій проти України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Випуск 102 (Частина I). С. 34 - 43.
2. Запорожець О.Ю. Інформаційне протиборство у зовнішній політиці США. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Випуск 107 (Частина I). С. 157 - 164.
3. Почепцов, Г.Г. Меметическая война, или в поисках «арифметики» разума. 2017. 24 грудня. URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/20271/2017-12-24-memeticheskaya-voyna-uly-v-poyskakh-aryfmetyky-razuma/> (дата звернення: 16.11.2022).
4. Гула Р.В., Передерій І.Г., Сажко В.В. Соціокультурний вимір інформаційних війн ХХІ століття з погляду місця й ролі в них бібліотек. *Вісник ХДАК*. 2021. Випуск 60. С. 7-23.
5. Вітюк І.К. Міфопоетичний символізм російсько-української війни у медіапросторі: містично-міфологічні наративи. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2022. Вип. 1 (91). С. 116-135.
6. Коник А. Російсько-український конфлікт у дзеркалі ЗМІ: війна в пам'яті та війни пам'ятей. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2019. Випуск 45. С. 44–51.
7. XV Екуменічний соціальний тиждень «Мандрівна ідентичність: осмислення сенсів та цінностей» (Тема: «Культурна ідентичність у час війни»). Львів. 2022. 4 жовтня. URL: <https://ugcc.ua/data/pro-kulturnu-identychnist-u-chas-viynu-dyskutuvaly-pid-chas-ekumenichnogo-sotsialnogo-tyzhnya-1144/> (дата звернення: 17.11.2022).

**СУЧАСНА ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА:
МЕДІАПРОСТОРОВИЙ ВИМІР**

О. Дзьобань, доктор філософських наук, професор
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
В. Чалапко, аспірант кафедри філософії
Національний технічний університет «Харківський політехнічний
інститут»

Сучасна інформаційна війна у медіапросторі є достатньо багатоплановим і різнорівневим феноменом. Для України, яка безпосередньо стикнулася з безпрецедентним інформаційним

штурмом з боку Росії, що від початку широкомасштабної агресії Росії в Україні багатократно інтенсифікується й модифікується, проблема війни у медіапросторі стала особливо актуальною.

Нинішній етап російської агресії проти України – не перший конфлікт епохи соціальних мереж, проте за рівнем масштабу протистояння і водночас інформаційного супроводу – він однозначно безпрецедентний. Сучасне збройне протистояння яскраво продемонструвало, що технології інформаційної війни є найбільш складними з усіх способів маніпулювання суспільною свідомістю, у зв'язку з їх системністю, різноманіттям форм і навмисним маскуванням їх елементів.

Насильство, яке є невід'ємною складовою будь-якої війни, продовжує здійснюватися, у випадку інформаційної війни – це насильство над сприйняттям читача чи глядача, прямий обман того, хто сприймає медіа-повідомлення, що надходить з медіа-реальності, породженого ЗМІ.

Інформаційна війна – це цілеспрямований вплив на суспільну свідомість противника для досягнення інформаційної переваги, політичних чи військових цілей (у разі інформаційної війни між окремими державами) шляхом заподіяння шкоди інформації та інформаційним системам супротивника. Наше уявлення з цього питання виходить із того, що, по суті, інформаційна війна, перш за все, є технологією системного впливу на масову та суспільну свідомість, тобто маніпулятивною технологією. Однак у порівнянні з технологіями соціально-психологічного та ідеологічного маніпулювання, інформаційна війна виступає найдосконалішим, найскладнішим за структурою (поєднує різні технології та способи маніпулятивного впливу) видом інформаційного впливу, і, водночас, найдеструктивнішим за наслідками. Цілями такого впливу є зміна суспільної свідомості супротивника, досягнення над ним інформаційної переваги для подальшої зміни його поведінки.

Інформаційна війна як складна технологія соціального маніпулювання, що здійснюється за допомогою ЗМІ, в рамках глобального інформаційного середовища виступає способом конструювання вже не локальної, а глобальної медіа-картини світу.

Таким чином, технології інформаційної війни, що застосовуються ЗМІ в рамках глобального інформаційного середовища, з одного боку, конструюють глобальну медіа-картину світу, з іншого – є єдиним засобом її викриття.

Як свідчить досвід останніх восьми місяців провномасштабної війни, основним методом інформаційної війни є поширення дестабілізуючої інформації. Йдеться про інформацію, яка розповсюджує песимізм, страх і пасивність, зневіру тощо. До основних способів цього методу слід віднести:

- суб'єктивну інтерпретацію подій (часто за рахунок демонстрації жертв своїх злочинів, які видаються за злочини супротивника);
- апеляцію до бінарного мислення, у якого сприймаються або лише позитивні, або лише негативні події. Подібний тип мислення створює ідеального «солдата» інформаційної війни»;
- визначальний характер бездоказових висновків, як підстави яких може використовуватися вже нібито «доведений» фрагмент міфологічної медіа-картини світу;
- побудова абстрактних узагальнень на основі поодиноких випадків та перенесення окремих деталей на оцінку всієї події в цілому;
- перебільшення можливих наслідків подій, що розглядаються.

Досвід війни Росії проти України дозволяє виділити три основні групи прийомів психологічної війни, яка ведеться у медіапросторі і за допомогою нього:

- «психологічний тиск», до якого належать багаторазове повторення однієї й тієї ж помилкової тези, апеляція до авторитетів, маніпуляція фактами, вибірковий підбір інформації, створення психологічного дискомфорту тощо. Суть будь-якої форми психологічного тиску – у придушенні здібності раціонально мислити, після чого людина легко піддається маніпулюванню за рахунок суто емоційного впливу;

- «непомітне проникнення у свідомість» – «метод пряника», на протигагу попередньому «методу батога». Реклама власного життя, неявне поширення цінностей через культуру, насамперед через масову культуру, моду, розваги, мистецтво. Формою непомітного проникнення є чутки та плітки, створення псевдофольклору, написання художніх творів з метою дискредитації опонента;

- «приховане порушення та спотворення законів логіки» – різні софістичні методи полеміки. Даний метод особливо ефективний по відношенню до малоосвічених верств населення, яким важко

зрозуміти, де в побудовах криється логічна помилка. Інформаційні війни – крайнє вираження взаємозв'язку ЗМІ та політики.

Сучасні засоби масової інформації мають величезний маніпулятивний потенціал, що становить особливу загрозу в умовах ведення широкомасштабної війни. Технології, які використовуються ЗМІ, здатні примушувати повірити людей у те, що вони вільні, за умови реальної відсутності цієї свободи. У СРСР, а потім і в Росії, мали й мають місце глобальна пропаганда, впровадження у свідомість певних ідеологічних доктрин, які замикають людину в рамках певної політичної картини світу і ускладнюють становлення самостійної громадянської позиції. Інформаційні потоки спрямовані на підсвідомість, що не дає можливості людині усвідомлювати той факт, що її «обробляють». Обман, що пронизує значні суспільні та політичні процеси, ускладнює усвідомлення людьми своєї позиції. Крім того, варто зазначити, що таке ускладнення посилюється російським агресивним дискурсом, який фіксується на рівні наративів, що траншуються для різних цільових аудиторій різними комунікаційними каналами.

Інший поширений метод інформаційної війни полягає у навмисному відволіканні від значущої інформації, від якихось дій (наприклад, масових вбивств). Справа в тому, що зміна картини світу під тиском інформаційної атаки не повинна проводитися різко, тому що в іншому випадку вона сприймається як агресія з боку культури особистості, що призводить до розвинених реакцій відторгнення, сприйняття медіа-повідомлення як чужорідного. Тому важливою є порядок денний (agenda setting), коли ЗМІ визначають, які проблеми важливі для суспільства, а які ні. Найбільш показовим у цьому відношенні є сучасна війна Росії проти України, де зазначений метод інформаційної війни проявляється у тому, що російські й деякі західні проросійські ЗМІ почали дозований (як би «між іншим») огляд подій в українських населених пунктах тільки після початку широкого резонансу у світових ЗМІ, а агресивні і вкрай жорстокі дії Росії проти цивільного населення України розглядалися викривлено, однобоко, з активними спробами звинуватити в усьому «українських неонацистів». Такі «відфільтровані» російською цензурою повідомлення подавались на тлі «видатних здобутків» російської економіки і «історичної визвольної місії» російської армії.

Досвід війни Росії проти України свідчить, що застосування Росією інформаційно-психологічної зброї у медіапросторі шляхом

агресивного впливу на свідомість і підсвідомість здійснюється за наступними основними напрямками:

- забезпечення прийняття військово-політичним керівництвом України бажаних для Росії рішень і спонукання до виконання нав'язуваних політичних, економічних і воєнних кроків;
- підрич легітимності української політичної влади;
- підрич міжнародного авторитету України, створення її негативного іміджу з метою недопущення широкомасштабної військової, економічної та фінансової допомоги європейських країн та США;
- дестабілізація ситуації у цілому в Україні, провокування політичних протестів, соціальних конфліктів, підрич морально-психологічного стану українського населення;
- підрич обороноздатності України та боєздатності її Збройних Сил;
- підтримка дій внутрішніх деструктивних сил і колаборантів, спрямованих на знищення чи завдання шкоди українській державі і суспільству, у тому числі шляхом коруптування влади й політичної еліти;
- створення негативного образу українця шляхом розповсюдження фейків про «неонацизм», «бандерівців», діаметрально протилежне істинним подіям висвітлення військових злочинів російської армії;
- заміна соціально-культурної ідентичності всього населення України або його частини, нав'язування сумнівів стосовно національних цінностей та засад державотворення.

Отже, цілі й завдання інформаційно-психологічної зброї, застосовуваної через медіапростір, набувають деструктивних ознак, стають засобом психологічного знищення суперника, його дезорганізації та дискредитації, і водночас – засобом захисту від загроз власній безпеці, мобілізації прихильників та розширення сфер впливу на міжнародній арені. Важливою функцією інформаційно-психологічної зброї стає створення віртуальної «картини світу» – ілюзорної, паралельної реальності з трансформованою системою цінностей, переконань, поглядів, способів поведінки.

Інформаційна війна може бути розглянута як системна за характером, складна за структурою і деструктивна за наслідками технологія соціального маніпулювання. Як маніпулятивна технологія, інформаційна війна виражає крайню форму негативного впливу

соціального маніпулювання на суспільну свідомість окремих народів, мас і навіть країн. У рамках глобального інформаційного середовища технології інформаційної війни, що застосовуються ЗМІ, виступають засобом конструювання елементів глобальної медіа-картини світу. Такий аспект не скасовує значущість наявних політологічних підходів, сфокусованих на вивченні інформаційної війни як нового виду військових конфліктів, а, навпаки, доповнює цілісне розуміння природи феномена інформаційної війни, дослідження якого необхідне для вирішення питань інформаційної безпеки конкретних держав за умов фактичної неспроможності норм міжнародного права і існуючих систем колективної безпеки забезпечити таку безпеку.

RECOMMENDATIONS REGARDING SPECIAL PSYCHOLOGICAL TRAINING OF ARTILLERY PERSONNEL SUBDIVISIONS

*Vasyl Stasiuk, Doctor of Psychological Sciences, Professor
Volodymyr Dykun, Senior Lecturer of the chair of Moral and Psychological
Support of Troops (Forces)
National University of Defense of Ukraine named after Ivan
Chernyakhovsky*

As practical experience shows, the foundations of psychological and emotional-willed stability and courage in the personnel of artillery units are formed during the implementation of special psychological training during training, special and tactical training classes, as well as studying modern means of armed struggle.

Appropriate moral, mental and emotional-willed qualities, military-professional skills of servicemen of artillery units are formed and developed during training by the personnel to repel a sudden ground and air attack of the enemy on the firing positions of the troops, command and command-observation points, etc.

When working out the tasks of changing fire positions and command and observation posts, it is advisable to practice overcoming various obstacles and obstacles (rubbles, minefields, water obstacles, swampy and sandy areas, etc.), combating sabotage groups, and repelling sudden enemy air attacks.

In all cases, it is necessary to adjust the personnel of the artillery units to continue the performance of the main combat task and

simultaneously fight against various means of attack, armored vehicles of the enemy and overcome various obstacles.

The specifics of performing a combat mission by artillery units and combat work by service personnel require a combination of dexterity and physical endurance when firing with maximum rate of fire.

To form appropriate qualities in the personnel, it is necessary to organize special training of military personnel in conditions as close as possible to the real conditions of modern combat, in conditions of simulation of combat noises and enemy fire, in individual means of protection, etc. The specifics of fire training, their duration should cover all possible shooting situations (quick – during the fight against tanks; short - in the case of artillery raids; long with maximum rate of fire or compliance with the established fire regime, etc.).

Therefore, improving the military and professional qualities of the personnel of artillery units, developing in them the skills of quick visual-motor reaction and switching imagination, forming the necessary level of moral and psychological stability of servicemen at the stage of preparation for conducting combat operations requires commanders and their deputies from moral and psychological ensuring a well-thought-out organization of special psychological training activities.

In general, the specifics of training the personnel of artillery units impose special requirements for the formation of servicemen's endurance, dexterity, self-control, and the ability to take coordinated actions as part of combat services. Special attention is paid to practicing the skills of aiming fire at the enemy during his advance to our front edge, deployment in battalion and company columns and immediately in front of the front edge. An important aspect of preparing the personnel of anti-tank units of artillerymen for combat is the formation of psychological readiness for single combat with tanks and other armored vehicles of the enemy.

МІЖЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ХАРАКТЕР РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

*І. Рущенко, доктор соціологічних наук, професор
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*

Мусимо констатувати, що наша гіпотеза стосовно характеру російсько-української війни, яка розпочалася 2014 р., знаходить надалі підтвердження в рамках повномасштабної агресії РФ, що триває з 24.02.2022 р. У книзі «Війна цивілізацій» ми визначили поточну війну

як міжцивілізаційну, справедливу й визвольну, з боку України, і – загарбницьку, несправедливу й колоніальну, з боку РФ. Також було зроблено припущення, що міжцивілізаційна війна потенційно може перерости у війну цивілізацій. Згідно нашої концепції, війни, де сторони належать до різних типів цивілізацій, є міжцивілізаційними; а ситуації, коли міжцивілізаційне зіткнення переростає у більш широкий конфлікт, до якого по обидві сторони втягуються країни, які репрезентують різні цивілізації, є війною цивілізацій [1].

Наш погляд на російсько-українську війну полягає у тому, що Україна є невід'ємною частиною європейського культурного простору, а Росія – самостійне цивілізаційне утворення або московсько-ординська цивілізація. На початку військового конфлікту таке твердження виглядало, можливо, котраверсійним, бо тривалий час в Москві запевняли: Росія є частиною європейської цивілізації. Проте за вісім років багато чого змінилося. В східній імперії суттєво посилюється хор голосів, який виспівує на різні лади тезу О.Дугіна про Євразійську цивілізацію, яка є, по-перше, ворожою до Заходу, по-друге, заснована на власних «традиційних» цінностях. Пошук своїх (не європейських) цінностей став буквально мейнстримом сучасної Росії, цим займаються і сам Путін, і церковники в особі патріарха Кирила, і консервативні діячі з Ізборського клубу на чолі з О. Прохановим, і ціла армія політологів, істориків, філософів, які відчули, що тут є те, чого очікує влада. Свою цивілізацію вони також іменують «руським миром». Звичайно, до цього «миру» в Москві зараховують українців й білорусів, що є великою історичною неправдою. І я бачу завдання українських вчених у тому, аби усіляко спростувати цю тезу, тим більше маємо цілий арсенал контраргументів. Хоча з іншого боку, спростуванням займається саме життя. Цивілізаційний розрив між Україною та Росією доволі швидко посилюється в умовах війни в усіх сферах, передусім, у ментальній, культурній, військовій, політичній площинах. Ідеологія путінізму (вислів В. Суркова) обернута у минуле, на цьому полі перемогу святкують традиціоналісти й консерватори, масова свідомість штучно архаїзується, у російському публічному дискурсі взагалі немає образу майбутнього. Україна, нарешті, позбавилася дискусії щодо політичного вектору, майбутнє, незважаючи на руїни війни, бачиться доволі ясно – інтенсивний розвиток на базі європейської традиції, спираючись на допомогу країн Заходу.

Які факти свідчать про міжцивілізаційний характер війни і початок війни цивілізацій? Варто з цього приводу нагадати теорію С.

Гантінгтона. Він ще у першій половині 1990-х рр. попереджав про подібні сценарії, хоча вважав більш вірогідним зіткнення західного світу з агресивними агентами арабо-мусульманського світу. Думка американського політолога полягала в тому, що «вегетаріанські часи» можуть змінитися повстанням неєвропейських цивілізацій, які кинуть виклик Заходу. Причина – небажання існувати за стандартами західного світу, підкорятися міжнародному праву, стримувати агресивні імпульси або застерігати права людини в своїх країнах. На сьогодні глобальні вісі напруження вже склалися: Захід – Китай (сінська цивілізація); Захід – Росія (євразійська цивілізація); Захід – Іран (ісламська цивілізація, яка включає також інших агресивних агентів у вигляді терористичних рухів та організацій). На перше місце в цьому списку ситуативно вийшов конфлікт з Росією через рішення Путіна відновити «історичну Росію» та «остаточно вирішити українське питання». В своїх теоретичних викладках Гантінгтон малював наступну картину зіткнення цивілізацій: 1) на першій лінії конфлікту бойові дії ведуть мінімум дві країни, що відносяться до різних цивілізацій, 2) на другій лінії – групуються країни, що безпосередньо допомагають вести бойові дії з кожної сторони конфлікту; 3) на певній дистанції розташовані країни-симпатики, які проявляють певну цивілізаційну солідарність, забезпечують політичну підтримку, але безпосередньо не втручаються у конфлікт [2].

Отже, що відбулося, і як це корелюється з теорією зіткнення цивілізацій? Путінській режим вирішив знехтувати світовим порядком, міжнародним правом, розв'язавши агресивну масштабну континентальну війну в Європі. Москва зруйнувала свій міф про громадянську війну в Україні і тезу, що «нас там немає». Те, що «за поребриком» уникають слова «війна» і використовують евфемізм СВО нікого не збиває з пантелику. Це не просто порушення міжнародного права, а повне відкидання його базових основ. Одночасно війна планувалася як брутальний виклик Заходу, бо світовий порядок після Другої світової війни тримався на європейських цінностях, зокрема, цінності миру, прав людини, вільного самовизначення тощо. Саме такі ідеї було покладено в основу Уставу ООН. Росіяни скоїли міжнародні злочини, які можна кваліфікувати за складами злочинів, що були розроблені для ведення Нюрнберзького трибуналу проти ватажків Третього Рейху. А саме: 1) злочини проти миру, тобто розв'язування агресивної війни, 2) злочини проти людяності, 3) воєнні злочини, порушення законів та звичаїв війни, 4) злочинна змова, яка призвела до агресії. Путін вирішив, що західна цивілізація є вже слабкою і його

час настав, можна більше не ховатися за машкарою пристойності. Ось чому напад на Україну є дією проти західної цивілізації в цілому і нехтування міжнародного порядку, який тримався на європейських базових цінностях.

Захід відрефлексував виклик. Швидко виник другий контур конфлікту, де групуються країни, що почали надавати всебічну допомогу Україні на чолі із лідерами західного світу – США та Сполученим Королівством. Про що свідчить ініціатива «Рамштайн»? Пів сотні країн, які ідентифікують себе із колективним Заходом, періодично збираються, аби обговорити питання фінансової та воєнно-технічної допомоги Україні. Можна сказати і так: західна цивілізація консолідувалася довкола захисту України. І це відбулося з кількох причин: 1) американці і європейці відчували реальну загрозу, коли «ведмідь почав виповзати зі своєї барлоги»; 2) Україну громадська думка на Заході ідентифікує як європейську країну, а українців вважає європейцями; 3) театр військових дій безпосередньо знаходиться на території Європи, потоки українських біженців спрямовані на Європейський континент. Росія має одну заангажовану країну – Білорусь і намагається знайти союзників в межах інших цивілізацій, звертається до Китаю, КНДР, Ірану, Сирії. Інші світові цивілізації – африканська, індійська, латиноамериканська займають позиції спостерігачів, громадська думка в країнах цих світів зовсім інша, ніж в європейських країнах. Хоча на політичному рівні більшість цих країн, якщо дивитися на результати голосувань в ООН, на боці України. Щорічне глобальне опитування щодо ставлення до демократії у 2022 році показало виразну тенденцію: Росію засуджують як країну-агресора в західних країнах і там, де існують демократичні режими (сумарно – 1,2 млрд чол.), в інших частинах світу зберігається позитивне сприйняття Росії (сумарно – 6,3 млрд. осіб) [3]. Це також є цивілізаційний вимір конфлікту.

У міжцивілізаційних війнах завжди треба шукати цивілізаційну різницю й методи її компенсації сторонами. Різниця в загальній культурі закономірно відбивається на військовій культурі, моральному стані військових й мотивах виконання бойових завдань, озброєнні і тактиці ведення бою. Кожна зі сторін намагається використати свої цивілізаційні переваги. Для росіян перевага полягає у кількох соціально-психологічних феноменах: 1) не чутливість до втрат, 2) масовість й намагання подавити противника за рахунок кількості, а не якості, 3) військова вертикаль і дисципліна, що в ідеалі має працювати як автомат. Україна за 30 років незалежності, особливо в останні вісім

років, значно еволюціонувала, відкидаючи спільні радянські зразки й традиції. Принципи НАТО геть інші, масами солдатів, ціною загибелі особового складу, використанням непідготовлених бійців країни НАТО не воюють; цього немає у західній філософії війни. Україна також стала на цей шлях. Принципи війни сил оборони більше нагадують мережеві практики, де командири усіх ланок можуть приймати важливі рішення, виходячи з конкретної ситуації і особистої відповідальності за стан справ в їх секторах. Українці в організації спротиву, бойових діях виявляють властиві їм цивілізаційні ознаки – індивідуалізм, раціоналізм, свідоме ставлення до реальності всупереч російським рисам – колективізму (філософія загальної долі, яку не може змінити окрема людина), ірраціоналізму й властивості жити в уявному світі, де уявні наслідки не збігаються з фактичними причинами.

Війна з Росією – це війна за цінності, Москва хоче зламати українців на їх шляху до вільного світу, нав'язати свої умови життя, що в повній мірі проявилось в політиці агресора на окупованих територіях. Ще не закінчилися бойові дії, але від перших днів захоплення населених пунктів росіяни включали програму цивілізаційного насильства, тобто переробки українців під свої стандарти. Це виявилось через знищення українських символів, пам'ятників, музеїв, що несуть цивілізаційний код світу, не схожого з Євразією. Скрізь практикувалися заміщення шкільних програм російськими зразками, відключення українських медіа, вилучення українських книжок з бібліотек, заборона української мови, пісень, уведення в обіг російських нормативних актів тощо. Окупанти роблять кроки, аби перенести на українську територію російську систему одурманення свідомості дітей через участь в організації «Юнармія».

Україна має використовувати власні цивілізаційні переваги і вміти нейтралізувати «козири» Росії. Це означає спиратися на інтелект, холодний розум, ініціативу, патріотизм й здатність до самоорганізації, а також використовувати більш просунуті військові технології, які надає дружній західний світ. Європейська цивілізація є більш потужною в різних сенсах, саме на цій стежі Україна має здобути перемогу.

Список використаних джерел

1. Рущенко І.П. Війна цивілізацій: анатомія російсько-українського конфлікту. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2020. – 436 с.

2. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 603 с.

3. Негативно относятся к России в основном в западных либеральных демократиях. The Guardian. 31.05.22. URL: <https://inosmi.ru/20220531/opros-254345080.html>

АГРЕСІЯ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ ТА АКТУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ОСНОВ ГЕОПОЛІТИКИ

І. Поліщук, доктор політичних наук, професор

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Повномасштабне вторгнення Росії на територію України, яке почалося 24 лютого 2022 року, актуалізувало увесь комплекс проблем, пов'язаних з геополітичною тематикою. Фахівці почали розмову про формування нового світового порядку, про найкрупнішу війну в Європі після II світової війни, про «геополітичний ренесанс російського імперіалізму» тощо. У зв'язку з цим виникає потреба згадати про концептуальні основи такого важливого напрямку політичної науки, яким виступає геополітика.

Термін «геополітика» став одним з найпопулярніших в нашому сучасному політичному лексиконі, коли мова заходить про проблеми внутрішньої і зовнішньої політики, міжнародних відносин і сучасного світового порядку. Українське значення слова «геополітика» походить від німецького «Geopolitik» (звідси воно було запозичене і іншими мовами), утвореного в свою чергу від грецьких слів «Geo» – земля, простір та «Politika» – управління. А разом це наука, яка розкриває вплив просторового чинника на політику держав.

Засадничими працями, які започаткували науковий напрям геополітики, вважаються роботи Н.Макіавеллі, Ж.Бодена, Р.Челлена, Ф.Ратцеля, М.Данілевського, Дж.Тойнбі, Х.Маккіндера, А.Мехена, Р.Арона, Г.Моргентау, К.Уолтца, Н.Спайкмена, С.Гантінгтона, З.Бжезинського, Х.Булла, Л.Міллера, Р.Купера, Г.Кіссенджера та інших.

Серед сучасних авторів, які активно розробляють проблемний блок геополітики, виділяються С.Албі, Дж.Айкенбері, С.Делбі, Р.Гілпін, Р.Хаас. Водночас кожен із авторів при вивченні геополітики звертав увагу лише на певний аспект, оскільки зазвичай керувався суб'єктивними поглядами середовища, в якому працював, і нав'язуванням поглядів системи, в якій жив. Так, на думку Збігнева

Бжезинського, взаємодія американського суперконтиненту і Атлантичного океану визначила геополітичну роль США – «тура» на «світовій шахівниці». Упродовж усієї історії країни в її стратегії перепліталися дві лінії: «меридіональна» – забезпечення надлишкового кон тролю над материком і замикання в його кордонах – і «широтна» – експансія американських товарів до Європи і Азіатсько-тихоокеанського регіону.

Найскладніша справа з Євразійським суперконтинентом, що розпадається на кілька геополітичних блоків, які місцями накладаються один на одного, а інколи розділені стратегічними пустотами. Найбільш стійкою сутністю Євразії є Китай і саме територія Китаю структурує найважливіший Азійсько-тихоокеанський регіон. І хоча Росія намагається певним чином відстояти право на першість на Євразійському континенті, їй доведеться рахуватися з цим гігантом.

Іншим «блоком» є Індійський субконтинент, острів Цейлон, що включає також Шрі-Ланку. Сьогодні, як і під час Другої світової війни, територія Бангладеш, Бірми, Лаосу і Камбоджі є геополітичною «пустелею», непридатною для розгортання широкомасштабних операцій, – неважливо, військових або інвестиційних.

Наступним важливим елементом геополітичного планування є етноси, що розглядаються як джерело демографічного ресурсу. Існування етносів структурується національними державами, більшість з яких, проте, не є суб'єктами геополітичного планування. Взагалі, сучасна геополітика приймає положення теорії глобалізації, згідно з якою на зміну «політекономії країн» приходить інтегральна «політекономія регіонів».

На думку багатьох авторів, серед яких Г.Кіссенджер, Х.Булл, Л.Міллер, у геополітиці гравцями є лише імперії – держави, для яких виконуються наступні умови: усвідомлена та відрефлексована асоціація з однією із самостійних геополітичних структур («руський мир»); існує один або кілька етносів, що співвідносять себе з даною державою; хоча б одним з цих етносів проявлена пасіонарність (ідентичність) у формі пануючої ідеології; державі належить певне місце у світовій системі розподілу праці; держава змогла сформувати власну, уявну цивілізаційну місію, вона здатна відповісти на питання щодо доцільності свого існування. З національних держав такими імперіями можна вважати лише Росію, США, Японію та Китай. Регіональні об'єднання також здатні створювати імперські структури,

і тому Європейський Союз розглядається як один із провідних світових гравців.

Завдяки привнесенню біхевіоризму у геополітику міжнародних відносин, де зокрема складно ігнорувати роботи Роберта Джервіса і школу його послідовників, позитивізм все більше протистоїть конструктивізму, який підкреслює свою ідейну детермінанту – люди творять суспільство і світ. І це відбувається тим більше, чим основна увага приділяється інтерсуб'єктивному виміру їх відносин, які, на думку представників даного напрямку, можуть змінити свою власну ідентичність та уявлення щодо свого соціального і природного середовища. Однак критична геополітика не дає альтернативного методу вирішення складних проблем, які пов'язують геополітичну владу (чи владу), панування (домінування) і територію.

Фахівцями з даної проблематики закономірно виділяється декілька основних структурно обумовлених вимірів сучасного геополітичного аналізу: стратегічні впливи, що визначаються фактором зростанням сукупної могутності й прагнення досягнення більш значущої ролі швидко зростаючих держав; зростання економічного важеля на тлі процесів глобалізації та посилення ролі транснаціональних акторів, врахування зростаючого впливу проблем природничого та екологічного характеру, тиск глобальних та регіональних демографічних зрушень і урахування існуючих обмежених можливостей розвинених країн за умов прийому та асиміляції емігрантів в найближчі роки буде тільки зростати; зростання жорсткого втручання в особливий духовний простір, що є полем культурних кодів і цільовим об'єктом політико-соціальної деконструкції, власне геополітичний і гео економічний рівні, що охоплюють трансформаційні політико-просторові і економіко-просторові характеристики сучасного світу. Стратегічні аналітики все частіше вбачають у діях міжнародних акторів одночасну гру в межах відразу декількох просторів, зауважуючи, що на зміну однополярності приходить світ, в якому співіснує безліч різних просторів стратегічних взаємодій, в рамках кожного з яких є свої провідні або впливові актори, з якими необхідно підтримувати взаємодію для вирішення нагальних міжнародних проблем. В рамках такої системи організації міжнародного порядку можуть домінувати не лише дві або декілька держав, але й десятки акторів, здатних чинити істотний вплив у тій чи іншій сфері світового розвитку.

Таким чином, сучасна агресія Росії проти України має декілька концептуальних геополітичних вимірів. Розгляд цього явища у

комплексному вигляді дозволяє найкраще зрозуміти реальну суть найбільшої війни початку XXI століття.

HISTORICAL RETROSPECTIVE OF THE DEVELOPMENT AND TRANSFORMATION OF THE STRUCTURES AND PROCESSES OF MORAL AND PSYCHOLOGICAL SUPPORT IN THE ARMED FORCES OF THE RUSSIAN FEDERATION (2013 – 2022)

Ruslan Hula, DSc. (History), Professor

Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University.

Iryna Perederii, DSc. (History), Professor

National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

Abstract. The article analyzes the development and transformation of the structures of moral and psychological support of the Armed Forces of the Russian Federation at the stage of their direct preparation for a full-scale armed invasion on 24.02.2022 their activities in 2013 – 2022.

Key words: armed forces of the Russian Federation, moral and psychological support, educational work, military-political work, rashism, full-scale armed invasion of Ukraine.

The research methodology is based on the fundamental principles of objectivity and historicism, which involve the study of individual phenomena and processes in their development and close connection with the system of relevant socio-political relations. Transformational processes of organizational and staff changes in the apparatus of military education and conceptual innovations in determining their priorities are considered in the system of classification groups and their relationships. This clarifies the essence of the worldview priorities determining for each period, which throughout the process of preparation of the RF Armed Forces for a full-scale invasion determined the strategy of formation, development and transformation of structures of moral and psychological support of the RF Armed Forces.

Scientific novelty. For the first time in historiography, a study of complex processes of reforming the educational structures of the modern Russian army was conducted, as well as an assessment of the effectiveness of their activities during the period of direct preparation of the Russian military leadership to open an open war with Ukraine.

The main content. The process of moral and psychological support for the preparation of the armed forces of the Russian Federation before the full-scale intrusion into Ukraine on February 24, 2022, in our opinion, can be mentally divided into two periods.

The first period – from the moment of the official announcement of the so-called «Gerasimov Doctrine» by the Chief of the General Staff (January 26, 2013) [1] before the creation of the Main Military-Political Directorate of the Russian Armed Forces by Decree of the President of the Russian Federation (30. 07. 2018).

Features of moral and psychological support there are emphasis on the information component [2], approbation of the concepts of information and psychological impact in a hybrid war at the Academy of Military Sciences of the Russian Federation, active use of history as a tool of hybrid warfare, contradictions in the organization of educational work in the Armed Forces of the Russian Federation.

The second period from the moment the Main Military-Political Directorate of the Russian Armed Forces was formed on July 30, 2018 until the start of a full-scale armed invasion of Ukraine on February 24, 2022. The Main Military-Political Directorate of the Russian Armed Forces was established by a decree of President Vladimir Putin on 30 July 2018 and Colonel General Andrey Kartapolov appointed its head. Officially, the Main Military-Political Directorate «organizes military-political work in the Armed Forces», carrying out the Ministry of Defense objective of «developing and implementing measures aimed at publicizing the activities of the Armed Forces, increasing the societal authority and prestige of military service, and the preservation and enhancement of patriotic traditions» [3].

Features of moral and psychological support there are the transition to military-political work, raising the status of military-political structures, [4], propaganda of rashism [5], proclamation on March 2, 2019 of the new Military Doctrine of the Russian Federation [6].

The main conclusions state that the permanent nature of the reforms mostly led to an imbalance in the system of military education and the creation of concepts that were based mainly on the work of Soviet political bodies. At the same time, the introduction of the latest elements of moral and psychological support in the experience of the world's leading states was deliberately ignored. The processes of education in the RF Armed Forces at this time were led mainly by representatives of the command level with a unique vision of the tasks of moral and psychological support. This guaranteed the conservation and stagnation of the this process on the basis of a strange mixture of the Soviet mythological concept of the Second World War with the most primitive fundamentalist interpretation of the canons of Orthodoxy. Approbation in the process of educating the personnel of the RF Armed Forces of the ideology of racism allowed

forming a sufficiently large layer of adherents of the new ideology. But the failure of the first stage of the so-called «special operation» allows us to draw preliminary conclusions about the serious miscalculations of the organization of the military administration of the Russian army and other law enforcement agencies to morally and psychologically ensure the readiness of personnel to perform combat missions.

Literature

1. Гула Р. В. «Доктрина Герасимова»: «керований хаос» у воєнній теорії епохи постмодерну / Р.В. Гула, А. А. Голота // Воєнно-історичний вісник. 2021. № 1(39). Київ: НУОУ. С. 143.

2. Герасимов В. В. Ценность науки в предвидении // Военно-промышленный курьер. 2013. 27 февраля. № 8 (476). С. 1–2.

3. Указ Президента Российской Федерации от 30.07.2018 № 454 «О внесении изменений в Указ Президента Российской Федерации от 16 августа 2004 г. № 1082 «Вопросы Министерства обороны Российской Федерации» и в Положение, утвержденное этим Указом». URL: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201807300078> (дата зверн.: 02.09.2022).

4. Гольц А. Россия как большая казарма // Совет по внешней и оборонной политике. URL: <http://svop.ru/main/38673/> (дата зверн.: 02.09.2022).

5. Гула Р.В. Путінська росія: «Третій рим» чи «Четвертий райх»? (Аспекти політологічного аналізу) / Р.В. Гула, І.Г. Передерій // Суспільно-політичні процеси. Наукове видання Академії політичних наук України. Київ. Видавництво Політія, 2022. Випуск 19. 2022. С. 171 – 195.

6. Новая военная доктрина РФ: подготовка к масштабной войне. Українська правда. 9 марта 2019. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2019/03/9/7208764/> (дата зверн.: 02.09.2022).

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В ХОДІ ПРОТИДІЇ АГРЕСІЇ РФ

***В. Кротюк**, кандидат філософських наук, доцент
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

***Є. Староконь**, кандидат психологічних наук, доцент
Житомирський військовий інститут імені С.П. Корольова*

З розв'язанням російською федерацією війни проти України, держава-агресор інтенсивно проводить інформаційні атаки на українське населення, прагнучи за допомогою фейкової інформації посягти в суспільстві страх та панічні настрої, дестабілізувати політичну та соціально-економічну ситуацію в Україні. Вторгаючись в український інформаційний простір, ворог робить замах на громадянську ідентичність українців. Системний аналіз наявних механізмів протидії інформаційним операціям країни-агресора в умовах воєнного стану з метою їх удосконалення і подальшого ефективного застосування є актуальним і надважливим завданням. Сучасні особливості інформаційного суверенітету та проблеми інформаційної безпеки України досліджують В. Бондаренко, Ю. Горбань, В. Горбулін, О. Дзьобань, М. Дмитренко, Ю. Калиновський, О. Курбан, О. Панфілов, О. Черевко та ін.

Національні інтереси України вимагають забезпечення сприятливих умов політичного розвитку країни. Так, інтереси особи полягають у реальному забезпеченні політичних прав і свобод громадян, суспільство потребує зміцнення демократії, а інтереси держави виражаються у необхідності ефективного захисту конституційного ладу, суверенітету та територіальної цілісності країни, встановлення та підтримання політичної стабільності, включаючи стабільність державної влади та її інститутів.

На основі національних інтересів України в інформаційній сфері формуються стратегічні та поточні завдання політики держави щодо забезпечення інформаційної безпеки. Ці завдання, зокрема щодо необхідності протидії спеціальним інформаційним операціям держави-агресора, спрямованих на підрив державного суверенітету, територіальної цілісності України, визначені у Стратегії інформаційної безпеки України. У ній сформульовані основні стратегічні цілі у сфері інформаційної безпеки України, можливість реалізації яких в умовах воєнного стану ми проаналізуємо.

1. Протидія дезінформації та інформаційним операціям, насамперед держави-агресора, спрямованим на ліквідацію незалежності України, повалення конституційного ладу, порушення суверенітету та територіальної цілісності держави, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання національної, міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі та ненависті, проведення терористичних актів, посягання на права та свободи людини. В інформаційному просторі це, мабуть, найбільша медійна війна в історії людства. Ця війна є дуже публічною, чого не було під час збройних конфліктів минулих часів. В умовах воєнного стану країни особливо актуальним постало питання необхідності єдиної інформаційної політики. У зв'язку із цим Указом Президента України було введено в дію Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану». Враховуючи пряму військову агресію з боку російської федерації, активне поширення державою-агресором дезінформації, викривлення відомостей, а також виправдовування або заперечення збройної агресії росії проти України, з метою донесення правди про війну, забезпечення єдиної інформаційної політики в період дії в Україні правового режиму воєнного стану, РНБО України вирішила: «Установити, що в умовах воєнного стану реалізація єдиної інформаційної політики є пріоритетним питанням національної безпеки, забезпечення якої реалізується шляхом об'єднання усіх загальнонаціональних телеканалів, програмне наповнення яких складається переважно з інформаційних та/або інформаційно-аналітичних передач, на єдиній інформаційній платформі стратегічної комунікації – цілодобовому інформаційному марафоні «Єдині новини #UAразом».

Отож, головним інструментом боротьби України проти російської дезінформації під час воєнного стану є правда, яку потрібно доносити не лише до внутрішньої, а й до закордонної аудиторії. Також велике значення мають медіакультура та медіаграмотність суспільства.

2. Забезпечення всебічного розвитку української культури та утвердження української громадянської ідентичності. Однією із цілей окупантів є знищення української культури та української громадянської ідентичності, тому уряд України ухвалив абсолютно правильне рішення, дозволивши в умовах війни відновити роботу установ культури та мистецтв. Культура – це «м'яка сила». Вона здатна пробудити українців до нормального життя в новій воєнній

реальності. Українська культура і мистецтво – це імідж країни у світі. Позитивним кроком є запуск проекту *Ukraine Now and Forever*, який Міністерство культури та інформаційної політики України реалізуватиме спільно з Державним агентством України з питань мистецтв і мистецької освіти та іншими партнерами. Основна мета проекту – спрямування уваги світу до української культури і мистецтва та подальша консолідація міжнародної спільноти у спротиві російській агресії. Проект передбачатиме реалізацію двох стратегічних завдань: заклик до світу щодо продовження накладення культурних санкцій на Росію та поглиблення знання зарубіжної аудиторії про українські культурні проекти та мистецькі заходи. Проте необхідно, щоб таких проектів та заходів було більше. Можна сказати без перебільшення, що потрібна культурна експансія України. Світ має чути про Україну щодня.

3. *Підвищення рівня медіакультури та медіаграмотності суспільства.* В умовах інформаційної війни, у ході якої поширюється безліч фейків, важливо, щоб суспільство мало відповідний рівень медіакультури та медіаграмотності. Щоб люди не панікували до того, як перевіряють інформацію, щоб уміли відрізнити брехню від правди, виявляти ботів у соціальних мережах. Повсякденну роботу з цією метою мають проводити державні органи, освітні заклади, журналісти, громадські організації тощо.

Коли російські агресори завдали ракетного удару по житловому будинку в Одесі, у результаті якого загинуло вісім і поранено 18 людей, вони намагалися зняти з себе відповідальність за скоєне, поширивши спочатку фейк про те, що вразили військовий об'єкт, потім після його викриття військовий об'єкт перетворився на якусь нафтобазу. Після опублікування фото з місця трагедії цю брехню також було викрито. Тоді російські пропагандисти вигадали новий фейк про те, що житловий будинок став жертвою українських ППО. Однак і цей ворожий фейк був спростований фотографією будинку з характерними руйнуваннями від ракетних ударів. До подібних фейків кремлівська пропаганда вдавалася також після терористичних атак у Харкові, Києві, Вінниці, Кременчуці, Дніпрі тощо.

Російська пропаганда неодноразово намагалася приховати свою причетність до масової загибелі українців. Яскравий приклад цьому – ракетний обстріл залізничного вокзалу в Краматорську, коли кремль спочатку радів знищенню «військової інфраструктури у Краматорську». Коли ж стала відома правда про вбивство пів сотні цивільних людей, то росіяни негайно видалили всі свої «новини» **34**

звинуватили в усюму нашу державу. Для того, щоб ворожа брехня не мала негативного впливу на населення, необхідно, за можливості, викривати всі фейки, що запускаються в український інформаційний простір. Це дасть змогу громадянам не лише отримувати правдиву інформацію, а й відчувати підтримку влади, яка постійно з ними на зв'язку. Медіакультура суспільства у науковій літературі визначається як «культура сприймання і виробництва соціальними групами та соціумом у цілому сукупності інформаційно-комунікаційних засобів, що функціонують у суспільстві, знакових систем, технологій комунікації, пошуку, збирання, виробництва і передавання інформації. На особистісному рівні медіакультура означає здатність людини ефективно взаємодіяти з мас-медіа, адекватно поводитися в інформаційному середовищі, здійснювати ціннісно-вольову рефлексивну регуляцію інформаційної поведінки».

Необхідність підвищення рівня медіакультури та медіаграмотності суспільства особливо гостро виявилася в умовах війни. Так, наприклад, окремі громадяни публікують у соціальних мережах фото та відео ворожих обстрілів, пересування української військової техніки чи позиції військових, не усвідомлюючи того, що цим полегшують завдання ворогові, створюють загрозу для військових та цивільних людей. Тому органи влади та структури громадянського суспільства мають через засоби масової інформації проводити постійну роз'яснювальну роботу серед населення, а правоохоронні органи – жорстко припиняти такі дії.

3. Забезпечення інформаційних прав особи, захисту прав журналістів. Як ми вже зазначали вище, саме правда є головним інструментом боротьби з ворожими фейками. Цю правду добувають і несуть у маси журналісти. Мужність українських журналістів, які висвітлюють хід війни, ризикуючи своїм життям, зазначив керівник відділу ЮНЕСКО зі свободи вираження поглядів та безпеки журналістів Гільермо Канела: «Вражає, наскільки українські журналісти віддані своїй справі, незважаючи на те, що їх спіткало. Ми підтримуємо вас у цій солідарності і хочемо зрозуміти, що можемо зробити для вас, щоб ви продовжували роботу». Журналісти, своєю чергою, розповіли про труднощі, з якими їм доводилося стикатися, про викрадення журналістів, про втрату технічних засобів, брак фінансів тощо. За даними моніторингу Інституту масової інформації (ІМІ), лише за два місяці війни в Україні під час виконання професійних обов'язків було вбито семеро журналістів, дев'ятеро – поранено, не менше ніж 15 журналістів зникли безвісти. Понад сотню

регіональних медіа були змушені припинити свою роботу через загрози з боку російських окупантів. Серед злочинів росіян обстріли, погрози, переслідування журналістів, обстріли й захоплення телевеж, хакерські атаки на сайти українських медіа, обстріли офісів медіа, вимкнення українського мовлення, блокування доступу до сайтів українських медіа в рф та окупованому Криму тощо. Із кінця березня ІМІ зафіксував погрози на електронні адреси редакцій українських медіа та журналістів. Листи-погрози надходили з російської пошти mail.ru, вони були підписані різними користувачами. Погрожували журналістам допитами, тортурами, ув'язненням, згодом почали слати навіть віршовані погрози. Такі листи отримали редакції «Європейської правди», «Главкому», «Апострофу», «Крим.Реалії», низка волинських та запорізьких медіа.

Ураховуючи, що доступ до інформації є одним із основних прав особистості, українська влада має робити все для того, щоб це право ніколи не було порушено. У цьому разі сама влада є вигодонабувачем, оскільки за правду вона отримує більше довіри від українського суспільства та світової спільноти. Інтереси особистості в інформаційній сфері полягають у реалізації конституційних прав людини і громадянина на доступ до інформації, на використання інформації на користь здійснення не забороненої законом діяльності, фізичного, духовного та інтелектуального розвитку, а також у захисті інформації, що забезпечує особисту безпеку.

5. *Інформаційна реінтеграція громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях та прилеглих до них територіях України, до загальноукраїнського інформаційного простору.* На жаль, досягнення цієї мети було досить складним і до повномасштабного вторгнення росії в Україну. В умовах воєнного стану воно є ще складнішим. Ситуація загострюється тим, що тимчасово окупованих територій побільшало і ворог робить усе, щоб розірвати інформаційні та культурні зв'язки з Україною тих українців, які там проживають. Знищують телевежі або захоплюють їх, включаючи російські канали. Зважаючи на те, що засоби масової інформації, насамперед телеканали, є особливо ефективним засобом формування української громадянської ідентичності, цьому питанню потрібно буде приділити особливу увагу відразу після перемоги України. Велика роль у вирішенні цієї проблеми має бути відведена гуманітарній освіті. Фахівці справедливо вказують на те, що інформаційна стратегія не може існувати окремо від комплексної державної стратегії реінтеграції. По суті, інформаційна стратегія – це

складова частина загальної стратегії. Одне з головних завдань ЗМІ – просування через інформаційний простір державної стратегії реінтеграції: її роз'яснення і громадське обговорення; донесення проєкту спільного майбутнього з чітко визначеними параметрами життя у об'єднаній країні; реалізація через інформаційний простір просвітницьких, освітніх, ціннісно-формуючих завдань.

6. Створення ефективної системи стратегічних комунікацій, метою якої є гарантування ефективної інформаційної взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та суспільством з питань кризових ситуацій, зміцнення позитивного іміджу України. У Доктрині НАТО стратегічні комунікації визначаються «як скоординоване і належне використання комунікативних можливостей НАТО: публічної дипломатії, зв'язків з громадськістю, PR-служби збройних сил, інформаційних і психологічних операцій для підтримки політики Альянсу і заходів, спрямованих на просування цілей НАТО». Роберт Гастінгс-мол., колишній речник Міністерства оборони США, описав стратегічну комунікацію як «синхронізацію образів, дій та слів для досягнення бажаного ефекту».

Отже, якщо стратегічні комунікації – це система внутрішніх і зовнішніх комунікацій, то зв'язки з громадськістю – це один зі складників стратегічних комунікацій. На нашу думку, в умовах війни органи державної влади, органи місцевого самоврядування демонструють високий рівень інформаційної взаємодії із суспільством. Міністерства та відомства систематично доводять до суспільства актуальну інформацію. А виступи Президента України, голів обласних військових адміністрацій, присвячені аналізу поточної ситуації, звіту про свою роботу, стали для громадян звичними. Формування іміджу України – це зона відповідальності зовнішніх комунікацій. Зміцнення позитивного іміджу України, як внутрішнього, так і зовнішнього, необхідне тому, що він багато в чому впливає на політичну, економічну та культурну перспективу розвитку країни. З огляду на те, що ефективність зміцнення іміджу держави залежить від успішності відповідної інформаційної діяльності, особлива роль у іміджевій політиці належить органам влади, які відповідають за зв'язки з громадськістю, засобам масової інформації та іншим структурам громадянського суспільства. В умовах воєнного стану можна і потрібно формувати позитивний імідж України.

7. Розвиток інформаційного суспільства та підвищення рівня культури діалогу. Формування інформаційного суспільства і розвиток

інформаційних технологій, що продовжується, чинять значний вплив на відносини у сфері військової безпеки: інформаційні технології активно використовуються не лише в комерційній, а й у військовій галузі. Слід зазначити, що інформаційна безпека у військовій справі є досить традиційною сферою. Військові структури завжди захищалися від засобів розвідки всіма способами: пасивними й активними. Сьогодні одним із найістотніших об'єктів безпеки в оборонній сфері є інформаційні ресурси та інформаційна структура оборонного потенціалу країни. Сучасні засоби озброєння, військової техніки, системи управління військами і зброєю є системами критичних додатків із високим рівнем комп'ютеризації. Ці системи можуть виявитися дуже вразливими з погляду впливу інформаційної зброї як у воєнний, так і у мирний час. Останнє може призвести до того, що у загрозливий період зброя стримування країни виявиться повністю або частково заблокованою за рахунок прихованого впровадження у програмне забезпечення систем управління ним програмних закладок. Про реальність такої ситуації свідчить досвід локальних воєн останніх років. Не випадково багато авторитетних дослідників застерігають, що забезпечення військової безпеки в ХХІ ст. все більше залежатиме від інформаційних чинників. Так, відомий американський футуролог О. Тоффлер у книзі «Війна та антивійна» зазначає, що інформація стає найважливішим військово-стратегічним ресурсом, не менш або навіть важливішим, ніж традиційні види озброєнь і військової техніки. А це означає, що держава, яка дбає про свій оборонний потенціал, має приділяти величезну увагу розвитку методів інформаційної протидії та інформаційного впливу. Ця теза підтверджується історією воєн ХХ і початку ХХІ ст., у яких роль інформаційного чинника у забезпеченні оборонної безпеки різко зростає. Важко уявити сучасний збройний конфлікт, у ході якого не задіяні інформаційні можливості конфліктуючих сторін. В інтересах інформаційної війни використовується практично вся інформаційна інфраструктура держави та суспільства. Щодо військової сфери, то рівень її забезпечення засобами захисту від застосування інформаційно-емних технологічних досягнень прямо впливає на рівень національної безпеки держави. Нові інформаційні технології відкрили небачені раніше можливості отримання інформації про противника, а відповідно, і попередження про можливі конфлікти та напади. Своєчасне інформування про наміри росії, енергійний інформаційний та дипломатичний діалог дали змогу Заходу консолідувати свою позицію та зусилля. У результаті європейська і світова реакція на

розв'язану війну виявилася несподівано швидкою та рішучою, а світова громадська думка майже однотайно стала на бік жертви агресії. У результаті Кремль уперше за багато років програє світове інформаційне поле. Американський науковець Стівен Хоррелл, колишній офіцер військово-морської розвідки, пояснюючи як працює розвідка НАТО, відзначив, що Альянс як такий має на рівні командування дуже обмежені розвідувальні можливості. Модель спирається на інформацію, одержувану тридцятьма країнами-членами Альянсу, яка потім об'єднується та аналізується, щоб бути представленою політичному керівництву та командирам на оперативному і тактичному рівнях. Це створює картину колективного інтелекту. Офіційні особи США без подробиць підтвердили, що «ми обмінюємося розвідувальними даними з Україною, надаючи їм інформацію про те, що за горизонтом».

На наше переконання, думка деяких дослідників про те, що істотна частка всіх протиріч між державами перенесена в інформаційну сферу, у контексті російсько-української війни є дуже спірною. Звичайно, було б краще, якби автори, які стверджують, що на зміну «грубій силі» зброї приходить «м'яка сила» переконання та психологічної маніпуляції, мали рацію. Однак доводиться визнати, що, незважаючи на значне зростання ролі інформації та інформаційних технологій у боротьбі з принципово новими загрозами інформаційної епохи, сучасні агресивні країни не мають наміру відмовлятися від військової сили як головного інструменту своєї загарбницької політики. Іноді в науковій літературі як аргумент на користь того, що інформаційна зброя може істотно змінити характер майбутніх війн, стверджується, що майбутні війни можуть перетворитися, по суті, на «комп'ютерні війни» з масовим застосуванням комп'ютеризованих роботів, роботизованої зброї та військової техніки. Передбачається, що основу бойової екіпіровки солдата у майбутньому становитиме бойовий комп'ютер. Окрім аналізу навколишнього оточення, комп'ютер за рахунок відповідного програмного забезпечення та сенсорів здійснюватиме контроль за станом солдата та видаватиме необхідні рекомендації.

Отже, ефективна інформаційна діяльність може суттєво поліпшити зусилля держави щодо мирного вирішення кризових ситуацій. І навпаки, ігнорування інформаційних чинників, а часто й навмисне змінені інформація здатні спровокувати найрадикальніші настрої, спалахи ворожості та призвести до катастрофічних наслідків. Застосування інформаційних технологій військовими відкрило нові

можливості щодо забезпечення оборони держави. Володіння інформаційними ресурсами та його захист у військовій сфері стали таким самим неодмінним атрибутом, як озброєння, боєприпаси, транспорт тощо. Виграш України в інформаційному протиборстві під час війни з росією сприятиме досягненню її стратегічних цілей.

ТРАНСФОРМАЦІЯ СВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

*С. Соболева, кандидат педагогічних наук, доцент
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

*О. Панфілов, доктор філософських наук, професор
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Проблеми визначення сутності, особливостей формування суспільної свідомості та факторів впливу на неї активно висвітлювалися в наукових працях вчених різних галузей знань (психології, соціології, політології, філософії, масової комунікації тощо). Але сьогодні, на тлі викликів сучасних реалій російсько-української війни, ці питання стали особливо актуальними.

Зважаючи на те, що військові дії вплинули абсолютно на кожного українця, вітчизняні соціологи та психологи у своїх дослідженнях намагаються охопити всі аспекти та передбачають всебічний аналіз війни як соціально-психологічного явища. Це дозволяє зрозуміти масштаби та вектори цього впливу на свідомість тих, хто безпосередньо або опосередковано стикається з війною і переживає її наслідки, а також виявити різні ознаки трансформації українського соціуму та його свідомості.

У нашому дослідженні ми використовуємо поняття «свідомість» та «суспільна свідомість». Сьогодні єдиного розуміння цих понять у науковому середовищі поки не існує. Як психологічний і психофізіологічний феномен, свідомість являє собою один із найскладніших і недостатньо зрозумілих проявів діяльності мозку.

У психології свідомість трактується як найвищий ступінь розвитку психіки людини, що виявляється в складних формах відображення світу та опосередковується суспільно-історичною діяльністю людей. Поняття свідомості розглядається, переважно, у двох значеннях. У спрощеному розумінні це – розум, розуміння чого-

небудь, думка про що-небудь, почуття, відчуття чого-небудь. Із іншої позиції поняття «свідомість» визначається як психофізіологічний механізм контролю, довільної регуляції поведінки й діяльності, основна функція якого полягає в адекватному відображенні змін зовнішнього та внутрішнього середовища, забезпеченні адаптації організму до них.

Структура свідомості є надзвичайно складною. Психологи виокремлюють кілька основних її рівнів та елементів, як-то:

- чуттєво-афективний рівень, до якого належать відчуття, уявлення, сприйняття, афекти (короткочасні сильні мимовільні реакції людини на певні зовнішні подразники);

- ціннісно-вольовий рівень, до якого належать воля, емоції, мотиви, інтереси, потреби особи в єдності зі здатностями у досягненні мети;

- абстрактно-логічний рівень мислення, що виявляється у таких формах, як поняття, судження, умовивід;

- самосвідомість – виокремлення себе та ставлення до себе, оцінювання власних можливостей і рефлексія, під якою розуміють таку форму свідомості, коли ті чи інші явища стають предметом спеціальної аналітичної діяльності суб'єкта.

Відомо, що свідомість людини має суспільний характер, оскільки її формування відбувалося в процесі спільної суспільно-трудова діяльності людей і розвитку мови як засобу комунікації та передачі знань. Психологи виокремлюють два види свідомості: індивідуальну та суспільну.

Відповідно до теорії Е. Дюркгейма, який ввів у науковий обіг поняття «колективна свідомість» (у праці «Про поділ суспільної праці» 1893 р.), суспільство існує завдяки почуттю солідарності людей один з одним. Джерелом цієї солідарності є колективна свідомість. Саме тому люди можуть створювати колективи та працювати разом для побудови ефективного і комфортного соціуму. Дюркгейм визначає колективну свідомість як духовну єдність суспільства, яка не є простою сумою індивідуальних свідомостей, а існує незалежно від них у вигляді соціальних факторів (звичаїв, моралі, права, традицій, знань тощо), що суттєво впливає на індивідуальну свідомість. Колективна свідомість створює моральне суспільне середовище, що змушує людей приймати способи дії і мислення, поширені в даному суспільстві. Формами колективної свідомості автор вважав колективні уявлення та колективні почуття [5].

Суспільна свідомість завжди віддзеркалює те, чим, для чого і як живуть люди в даний історичний проміжок часу. Вона залежить від багатьох факторів, та найсильніше впливає не неї економічна та соціально-політична система. Суспільна свідомість формується та змінюється як під впливом перемог, прогресу, розвитку соціуму тощо, так і помилок, негативних явищ та подій, що руйнують суспільство.

Суспільна свідомість являє собою сукупність ідей, теорій, поглядів, уявлень, почуттів, вірувань, емоцій людей, настроїв, що панують у даному суспільстві, в певних умовах суспільного життя. Саме в ній відбивається природа, матеріальне та духовне життя суспільства і вся система суспільних відносин. Одним із особливих, специфічних видів суспільної свідомості, конкретною формою її реалізації є масова свідомість.

Трансформація суспільної свідомості в Україні має ряд особливостей і посилюється під впливом небезпечних, складних факторів військової ситуації, масштабної інформаційної війни та вимушеної міграції населення країни.

Аналіз наукових публікацій та статистичних даних дає підстави говорити, що за час війни українці змінилися і ментально, і психологічно. Соціологічні дослідження українського суспільства свідчать, що протягом років незалежності йому була притаманна вольова амбівалентність – перебування людей у виснажливому стані нескінченного вибору між «так» і «ні», коли особистість відмовляється діяти, приймати рішення і, тим більше, нести відповідальність. На думку відомого соціолога Є. Головахи будь-який соціум, що перебуває в такому стані, приречений на неуспіх. А оскільки амбівалентність як маргінальне явище буде присутня завжди, то важливо не допустити, щоб вона займала домінуючі позиції.

Війна Росії проти України стала своєрідним поштовхом, що дозволив зробити неможливе – «перестрибнути» окремі періоди в житті українського суспільства та істотно вплинути на свідомість українців. Вона трансформувала українську систему цінностей, змінивши оцінки минулого, ставлення до деяких знакових історичних подій та відомих особистостей, певних, донедавна авторитетних та впливових, соціальних інститутів. Соціологи висловлюють думку стосовно того, що якби не війна, – українці так би й мали неоднозначне ставлення до Росії [3].

Ознаки змін суспільної свідомості українців чітко прослідковуються сьогодні в контенті різних ЗМІ, соціальних мережах, повсякденному спілкуванні та підтверджуються

результатами соціологічних досліджень фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва і соціологічної служби Центру Разумкова.

Важливо зазначити, що заява Путіна на початку повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої країни про те, що українців не існує як нації, остаточно спростована. За кілька місяців війни корінним чином змінилося бачення українського суспільства питань щодо розпаду СРСР та засудження його як тоталітарного режиму з політикою терору; оцінка топонімів, пов'язаних з РФ, Радянським Союзом та Російською імперією; ставлення до Степана Бандери як знакової постаті в історії боротьби українського народу за свою незалежність тощо. Це підкреслює наявність української національної ідентичності – усвідомленої приналежності до національної спільноти на основі стійкого емоційного зв'язку, що виникає у результаті сформованої системи уявлень щодо традицій [4]. А також свідчить про суттєві зміни одного з головних складників національної ідентичності – історичної пам'яті, – спільного уявлення про минуле власного народу, що є основою для його об'єднання та подальшого розвитку як нації. Зауважимо, що змістом національної пам'яті є не стільки факти минулого, скільки стереотипізовані образи цих фактів (оціночні уявлення про них).

Результати соціологічних досліджень підтверджують, що війна позбавила переважну більшість громадян України останніх ілюзій щодо цінностей радянської доби і можливості нормального співіснування з авторитарною та агресивною Росією, яка не тільки не пододала імперських комплексів, а навпаки – розвинула їх до рівня соціально-психологічної патології [1]. Радикально змінилося й ставлення українців до росіян, а також до діяльності Української православної церкви Московського патріархату.

Російсько-українська війна стала важливим чинником формування української політичної нації з громадянською ідентичністю (свідомого та активного громадянства), що виявляється у отождненні себе зі спільнотою громадян національно-державного утворення та усвідомлення себе членом громадянського суспільства. В умовах війни суттєво збільшилася солідарність, активна громадянська взаємодія та національна консолідація українського суспільства. Стимулом до цього стали підтримка українцями незалежності своєї країни, бажання жити та будувати в ній своє майбутнє, почуття гордості за українське громадянство [6].

Про зміну у суспільній свідомості свідчить також масштабне поширення волонтерської та благодійної діяльності українців різних вікових категорій, які належать до різних соціальних прошарків та груп. Благодійна діяльність є надзвичайно важливою соціально значущою функцією та виявляється у причетності людини до розв'язання нагальних проблем суспільства і демонструє високий особистий рівень соціальної відповідальності. Дослідники вважають, що благодійність є маркером розвинутого суспільства, виміром духовності, показником морально-етичних цінностей та гуманістичних відносин у суспільстві, певною частиною національної свідомості.

Згідно з даними британської організації CAF щодо Всесвітнього індексу благодійності, який визначається за дослідженням трьох аспектів благодійної поведінки: допомога незнайомцям, пожертви грошей на благодійність та волонтерство, у 2021 році Україна посідала 10 місце серед 114 країн [7]. Можна припустити, що зазначений рейтинг нашої країни значно зріс, особливо в контексті волонтерської діяльності під час війни.

Отже, сьогодні очевидним є те, що для українського суспільства найвищою цінністю та невід'ємною частиною життя кожного стає незалежність, за яку заплачено благополуччям, стражданнями, кров'ю та життям людей. Збільшується чисельність самоідентифікованих членів соціуму, які відчувають себе не лише громадянами України, а частиною цивілізованого світу, а не пострадянського простору.

Підсумовуючи, зазначимо, що російсько-українська війна поступово призводить до глибинної трансформації свідомості та всього суспільного досвіду українського суспільства. Вона вже внесла істотні деформації в уявлення людей про успіх. Все, що було та планувалося до війни, – стало вторинним. На відміну від усього світу, українці зараз приймають кожен наступний день як подарунок, що свідчить про фаталізм. Але у той же час у них немає вагань під час ухвалення рішень щодо майбутнього, оскільки цю справу вони довірили ЗСУ, – а це свідчить про оптимізм. Таким чином, своєрідним феноменом українського суспільства є оптимістичний фаталізм, який виявляється у прагненні до перемоги.

Список використаних джерел

1. Двуреченська О. С. Місце історичної пам'яті у розвитку України як суб'єкта сучасних міжнародних відносин. *Трані: науково-*

2. Соціально-економічні та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства / URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_Gum.pdf (дата звернення 15.11.22)

3. Соціолог Євген Головаха. URL: <https://glavcom.ua/interviews/sociolog-jevgen-golovaha-koli-priyde-chas-viyni-z-kitajem-na-dopomogu-rosiyanam-ne-priyde-nihto-807909.html> (дата звернення: 16.11.2022)

4. Стегній О. І. Національна ідентичність // Енциклопедія Сучасної України: енциклопедія [електронна версія] / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. Т. 22. URL: <https://esu.com.ua/article-71062> (дата звернення: 15.11.2022)

5. Українська мала енциклопедія: 16 кн.: у 8 т./ проф. Є. Онацький. Буенос-Айрес, 1959. Т. 3. С. 672–673. URL: <https://www.wiki.uk-ua.nina.az.html>

6. Як війна змінила суспільну свідомість українців: соціологічні дослідження. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/yak-viyna-zminyala-suspilnu-svidomist-ukrayintsiv-sotsiologichni> (дата звернення: 13.11.2022)

7. World Giving Index 2022: A global view of giving trends. URL: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-research/caf_world_giving_index_2022.pdf (дата звернення 17.11.2022)

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ДО ВИМУШЕНИХ ЗМІН У ХОДІ ВІЙНИ

*Д. Приходько, кандидат психологічних наук, доцент
Харківська державна академія культури*

*В. Кислий, кандидат психологічних наук, доцент
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Кожен мешканець України зараз переживає важкий стрес через війну. Це відбувається як із безпосередніми учасниками бойових дій, так і цивільними, які потрапили під бомбардування, обстріли та окупацію. Люди, які знаходяться далеко від зони бойових дій перебувають в очікуванні ударів з повітря, гостро реагують на звуки сирен – їм також страшно. Ті, хто виїхали за кордон, змінили весь життєвий уклад, відчувають залежність від інших та часто несуть

«провину вцілілого» – вони знаходяться в безпеці, а десь гинуть співвітчизники. Ну а малі діти, які ще нічого не розуміють, прекрасно відчують страх та тривогу батьків.

У даних умовах **стрес – це комплексна реакція організму у відповідь на дуже сильну подію.**

Переживання стресу вкрай індивідуальне, воно значно розрізняється, але треба розуміти, що стрес відбивається на поведінці кожної людини, навіть якщо вона його не помічає. Зараз не складно помітити, що люди стали більш роздратованими, легше виявляють агресію. Хтось став занадто активним, а в когось рухи та думки уповільнилися.

Від стресу в людей погіршується пам'ять, насамперед – короткострокова, зменшується уважність, вони роблять більше помилок. Може викривлятися відчуття часу, в багатьох зростає схильність до навіювання, загострюється віра в погані прикмети. А такі явища, як безсоння та втрата апетиту супроводжують і менш травматичні події людського життя.

Стрес може викликати й позитивні зміни. Людина може демонструвати вищий, ніж звичайно, рівень працездатності, відповідальності, витривалості. Але організм не може весь час знаходитися у стані мобілізації, його ресурси обмежені, тож незалежно від того, відчуваєте ви тривогу чи піднесення, через якийсь час настане спустошення. Бо теперішня стресова ситуація довготривала. Тож стани апатії, розчарування, безсилля, беззмістовності, провини, дезадаптації майже неминучі.

Війна – це **продовжена важка стресова ситуація**. Важкий стрес – будь-який тривожний досвід, який призводить до значного страху, безпорадності, дисоціації, плутанини та інших почуттів, які заважають нормальному життю і досить інтенсивний, щоб мати довгостроковий негативний вплив на установки, поведінку та інші аспекти функції людини.

Можна виділити такі види важких стресорів:

- катастрофи, загроза життю, насильство;
- втрати друзів, близьких, родичів;
- «звичайні стресори»: розлучення, розставання, втрата роботи, втрата домівки, соціально-економічні та побутові негаразди.

Згідно з «Дослідницькими діагностичними критеріями» МКХ-10 (ВООЗ, 1992), були виділені наслідки важкого стресу.

Реакція на важкий стрес і порушення адаптації (Коди стану або захворювання відповідно до Міжнародної класифікації хвороб 10-го перегляду (МКХ-10):

- F43.0 Гостра реакція на стрес
- F43.1 ПТСР
- F43.2 Розлад адаптації:
 - F43.20 Короткочасна депресивна реакція
 - F43.21 Тривала депресивна реакція
 - F43.22 Змішана тривожна та депресивна реакція
 - F43.23 З переважанням порушення інших емоцій
 - F43.24 З переважанням порушеної поведінки
 - F43.25 Зі змішаними розладами емоцій та поведінки

Порушення адаптації, як реакція людей на важкий пролонгований стрес у ході війни, може супроводжуватись психологічними і емоційними проявами, соматичними ефектами, та соціально-поведінковими наслідками.

Психологічні та емоційні прояви:

- нав'язливі симптоми (нав'язливі думки і образи, флешбеки);
- труднощі зосередження;
- когнітивні викривлення (дисфункціональні уявлення про себе, оточення і світ);
- емоційні труднощі: депресія, тривога, безпорадність, безвихідь, відчай, відчуження, сором, нещирість, непередбачуваність, спалахи гніву і агресії, дратівливість;
- підвищена схильність до залежної поведінки, зловживання ПАР;
- можливі дисоціативні симптоми (дисоціація, знеособлення);
- дезорієнтація (втрата відмінностей між минулим і майбутнім);
- дезадаптивні стратегії уникнення (заперечення, раціоналізація, переміщення, ідеалізація тощо);
- депресія і суїцидальні думки.

Соматичні ефекти:

- соматизовані розлади;
- незрозумілі медичні симптоми (біль, запаморочення, хронічна втома);
- фізіологічні наслідки хронічного стресу та напруги (серцево-судинні захворювання, розлади травлення, зниження імунітету, репродуктивні розлади);
- надпильність, порушена фізіологічна реакція на загрозу і безпеку;

- порушення сну;
- соматичні наслідки вторинних порушень (розладів харчової поведінки, вживання психоактивних речовин, депресії або самопошкоджуючої поведінки).

Соціально-поведінкові наслідки:

- уникнення значущих місць, ситуацій і відносин;
- нестабільні міжособистісні відносини (перерви, звинувачення, критика, часта зміна інтимних партнерів);
- спалахи гніву, конфліктів, агресивності;
- використання інструментів зовнішньої емоційної регуляції (психоактивні речовини, їжа, ігри, робота);
- імпульсивна, ризикована поведінка.

Що ж з цим всім робити, як не «розсипатись» під час війни?

«Якщо ти не можеш вплинути на ситуацію, то зміни своє ставлення до неї...» зараз це дуже часто пропонують психологи. Бо, на жаль, під час війни є речі, на які ми не можемо вплинути. Але як це зробити?

Треба включати свою здатність впоратися зі складними життєвими подіями та відновитися після труднощів чи стресу, тобто – особистісну психоемоційну стійкість. Отже якщо людина має здатність протистояти зовнішнім й внутрішнім чинникам стресу, залишатися в нормі попри що, то це означає, що у людини дуже гарно розвинута резильєнтність.

Резильєнтність – здатність справлятися і адаптуватися до життєвих проблем та / або відновлюватися після травматичної / стресової події (Padesky, Mooney, 2012).

На резильєнтність впливає:

- доброзичливе ставлення до себе;
- здатність реалістично планувати;
- розвиток асертивних, доброзичливих і разом з тим переконливих, комунікативних навичок;
- плекання своїх цінностей;
- розвиток власної «системи ресурсу»;
- плекання надії;
- розвиток здатності вирішувати проблеми.

Як і інші навички, резильєнтність можна розвивати.

Особистісну резильєнтність можна покращити застосовуючи:

- ефективні стратегії подолання;
- ресурсні емоційні стани;

- когнітивну гнучкість і рефреймінг;
- цінності, цілі, сенс життя, духовність;
- соціальні ресурси та соціальна компетентність.

Але завжди треба розуміти:

- бути стійким не означає (не сумувати, не боятися, не плакати),
- стійкість не усуває вразливості;
- вибір та динамічний процес здобуття особистістю якісно нових стратегій поведінки веде до більш успішного її функціонування;
- завжди потрібен час для внутрішніх і зовнішніх змін;
- опір – поняття змінне, залежить від стресора та зовнішнього значення ситуації тощо.

КОНТРПРОПАГАНДА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Т. Чернишова, кандидат філологічних наук, доцент
*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Протистояння України та РФ, яке почалося 2014 року, станом на сьогодні втратило ознаки гібридної війни (де бойові дії є другорядними, а на перший план виходять інформаційні операції та інші важелі впливу) та перетворилося на справжнє збройне протистояння двох держав. Проте інформаційна складова цього конфлікту зберігає свою безумовну важливість, оскільки є одним із найнебезпечніших видів зброї. Прагнення агресора залякати та деморалізувати мільйони українців вирішується не в останню чергу і в інформаційному середовищі, створеному навколо цього конфлікту.

Інформаційно-психологічна зброя, яка є одним із різновидів зброї інформаційної, здійснює в сучасній російсько-українській війні настільки руйнівний вплив, який можна порівняти і з завданням ударів по об'єктах критичної інфраструктури, і з безпосередніми збройними зіткненнями на полях боїв. Оскільки місцем ураження в цьому випадку є свідомість людини, а метою – знищення ментальних структур особистості, її моральних установок, системи цінностей і як наслідок – національної ідентичності.

Провідним видом інформаційно-психологічної зброї є пропаганда, яка спрямована на вкорінення в індивідуальній чи колективній свідомості потрібних агресорові переконань, або ж навпаки – їх руйнування. Таким чином, контрпропаганда як така

протидія шкідливому пропагандистському впливу, що ґрунтується на мінімізації або нейтралізації маніпулятивного впливу протиборчої сторони, у сучасній російсько-українській війні набуває пріоритетного значення.

Стратегія контрпропагандистської діяльності ґрунтується на трьох компонентах інформаційного середовища: фізична інфраструктура, контент та когнітивна сфера. Суто фізична протидія пропаганді полягає в знищенні чи пошкодженні обладнання суперника, унеможливлення поширення ним пропаганди (руйнування телевеж або веж мобільного зв'язку, виведення з ладу алгоритму функціонування програмного забезпечення інформаційних систем, блокування та фальсифікація масивів інформації тощо). Стратегія контрпропаганди, спрямована на контент, пов'язана зі змістом повідомлень та їх постачанням адресатам: блокування радіо- та телепередач; цензура інформації в ЗМІ; маніпулювання інформацією для створення недовіри або альтернативних думок цільової аудиторії тощо. Контрпропагандистська стратегія, пов'язана з когнітивним компонентом інформаційного середовища, проявляється у впливі на розуміння людьми інформації та регулювання процесу прийняття ними рішень, тобто управління сприйняттям.

Безумовно, цензура медійного контенту, блокування доступу до інформації або знищення інфраструктури комунікації суперника – ефективні способи протидії шкідливому маніпулятивному впливу, проте мають свої географічні та часові обмеження. У той час як контрпропаганда, заснована на когнітивних факторах, спирається на послідовні, постійні зусилля з формування потрібного рівня розуміння інформації та вкорінення в індивідуальній та колективній свідомості необхідних меседжів.

Суб'єкти контрпропагандистської діяльності, яка провадиться Україною під час масштабного збройного вторгнення РФ (державні органи, громадські об'єднання, засоби масової інформації, блогери, громадські активісти), активно реалізують усі вищезазначені стратегії протидії пропагандистському впливу.

Стратегія контрпропагандистської діяльності, ґрунтована на фізичній протидії інформаційному впливу, реалізується в сучасній російсько-українській війні здебільшого в діяльності «ІТ-армії», створеної Міністерством цифрової трансформації: атаки на урядові сайти РФ, порушення функціонування пропагандистських російських медіа та онлайн-ресурсів тощо. Слід визнати, що спроби агресора знищувати чи виводити з ладу інформаційні ресурси, мережі та

системи державного і військового управління України також є доволі відчутними. Збільшення зловмисної кіберактивності ворога в контексті його війни проти України має прояв у численних атаках хакерів та хакерських груп на важливі організації по всьому світу й насамперед – українські (сайти українських міністерств, Верховної Ради, СБУ, веб-сервіси «Ощадбанку» і «ПриватБанку», сервери «Укртелекому» та ін.).

Є ефективною також і контрпропагандистська стратегія України, спрямована на контент. Вона реалізується за допомогою численних методів протидії шкідливому впливу пропаганди агресора, серед яких слід виокремити: «пряме спростування» – викриття фейків, обґрунтування хибності та спотвореності інформаційних повідомлень противника; «блокаду» – навмисне ігнорування тих чи інших тем російської пропаганди; «метод глузування» (або «доведення до абсурду») – висміювання пропагованих меседжів або екстраполовання їх за межі розумного та доведення до задалегідь неприйнятних розмірів; «застрашливі теми та повідомлення» – використання кричущих заголовків, які посилюють та поглиблюють ефект сприйняття інформації з метою подати дії РФ як загрозу не тільки для українців, а й для всього цивілізованого світу; «використання дисфемізмів» – надання певному явищу негативного змісту за рахунок назви, яка створює негативні асоціації; «проекцію негативного образу» – екстраполовання негативних якостей будь-якого об'єкта або явища на інший об'єкт або явище з метою їхньої дискредитації; «трансляцію негативу» – формування в суспільній свідомості негативного ставлення до певного об'єкта пропаганди за допомогою демонстрації тих осіб, які його підтримують (використовують), але викликають у цільовій аудиторії негативні емоції.

Вагомою і такою, що продемонструвала свою продуктивність ще з початку повномасштабного вторгнення агресора на територію України, є стратегія контрпропагандистської діяльності, спрямована на «управління розумінням». Головною складовою цієї стратегії є праймінг, тобто організація «правильного» сприйняття аудиторією новин в контексті певного наративу. Український стратегічний наратив, який умовно можна назвати «українці – самостійний європейський етнос, який має власну історію», почав активно оформлюватися та поширюватися з 2014 року та наразі може ефективно працювати на злам ідеології «руського мира» та всіх пов'язаних з нею світоглядних стереотипів. Так, ярлик «бандерівця»,

який пропагандисти країни-агресорки «приклеювали» на так званих «западців-націоналістів», а вже згодом – і на всіх українців, що не вийшли зустрічати російські війська з квітами та триколорами, незалежно від їхнього етнічного походження, від постійного та надмірного використання втратив свою негативну конотацію: з початком російського вторгнення українці в переважній більшості почали сприймати його з іронією чи навіть з гордістю.

Отже, в умовах сучасної російсько-української війни суб'єктами української контрпропаганди провадиться активна та ефективна робота, спрямована й на дестабілізацію фізичної інфраструктури пропаганди суперника, і на формування відповідного контенту, й на «управління розумінням», тобто поширення такого стратегічного контрнарративу, який утверджує ідею власної ідентичності та державності українського етносу й таким чином забезпечує від руйнування національної ідентичності.

ПАНІВНА ЕЛІТА УГОРЩИНИ, ЯК АГЕНТ РОСІЙСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ

***О. Савчук**, кандидат психологічних наук*

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Ключовою особливістю інформаційної війни є те, що вона ведеться постійно: незалежно від стану війни чи миру. В зовнішню політику держави інтегруються інформаційні впливи, які, на думку панівної еліти, повинні забезпечити досягнення країною воєнних, соціально-політичних чи економічних переваг, а також, збереження (зміцнення) позицій самої панівної еліти. Є очевидним, що якість панівної еліти визначальним чином впливає на цілі інформаційної війни та способи здійснення інформаційних впливів.

В контексті проблеми впливу якості політичних еліт на формування цілей інформаційної війни, цікавим є кейс Угорщини, яка в зовнішній політиці систематично здійснює відносно України доволі недружні кроки. Чому панівна еліта Угорщини, що є членом Європейського Союзу та НАТО, вперто проводить таку специфічну зовнішню політику?

Віктор Орбан, прем'єр-міністр Угорщини у 1998-2002 рр. та з 2010 р. по дійсний час, є лідером партії «Фідес» (Угорський громадянський союз). Ця партія була утворена 30 березня 1988 року та

є однією з двох найбільших партій в Угорщині. За своєю ідеологією партія є правоцентристською та консервативною, активно використовує популізм в своїй діяльності. Щодо зовнішньополітичної орієнтації, то ця партія є відверто проросійською.

І як прем'єр-міністр Угорщини, і як очільник політичної партії «Фідес», Віктор Орбан проводить чітку політику щодо концентрації влади в своїй руках, яка, відповідно, протирічить ідеям демократії. У 2003 р., коли партія отримала нинішню назву, було ухвалено її новий статут, що збільшив повноваження президента партії. Тоді ж було переобрано на посаді її очільника Віктора Orbana.

Що стосується внутрішньої політики, яку проводить Віктор Орбан та його прибічники по партії, то вона вже неодноразово була засуджена з боку керівних органів ЄС, зокрема, з прийняттям офіційних резолюцій. Причини, що були озвучені з боку структур ЄС як спонукаючи їх до таких дій, наступні: недостатня незалежність судової системи; відсутність боротьби із корупцією. До зазначених причин, останнім часом, додаються вимоги щодо забезпечення академічної свободи, прав ЛГБТ та системи отримання притулку для біженців. У відношенні Угорщини ЄС не обмежується резолюціями, а заморожує програми виділення європейських коштів на її розвиток.

В інтерв'ю угорському телеканалу М1, 16 травня 2014 року, Віктор Орбан заявив: «Ми зацікавлені у стабільній та демократичній Україні, але Україна не може бути ні стабільною, ні демократичною, якщо не надасть меншинам та національним громадам включно з угорською громадою те, на що вони заслуговують» [1]. На його думку, ключі до вирішення проблеми – подвійне громадянство та колективні права на автономію. Ці слова були сказані після подій березня 2014 року, коли росія окупувала Крим і почала в Україні примусову паспортизацію.

Хоча, в той самий час, він висловлювався і на підтримку України: «Територіальну цілісність України було порушено. Незважаючи на міжнародне право, росія почала діяти проти України. Ми повинні підтримати Україну в цьому питанні» [1]. Однак, на відміну від інших держав ЄС, які в умовах розв'язаної росією проти України «гібридної» війни планували зменшувати свою залежність від постачань російських енергоресурсів, Угорщина розвивала співпрацю з росією та збільшувала обсяги закупівлі газу. На той час потреби Угорщини вже на 87% покривались за рахунок російського газу [1].

Офіційно озвучена точка зору Віктора Orbana й Олексія Міллера, голови «Газпрому» (рф), після спільних переговорів, у травні

2014 року була такою: «Ситуація в Україні доводить, що заради надійного забезпечення Європи газом «Південний потік» перетворився на ключове питання» [1]. Тобто підтримується російське прагнення нівелювати значення України як транзитера російських енергоресурсів.

На думку тогочасного, на 2018 рік, заступника міністра закордонних справ України Василя Боднара, конфронтацією з Україною Будапешт просував інтереси російської федерації: «На території України проживають угорці, які є складовою українського суспільства, їх безпека має бути ключовим інтересом для Угорщини. Тому Україна в НАТО була б більш вигідною для Угорщини, аніж навпаки. Я підозрюю, що це не інтерес Угорщини, який в даному випадку Угорщина проптовхує в НАТО, а інтерес третьої сторони» [2].

В серпні 2022 року в інтерв'ю «Укрінформ», Міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба висловив своє бачення ситуації щодо доцільності вважати Угорщину «п'ятою колоною» кремля: «Я думаю, що Угорщина є «п'ятою колоною» самої себе. Це їх внутрішня політика, і угорському народу треба буде розбиратися, наскільки вона відповідає його інтересам» [3].

Стосовно заяв, які озвучує панівна еліта Угорщини, Дмитро Кулеба зауважив, що головне не слова, а рішення: «Угорщина приєднується до санкцій – ми бачимо, що в рамках дискусії всередині ЄС Угорщина «збиває» деякі потенційні нові санкції, але це поки що не досягло критичного рівня, щоб ми могли сказати, що будь-якого суттєвого кроку не відбулося через Угорщину. Вона також підтримала надання Україні статусу кандидата в члени ЄС, тобто поки заяви Угорщини не співпадатимуть з її рішеннями щодо України, можна жити і працювати. Якщо те, що вони говорять, почне збігатися з тим, що вони роблять – тоді буде проблема» [3].

Можливо, не є проблемою те, що Угорщина, фактично, відмовилася допомагати Україні у війні проти росії. Панівна еліта Угорщини (партія «Фідес») не дозволила перевезення зброї для України з ЄС через свою територію, погодилася платити росіянам за газ у рублях, накладає вето на європейські пропозиції щодо обмеження імпорту енергоносіїв із рф.

Засновниця «Ліги антитрасту» Агія Загребельська в інтерв'ю 24 каналу, у листопаді 2022 року, висловила думку, що Угорщина починає співпрацювати з Іраном, тому що, як завжди, хоче грошей. Орбану гроші життєво необхідні: понад 20% інфляції, протести та

обмежена соціальна допомога людям, зростання тарифів. За її словами, від виконання вимог ЄС щодо боротьби з корупцією, судової реформи тощо Віктор Орбан намагається ухилитись, тому що це підірве основи його довготривалого лідерства: розподілення державних ресурсів між довіреними особами, які володіють владою в Угорщині [4].

У листопаді 2022 року, на тлі візиту до Угорщини міністра економіки Ірану, міністр закордонних справ Угорщини Петера Сіярто зазначив: «У світі багато проблем, в останні дні ми бачили, як легко конфлікти можуть стати некерованими. Загрозу глобальної безпеки можна знизити, поклавши край якомога більшій кількості конфліктів. Якби нам вдалося реінтегрувати Іран у систему міжнародного співробітництва, ми змогли б зробити великий крок вперед для стабільності усєї ситуації на Близькому Сході» [5]. Дивно звучать ці слова, в контексті поставок зброї, що здійснює Іран до рф.

Депутат угорського парламенту Ласло Тороцької (засновник ультраправої партії «Рух «Наша Батьківщина») 11 листопада 2022 року, з нагоди Дня незалежності Польщі, в Twitter побажав останній знову мати спільний кордон з Угорщиною: «Боже, бережи Польщу! Зустрінемося знову на спільному польсько-угорському кордоні!» [6]. До твіту він додав фото 1939 року, на якому поляк та угорець потискають один одному руки після захоплення Угорщиною Закарпаття.

Доброю новиною є те, що провладна партія «Фідес» не є виразником думки всієї Угорщини, тому, на нашу думку, Україні доцільно підтримувати та спиратись на угорські опозиційні сили. Наприклад, мер Будапешта Гергей Корачонь, який є представником опозиційних сил, 15 жовтня 2022 року, написав на своїй Facebook-сторінці: «Дешевий російський газ – це величезна афера. Натомість є дуже дорогий російський газ! Те, що траплялося так багато разів в угорській історії, відбувається знову: уряд не тільки ставить країну на неправильний бік історії, а й ставить її на бік, що програв. Те, що вони не можуть відрізнити агресора від жертви, є не лише – хоч цього було достатньо – морально невинуватим, а й економічно шкідливим. Тому що дешевий російський газ – це брехня» [7].

Також вважаємо необхідним звернутись до кейсу Білорусі. Олександр Лукашенко, Президент Білорусі з 1994 року, з самого початку своєї діяльності відзначався грубим порушенням демократичних норм та прав людини. Головною метою таких його дій було єдине бажання: утриматись при владі. Якою була з того часу до

2014 року і пізніше зовнішня політика України відносно Білорусі та, зокрема, Олександра Лукашенка? Це була співпраця, ще раз співпраця, при тому, що баланс торгівлі був в значній мірі на користь Білорусі. Така політика продовжувалась і в той час, коли ЄС накладав на Білорусь санкції за фундаментальні порушення прав людини. Відомо, що в зазначений період часу в Україні були при владі різні політичні еліти: і проукраїнські, і проросійські. Однак, в сухому залишку, можна констатувати, що така позиція українських політичних еліт жодним чином не покращила ставлення авторитарного Лукашенка до демократичної України. В той же час, сприяння забезпеченню реалізації в Білорусі прав людини та принципів демократизму, а можливо і демократичної зміни влади, мало б сприятливі наслідки для України в подіях останніх років. Зрозуміло, що розмірковувати після того як події вже відбулись, легше. Але головне, щоб політичними елітами були зроблені правильні висновки з минулих подій.

В даному контексті хотілося б згадати, що за результатами опитування, що було проведено соціологічною групою «Рейтинг» у 2019 р. щодо ставлення українців до лідерів інших країн, були отримані наступні результати [8]:

– до Президента Білорусі Олександра Лукашенка з опитаних позитивне ставлення виявили 66%, негативне – 15%;

– до Канцлера Німеччини Ангели Меркель позитивне – 60%, негативне – 17%;

– до Президента Польщі Анджея Дуди позитивне – 48%, негативне – 9%, 18% – не знають такого політика, 27% – не визначилися з відповіддю;

– до Президента Франції Еммануеля Макрона позитивне – 39%, негативне – 17%, 15% – не знають такого політика, 29% – вагалися з оцінкою;

– до Прем'єр-міністра Канади Джастіна Трюдо позитивне – 38%, негативне – 6%, 30% – не знають його, 30% – не змогли оцінити;

– до Прем'єр-міністра Великобританії Бориса Джонсона позитивне – 33%, негативне – 11%, 27% – не знають його; 30% – не змогли оцінити;

– до Президента США Дональда Трампа позитивне – 30%, негативне – 42%, 25% – вагалися з оцінкою.

– до Президента Туреччини Реджепа Таїпа Ердогана позитивне – 28%, негативне – 20%, 22% – не знають його, 30% – не змогли оцінити.

Найгірше українці поставились до президента росії володимира путіна: 71% – негативно, 17% – позитивно і ще 12% не змогли висловити свою думку.

Дослідники відзначили, що в динаміці за більш ніж півтора року практично не змінилося ставлення до Меркель, путіна, Лукашенка, Макрона; певним чином поліпшилося до Дуди, погіршилося – до Трампа й Ердогана.

Інформаційне протистояння з Білоруссю, зокрема, з іміджем Лукашенка, українські політичні еліти програли, навіть якщо і не брали в ньому участі.

Розглянувши кейси Угорщини та Білорусі, ми прийшли до наступних висновків:

- небезпечно, при боротьбі за реалізацію принципів демократизму та гуманізму, зосереджуватись виключно на власній країні й ігнорувати реалії сусідніх держав;

- інформаційна політика України щодо Угорщини повинна сприяти просуванню українських наративів та демократичній зміні проросійських еліт.

Україна знаходиться на межі боротьби світових демократії та автократії. Вочевидь, приналежність країн до одного з двох таборів сильно впливає на їх ставлення до російсько-української війни. Водночас, входження Угорщини до таких міжнародних організацій як ЄС та НАТО, що просувають та захищають демократичні цінності, не заважає їй відстоювати в інформаційному просторі російські наративи. Причинами такої аномальної поведінки панівної еліти Угорщини є особливості внутрішньополітичної боротьби в країні та залежність від російських енергетичних ресурсів, яка виникла внаслідок зовнішньої політики останніх років.

росія давно веде війну проти Європи. На це звертав увагу, свого часу, Джохар Дудаєв, пояснюючи намагання росії розбудувати з країнами Європи тісну співпрацю бажанням використати її як інструмент знищення європейської єдності та прихильності до дотримання норм міжнародного права.

В цілому, Угорщину можна вважати зменшеним прикладом тієї Європи, яку хотіла побудувати російська федерація шляхом «підкупу» європейських еліт та формуванням критичної енергетичної залежності європейських країн від поставок російської нафти та газу. Німеччина змогла здолати ці тенденції, а Угорщина – ні. На думку керівництва росії, така енергетична залежність повинна була забезпечити правильну позицію Європи щодо задоволення російських

міжнародних претензій. Український спротив зламав плани агресора та докорінно вплинув на європейські суспільства. Навряд чи завершення російсько-української війни зупинить глобальне протистояння двох систем (демократії та автократії), але перемога України буде потужним стабілізуючим фактором світового порядку, який після цього буде відбудовуватися на принципово нових засадах.

Список використаних джерел

1. Грабська А. Угорці Закарпаття. DW. Від 17 травня 2014 р. URL: <http://surl.li/eelox>.

2. Вплив росії на Угорщину загрожує єдності в Європі та НАТО, - Боднар. РБК України. Від 21 квітня 2018 р. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/vliyanie-rossii-vengriyu-ugrozhaet-edinstvu-1524311696.html>.

3. Кулеба рассказал, можно ли считать Венгрию «пятой колонной Кремля». Хвиля. Від 03 серпня 2022 р. URL: <https://hvylya.net/news/256961-kuleba-rasskazal-mozhno-li-schitat-vengriyu-ryatoy-kolonnoy-kremlya>

4. Бондар М. Угорщина налагоджує співпрацю з Іраном: якими будуть наслідки для Орбана. 24 канал. Від 19 листопада 2022 р. URL: https://24tv.ua/ugorshhina-nalagodzhuye-spivpratsyu-iranom-yakimi-budut-naslidki_n2201204.

5. Кушнерик Т. Угорщина буде співпрацювати з Іраном: деталі угоди. Главком. Від 17 листопада 2022 р. URL: <https://glavcom.ua/world/world-politics/uhorshchina-bude-spivpratsjuvati-z-iranom-detali-uhodi-889829.html>.

6. Гуйван О. Угорський депутат побажав Польщі скоріше повернути спільний кордон між країнами. В Україні відреагували. Суспільне новини. Від 12 листопада 2022 р. URL: <https://suspilne.media/315552-ugorskij-deputat-pobazav-polsi-skorise-povernuti-spilnij-kordon-z-krainou-v-ukraini-vidreaguvali/>.

7. Мэр Будапешта осадил правительство Венгрии из-за «дешевого» российского газа. Хвиля. Від 15 жовтня 2022 р. URL: <https://hvylya.net/news/260962-mer-budapeshta-osadil-pravitelstvo-vengrii-iz-za-deshevogo-rossiyskogo-gaza>.

8. Лукашенко очолив рейтинг симпатій українців серед іноземних лідерів, - опитування. Антирейтинг традиційно очолив президент рф путін. LB.ua. Від 11 листопада 2019 р. URL: https://lb.ua/news/2019/11/11/441953_lukashenko_vozglavil_reyting.html.

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ – ПРОВІДНИЙ ПРИНЦИП ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГІГІЄНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

***В. Артюхова**, доцент кафедри психології та педагогіки
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

З високою вірогідністю війна, що сьогодні розгортається на українських землях та в свідомості українців може стати першою повномасштабною цифровою війною в історії людства. Не зважаючи на те, що протистояння російській агресії ведеться за допомогою військової техніки (часом тією, що була знята з озброєння нашими західними союзниками), головний акцент робиться на новітні технології та її інформаційну складову. Використання дронів, штучного інтелекту, мобільних пристроїв, чат-ботів та кібератак дозволяють завдати максимальної шкоди ворогові при наших мінімальних людських втратах. Смартфони за таких умов перетворюється на зброю в інформаційно-цифровому вимірі війни, нівелюючи межу між військовими та цивільними.

Однак, залучення населення до бойових дій на інформаційному фронті може негативно відобразитись на їх психоемоційному стані. Взагалі, війна є максимальною стресовою подією, що погіршує психологічне здоров'я її учасників і має довготривалі наслідки. Стрес, невизначеність змушують населення України шукати додаткову інформацію у мережі Інтернет, яка зараз перенасичена негативним насильницьким контентом (фото і відео наслідків «руського миру»), що, в свою чергу, стає джерелом вторинної травматизації. Крім того, росія активно використовує терористичну тактику залякування, поширюючи фейки з емоційно-вразливої тематики, перекручуючи факти, щоб посіяти страх, паніку та зневіру, пригнічити здатність критично мислити щоб мати змогу маніпулювати свідомістю українців, деморалізувати. За таких обставин багато людей виявляються доволі вразливими до інформаційних атак ворога-теорориста.

Заради збереження та підтримання психологічного здоров'я та блокування інформаційних атак ворога, фахівці з медіаграмотності й маніпуляції вказують на необхідність дотримання певних принципів інформаційної гігієни. Серед яких:

- мінімізація інформаційного навантаження;
- використання тільки перевірених офіційних джерел інформації;

- критичний аналіз інформаційного повідомлення на предмет помилок, протиріч тощо;

Таким чином, можна припустити, що критичне мислення є провідним принципом інформаційної гігієни. Навички вивчати, оцінювати, перевіряти та аналізувати інформацію, що лежать в основі критичного мислення дозволяють людині не піддаватися маніпуляціям.

З метою оцінку рівня критичного мислення та визначення окремих аспектів інформаційної гігієни, нами було проведено опитування 43 курсантів випускних курсів Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба.

Діагностика критичного мислення відбувалась за допомогою тесту критичності мислення Л. Старкі (адаптація О. Луценко). Отримані результати представлені на рисунку 1.

Як свідчать отримані дані, 67,4% курсантів мають середній рівень критичного мислення, тобто вони в достатній мірі володіють навичками індукції та дедукції, проте часом їх логічні висновки ґрунтуються на неперевіреній інформації, а недостатній контроль емоцій призводить до помилок у прийнятті рішень. 16,3% опитаних мають високий та дуже високий рівень критичного мислення, тобто вони сприймають інформацію раціонально, неупереджено, а висновки роблять спираючись на факти та докази.

Дослідження особливостей поведінки курсантів в інформаційному полі реалізовувалось на основі розробленої анкети. Було визначено, що 90,7% опитаних проводять в Інтернеті більше 6 годин на день, а 9,3% – більшу частину доби. Таке тривале споживання інформації може призвести до її перенасичення та некритичного сприйняття, а також негативно відбиватись на

психоемоційному стані курсантів, що вказує на актуальність дотримання ними принципів інформаційної гігієни.

Інтернет є для учасників опитування монопольним джерелом інформації, в якому 27,9% респондентів шукають переважно розважальний контент, 25,6% навчаються або слідкують за новинами світу та України, а 20,9% працюють. Також, слід зазначити, що основну інформацію сучасна молодь отримує через соціальні мережі (53,5%) або месенджери (46,5%).

Звертає на себе увагу, що більшість опитаних курсантів схильні критично аналізувати отриману інформацію, перевіряти її в інших інформаційних джерелах, вони ідентифікують наявність маніпулятивної інформації, дезінформації та визначають випадки пропаганди та фейки (100%).

Таким чином, ґрунтуючись на отриманих в результаті дослідження даних, можна стверджувати, що майбутні випускники ХНУПС мають достатній рівень медіаграмотності, обізнані в питаннях протидії дезінформації та маніпуляції в Інтернеті. Отже в якості рекомендацій доцільно продовжувати реалізовувати у рамках навчання курсантів дисциплін з медіаграмотності, впроваджувати психоосвітні тренінги з питань інформаційно-психологічної безпеки та популяризувати принципи інформаційної гігієни.

ДЕЗІНФОРМАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ МАНІПУЛЮВАННЯ ПРАВОСВІДОМІСТЮ ПІД ЧАС ВІЙНИ

*В. Ломака, кандидат юридичних наук,
докторант кафедри права Європейського Союзу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
суддя Господарського суду міста Києва*

Фальсифікована інформація, сфабриковані або підбурюючі наративи використовуються як інструмент гібридної війни з давніх часів (зусилля щодо дезінформації задокументовані протягом усієї письмової історії) з метою позбавлення держави легітимності в очах власного суспільства і, бажано, міжнародної спільноти. Провокуючи розкол між урядом і суспільством, можна створити передумови для його падіння. Російсько-українська війна, як і будь-який конфлікт чи міжнародна криза, створила благодатний ґрунт для зростання та розповсюдження онлайн-дезінформації.

Завдяки перетворенню соціальних мереж на зброю Інтернет змінив війну та політику. Соціальні мережі та Інтернет, які мають широкий доступ, масштаб і вплив, призвели до дезінформаційної революції в XXI сторіччі. Відсутність доступу до надійної контрінформації через обмеження на незалежні соціальні мережі в країні, а також тиражування неправдивої інформації протягом тривалого часу здатне підвищити переконливість дезінформації. Саме тому інформаційні війни розпочинаються задовго до реальних війн.

Інформаційна війна була розв'язана московою задовго, до 24 лютого 2022 р. Ця війна, з одного боку, мала підготувати сприятливий ґрунт всередині українського суспільства напередодні збройної інтервенції (просування наративів, які пропагують ідеї про історичну єдність росіян і українців; ідеологію руського миру; ностальгію за часами СРСР; що Україна – це штучна держава, яка виникла тільки в XX ст.; російські війська прийшли звільнити українців від фашистів тощо), забезпечити ерозію основних цінностей співіснування, розмити довіру між державними інституціями і українським суспільством, а з другого – легітимізувати агресію в свідомості самих росіян (росія «оточена ворогами», а тому реалізує в Україні «спецоперацію» з метою самооборони; створення медійної «картинки» прихильності населення рф щодо «приєднання» анексованих українських територій) та міжнародної спільноти (росія, як велика держава, вимагає від Заходу визнання свого права на сферу геополітичних інтересів).

За своїм задумом фальшива інформація і дезінформація більш заразлива і провокаційна, ніж чесна інформація, що робить їх особливо корисними у воєнний час. Дослідження показали, що фальшиві новини стають набагато частіше вірусними, а їх поширенням займаються постійні користувачі, а не автоматичні «боти». Як наслідок, месидж, який подвоюється кожні 15 хвилин, може гіпотетично досягти мільйона користувачів за п'ять годин, шістнадцяти мільйонів – за шість годи. Доведено, що, по-перше, пасивні користувачі, а не зловмисні учасники, є більш серйозною проблемою у феномені фейкових новин, по-друге, люди з більшою ймовірністю попадуться на фальшиву інформацію, якщо їм не вдасться ретельно обміркувати матеріал, незалежно від того, чи він відповідає їхнім поглядам і переконанням чи ні. Тому існує потреба в уповільненні поширення неправдивої інформації.

Поширювачі дезінформації апелюють насамперед до представників консервативних політичних поглядів, людей похилого віку та людей з низьким рівнем освіти, оскільки ці категорії більшою

мірою схильні сприймати і поширювати фейкові новини. Це викликає тривогу, оскільки ті категорії також частіше за інші категорії беруть участь у голосуваннях на виборах.

Дезінформація, як правило, спирається на морально-емоційну мову (наприклад, спроба зображення українських біженців злочинцями та гвалтівниками або зображення полку «Азов» з прапором зі свастикою чи ополонки у формі свастики, в якій нібито купається борець полку «Азов»), що підвищує ймовірність її поширення, особливо всередині ідеологічно заангажованих груп з невисоким рівнем правової і політичної культури (скептицизм людей носить вибірковий характер, зокрема вони менш критичні до ідей, які збігаються з їхніми переконаннями). Слід зважати на те, що навіть після виправлення дезінформації помилкові переконання у людей можуть зберігатися, оскількинаші власні думки можуть зберігати упередженість.

Після того, як дезінформація укорінилася на рівні свідомості, її важко виправити. Дослідження свідчать, що попереднє інформування людини про можливість дезінформації або завчасне попередження людей про невірну інформацію або таку, що вводить в оману, ефективніше, ніж викриття її постфактум.

Українська влада мала зміцнити інституційну спроможність боротися з ворожими гібридними впливами. Стан інформаційної безпеки українського суспільства і держави нагально потребував створення інституції, яка б здійснювала б заходи з ретельного виявлення, стримування, протидії і відповіді на гібридні загрози. У лютому 2021 р. було створено Центр протидії дезінформації при РНБО України, який спрямував свою діяльність, з одного боку, на систематичне перешкоджання спробам Росії поширювати дезінформацію і шкідливі наративи напередодні лютневого вторгнення, документуючи нарощування збройних сил Росією за допомогою супутникових фотографій, а також в процесі російсько-української війни, а з другого – забезпечення довіри до інститутів держави (органів державної влади усіх рівнів, ЗСУ, правоохоронні органи, державні ЗМІ), як передумови протидії гібридним загрозам (з останньою метою українське суспільство систематично повідомляється про інформаційно-психологічні спецоперації та атаки країни-агресора). Центр також викриває наративи пропагандистської публічної дипломатії рф у країнах «G7», «G20», державах-членах ЄС, а також виявляє спікерів, які просувають співзвучні російській пропаганді наративи. Запобігання російській пропаганді дає не лише

психологічну, а й стратегічну перевагу Україні: вона змушує країну-агресора реагувати на інформацію України і її союзників замість того, щоб робити перший крок і контролювати сюжетну лінію.

Українська влада вимушена була вдатися до заборони російських соціальних мереж у 2017 р. та пізніше до блокування мовлення російських каналів та українських телеканалів («112 Україна», NewsOne і ZiK). Показово, якщо б до 2014 р. за рішення закрити телевізійні канали український уряд розкритикували б усі міжнародні партнери, то в умовах російської агресії і розв'язаної інформаційної війни до цього кроку уряду на Заході поставилися з більшим розумінням.

Міністерство культури та інформаційної політики України разом з Центром стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки для посилення протидії інформаційним операціям з боку країни-агресора у липні 2022 р. ініціювало реалізацію державними органами та громадським організаціям єдиної позиції в сфері інформаційної безпеки під час взаємодії з соціальними мережами та платформами США (Google, Amazon, Microsoft, Apple, Meta (Facebook та Instagram), Twitter, LinkedIn, YouTube, Telegram). Справа в тому, що вказані компанії в окремих випадках позначали дезінформацію як спонсоровану державою або потенційно неправдиву (Facebook не позначає 91 % повідомлень як спонсоровані державою), але не видаляли її, або блокували окремі облікові записи, але не вживали більш рішучих заходів проти російської дезінформації, що дозволяло відповідному контенту широко поширитися (так, YouTube видалив понад 1000 каналів та 15 000 відео, але за кілька тижнів після того, як відеоролики з дезінформацією набрали тисячі переглядів).

Проблема полягає ще й у тому, що основна бізнес-модель, на якій працюють платформи соціальних мереж, робить їх ідеальними засобами для маніпуляцій та зловживань. У таких платформ мало стимулів боротися з дезінформацією та сенсаційним контентом, якщо вони призводять до непропорційно великого зростання обсягу трафіку.

Сучасний підхід до протидії дезінформації побудований здебільшого на перевірці фактів вручну, видаленні змісту і контролі за завданою шкодою. Очевидно, що для підвищення ефективності необхідне застосування засобів штучного розуму, які здатні допомогти оперативно виявляти і уповільнювати поширення фальсифікованого і шкідливого контенту, підтримуючи при цьому цінності плюралістичних і відкритих суспільств.

Платформи соціальних мереж (Twitter, Meta, TikTok та ін.) останнім часом більш радикально, ніж у минулому, обмежують потік російської дезінформації. Так, компанія Meta (володіє Facebook та Instagram) провела комплекс заходів, спрямованих на припинення і попередження російських операцій з дезінформації, в яких брали участь понад 60 веб-сайтів, створених для імітації провідних новинних сайтів, зокрема The Guardian та Der Spiegel. Замість справжніх новин ці фейкові сайти містили посилання на російську пропаганду та дезінформацію про Україну.

У свою чергу компанія Google Jigsaw протягом вересня 2022 р. в Польщі, Чехії та Словаччині провела кампанію з боротьби з дезінформацією щодо українських біженців. 90-секундні відео-ролики, які демонструвалися в рекламних слотах на YouTube Google, Twitter, TikTok і Meta Facebook, для «щеплення» людей від шкідливого контенту у соціальних мережах. Вони мали допомогти глядачам визначити емоційну маніпуляцію в заголовках новин і підвищити стійкість людей до наративів проти українських біженців.

Таким чином стратегії, які допомагають уникнути дезінформації чи уповільнити її поширення, сприяють захисту населення під час психологічної війни. У поєднанні з цифровою грамотністю, відповідальністю та усвідомленням загроз, що виходять із онлайн-маніпуляцій, вони здатні ефективно протистояти маніпуляціям.

РОЛЬ НАРАТИВІВ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ У ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

М. Косигіна, курсант

В. Савчук, доктор філософії (технічні науки)

Житомирський військовий інститут імені С.П. Корольова

Україна, як країна пострадянського простору постійно піддається впливу російських мас-медіа, а точніше вміло прихованої в них пропаганди. З початку агресії російської федерації (РФ) у 2014 році концентрація пропагандистських матеріалів психологічного впливу у інформаційному просторі значно зросла. Задачі з моніторингу та аналізу такої інформації покладено на підрозділи Психологічних операцій Сил спеціальних операцій Збройних сил України.

Підрозділи Психологічних операцій зазначають, що основою ідеологічної платформи «русского мира» є історичні наративи, проте також є унікальні теми що використовуються для підтримки цієї

ідеології. РФ використовує питання гендеру, щоб показати росіянам Захід у образі ворога і таким чином створити мотивацію для армії до знищення України та українців, які бажають відтворити модель Європейського суспільства.

Такими у суспільстві є гендерні стереотипи – уявлення про соціальні ролі для чоловіків і жінок, які базуються, передусім, на біологічних ознаках. Також критикується андроцентризм (культурна традиція, яка зводить людську суб'єктивність до єдиної чоловічої норми, що репрезентується як універсальна об'єктивність) і патріархат як норма суспільного життя [1].

Росія так буде свою інформаційну політику, щоб з різних боків атакувати ці цінності. І вона має одну ключову мету – підважити прагнення українців до демократії. Якщо забрати одну частинку матеріалу, що є основою для побудови платформи української культури, то вона, звичайно, не рухне, але якщо здійснювати атаки на різні її частини та забирати багато її елементів, це змусить цю платформу зруйнуватись. Цінності є одним з елементів цієї конструкції [2].

Серед постраждалих від домашнього насильства 75 % складають жінки. При цьому дві третини жертви насильства з летальним результатом – чоловіки, кримінальні справи за фактом домашнього насильства відкриваються тільки в 56% випадків. Це результат ухилення від тих цінностей, що насаджує так званий росіянами «гнилий Захід».

РФ використовує ефективні наративи, які будуть простішими для сприйняття в інформаційному просторі. Одним із таких наративів є заохочення гендерної рівності – це «полювання на відьом» проти чоловіків. РФ використовує його задля зображення українських військових жінок – відьмами на полі бою. Досить потужно РФ використовує ідею існування лобі ЛГБТ, яке впливає на міжнародну політику, при цьому толерантність до ЛГБТ тягне за собою легалізацію інцесту і педофілії. Кремль нівелює священними ролями чоловіка та жінки. За однією із версій РФ збільшення жіночого лідерства – знак, що Захід на межі краху. Всі зазначені наративи були відстежені на проросійських каналах в Україні - Захід нав'язує своїм цінностям знищення інших країн зсередини.

Російські наративи дуже стійкі, а їх сила полягає в постійній повторюваності. Міжнародні події в російських новинних програмах займають надзвичайно високу частку. Події в Україні, Європі та США можуть становити до 80% – 90% новинних телепрограм. Такий

прийом спрямований на фокусування уваги росіян на зовнішніх ворогах, замість внутрішніх проблем їх країни.

Середнє співвідношення негативних новин в нейтральних чи позитивних по країнах Європи становило 85% до 15%. Однак чомусь дві країни на російському телебаченні зображуються більш в позитивній та нейтральній тональності. Це Білорусь (40% проти 60%) і Швейцарія (43% проти 57%). Дуже очевидно, що Білорусь є давнім політичним союзником Росії, а Швейцарія зберігає нейтралітет.

Контент інформації про Європу можна категоризувати за наративами:

«Жахи життя» – найпоширеніший наратив, згідно з яким життя в країнах Європи небезпечно, незахищено, повна загроза.

Протести. Якщо вірити російським новинам, в Європі протестують все і без зупинки.

«Загниваючого Заходу». Більша частина цього наративу побудована на «розпаді Європи», відсутності єдності і занепаді моральних цінностей. «Євросоюз – штучне утворення. Європейських цінностей не існує», – говорить нам російська пропаганда.

Тероризм – четвертий за кількістю згадок наратив на російському телебаченні. Російські медіа створюють враження, що Європа знаходиться під постійним терористичною загрозою.

Біженці – п'ятий найбільший наратив російської «журналістики». У цій кризі вона звинувачує саму Європу, оскільки вона підтримувала США, коли останні ініціювала війну в Сирії, а тепер і Україну. Останній наратив стосується санкцій, накладених на Росію. За версією російських ЗМІ, санкції завдають шкоди не Росії, а самій Європі. Зате в Росії санкції використовуються для демонстрації сили і незалежності Росії від Заходу.

Останній з прикладів активної роботи російських медіа в напрямку розкручування наративу гнилого Заходу із застосуванням теми гендеру це поширення інформації у соцмережах, що Всесвітня організація охорони здоров'я збирається ввести «третю статтю». Мова йде про оголошення Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), що «стать не обмежується чоловіками чи жінками». Утім, це неправда, у ВООЗ конкретно не вказують, що планують ввести «третю статтю». Російські медіа обурюються цим рішенням, підбурюючи власне населення, а саме користувачів соціальних мереж до поширення висловів, що вони вбачають у цьому теорію змови, адже на Заході пропагують «одностатеві зв'язки», щоб скоротити населення [5].

Особливість наративів, як найкращого способу психологічного впливу у тому що, вони гнучкі і сприймаються без підтвердження. За

допомогою цього методу під чітким керівництвом Кремля знаходяться усі популярні засоби масової інформації, церква і політика.

Даний маніпулятивний прийом акцентує увагу на помилкових діях України, яка прагне розвитку за Європейським шляхом, при цьому відмовляючись від слов'янського традиційного устрою. Ключова особливість поширюваних наративів – зменшити прагнення до демократії. Підняти агресію українського суспільства проти Заходу і змусити Україну піти під вплив Росії.

Список використаних джерел

1 Атака на цінності. Гендерна проблематика, дезінформація і роль Росії у цих процесах/.URL:<https://povaha.org.ua/ataka-na-tsinnosti-henderna-problematyka-dezinformatsiya-i-rol-rosiji-u-tyyh-protsesah/> (дата доступу 19.11.2022)

2 Маєрчик М. Гендерована біологія: наукові факти і політичні інтерпретації (Розділ 4) // Гендер для медій: підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / за ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової. – К.: Критика, 2013. – С. 61-75. (дата доступу 21.09.2022)

3 URL:https://freedomhouse.org/sites/default/files/Feb2019_FH_FI_TW_2019_Report_ForWeb-compressed.pdf (дата доступу 21.11.2022)

4 Звіт світового економічного співтовариства щодо глобального гендерного розриву/.URL:https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf (дата доступу 21.11.2022)

5 Маніпуляція: ВООЗ збирається ввести «третю статтю» / Команда VoxCheck (Вокс Чек). URL: <https://voxukraine.org/manipulyatsiya-vooz-zbyrayetsya-vvesty-tretyu-stat/>(дата доступу 21.09.2022)

СУЧАСНА ВІЙНА – ВІЙНА НАРАТИВІВ

*К. Яндола, викладач кафедри психології та педагогіки
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Гібридна війна, інформаційна війна, війна заголовків, війна наративів ... – все це є ознаками російсько-української війни.

Доводити актуальність і важливість інформаційної складової у сучасній війні сьогодні немає сенсу, вона очевидна.

Сьогодні українське суспільство – це інформаційне суспільство. Сучасне інформаційне поле характеризується гнучкістю, великою кількістю інформації, зміною стандартів подання інформації, необхідністю включення критичного мислення при сприйнятті інформації та вміння ідентифікувати ознаки дезінформації.

Проживання одночасно у реальному та віртуальному світах робить суспільство сенситивним до подій у медіапросторі. Через те, що у реальному світі можуть бути одні переможці та переможені, а у віртуальному – інші, часто відбувається підміна понять.

Особливе значення у формуванні сучасної картини світу належить нарративам. Наративи являють собою ментальну структуру, за допомогою якої можна зрозуміти, як саме протікає наше мислення, як воно структуроване [1]. З точки зору інтернет лінгвістики наратив – це просте, достовірне і узагальнююче уявлення концептуального ідеалу, призначеного для транслювання самопоняття організації, цінностей, обґрунтування, легітимності, моральної основи і бачення.

Сутність наративної війни в тому, що вона дозволяє зробити так, щоб за допомогою чогось наративу супротивник дивився на світ. Аналізуючи медіа простір, ми бачимо боротьбу наративів (має велике значення для військових, яким часто доводиться діяти у несприятливому й неприхильному до них інформаційно-культурному середовищі) та конфлікт наративів (нездатність перекласти свої меседжі через часту зміну думки та поринання в брехні та фейках) [1].

Наративи є частиною пропаганди. Давайте розглянемо один з наративів, які просуває рф – «Київ не приймає рішень самостійно, він залежить від рішення Заходу, тому не йде на перемовини». З моменту 24 лютого 2022 року рф заявила про необхідність денацифікувати, демілітаризувати, а згодом і десатаназувати Україну та встановити «русский мир» на території України, назвавши війну «спеціальною військовою операцією». Однак у просуванні свого наративу паралельно зі зміною переваги України на театрі воєнних дій, риторика трохи змінюється. І їх гасло «русские не сдаются» набуває нових форм. Ось висловлювання деяких наративів рф з приводу (не)можливості проведення перемовин.

- «Мы призываем Киев, мы призываем киевский режим немедленно прекратить огонь, все боевые действия и вернуться за стол переговоров. Мы к этому готовы. Всегда» (В. Путін);

- «Давайте прямо сегодня на площадке парламентской «двадцатки» сядем за стол переговоров: парламент россии, парламент

України, давайте попытаемся понять друг друга, найти договоренности» (В. Матвієнко);

- «Давайте остановим войну и договоримся, а потом будем разбираться, кто прав, а кто виноват» (Г. Лукашенко);

- «российская сторона открыта и остаётся открытой для переговоров, но при этом не видит возможности для их проведения, так как в Киеве на законодательно уровне было запрещено ведение каких-либо переговоров с москвой» (Д. Песков);

- «мы всегда заявляли о готовности к таким переговорам, которые были прерваны не по нашей вине... С нашей стороны предварительных условий никаких нет, кроме главного условия, чтобы Украина проявила добрую волю» (А. Руденко);

- «мы по-прежнему открыты к переговорам. Мы никогда от них не отказывались. Мы готовы их вести, разумеется с учетом тех реалий, которые складываются на текущий момент» (М. Захарова).

І це все на тлі незмінної позиції президента України і не припинення знищення об'єктів критичної інфраструктури (ніби-то як закликку сісти за стіл перемовин).

Просування нарративів багатою мірою залежить від mainstream media (MSM), які використовують передусім такі технології для їх реалізації: фреймінгу, праймінгу, встановлення «порядку денного».

Фреймінг (від англ. frame – «рамка») – це комунікативна стратегія, спрямована на організацію контенту новинного повідомлення шляхом «втільнення» його в «рамочку», тобто в контекст певного нарративу для окреслення параметрів «правильного» сприймання новини масовою аудиторією [2]. Насправді, фрейми викривляють дійсність, створюють «нову», як правило, невірну картину світу. Яскравим прикладом фрейму є доповіді рф про втрати ВСУ.

Праймінг – це комунікативна стратегія, що має на меті зумисну активацію у цільовій аудиторії певних знань та навичок поведінки для маніпулятивного нав'язування цій аудиторії наперед визначених сценаріїв сприйняття та прийняття рішень. Технологічно це зводиться до застосування «праймів» – цільових стимулів, що мають викликати у певної аудиторії потрібну реакцію у відповідь на певне «подразнення» [1]. Ефект праймінг іноді порівнюють з ефектом «троянського коня». Так, ззовні безпечна інформація, може мати прихований вірус, який проявить себе у відповідній ситуації. Спробою праймінгу з боку проросійських медіа є створення іміджу непереможної великої армії світу, яка бореться з НАТО.

Встановлення «порядку денного» [2] зводиться до контролю публічного сприймання певної реальності шляхом віднаходження та підтримання певного компромісу між «справжньою» й «медійною» реальностями. Так, ми бачимо, що час від часу росія намагається переключити увагу, змінити тему для «порядку денного»: зернова угода, біолабораторії, різні цілі «спеціальної військової операції» тощо.

Чи просуває Україна свої наративи? Так. Наративи захищають спільноту, створюючи осмислений світ довкола. Наративи атакують ворогів, руйнуючи їхні наративи та вводячи на їхнє місце свої.

Список використаних джерел

1. Ожеван М.А. Глобальна війна стратегічних наративів: виклики та ризики для України // Стратегічні пріоритети – № 4 (41), 2016. – С. 30-40.

2. Почепцов Г. Не читайте чужих наративів – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3596443-ne-citajte-cuzih-narativiv.html>

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОПЕРАЦІЇ РОСІЇ ПРОТИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПОВІТРЯНИХ СИЛ

***В. Кротюк**, кандидат філософських наук, доцент*

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Інформаційна боротьба у сучасну добу має не менш важливе значення для досягнення цілей протиборчих сторін, ніж безпосередньо самі бойові дії. Впродовж останнього десятиліття Україна опинилася на передовій протидії російській інформаційній війні. Анексія АР Крим, розгортання збройного конфлікту на території Донецької та Луганської областей, повномасштабне вторгнення в Україну ведеться паралельно з активною інформаційною кампанією, в ході якої рф безперешкодно, масштабно і безупинно поширює дезінформацію. Фейки й перекручування інформації про Україну, створені Кремлем, вражають своєю абсурдністю та емоційністю. Україна – не перша країна, що зіштовхнулася з кремлівською дезінформацією, але тут інформаційні атаки відбуваються на фоні прямої збройної агресії.

У російсько-українській війні інформаційна складова виступає одним із пріоритетів у справі захисту державного суверенітету і

незалежності України, національних інтересів, консолідації суспільства та відновлення територіальної цілісності. У досягненні своїх політичних і воєнних цілей росія застосовує різноманітні прийоми і засоби з арсеналу інформаційної зброї, але основним інструментом ведення нею інформаційної війни виступає пропаганда. Загалом пропаганду можна окреслити як зумисне фальшиве поширення викривленої інформації та фактів для впливу на масову аудиторію, її емоційний та психологічний стан, зміну суспільної думки в інтересах пропагандиста. Стосовно інформаційної війни росії проти України варто зауважити, що тут йдеться не лише про пропаганду як таку, а й про таке явище, як «війна сенсів».

Російська федерація залежно від розвитку подій на театрі бойових дій створює різноманітні наративи проти України та її союзників і використовує при цьому різноманітні методи. Кремль прагне повернути втрачені зони впливу, здійснюючи гібридний удар проти західної цивілізації. Проаналізувавши офіційні документи росії та заяви її керівництва, можна стверджувати: для рф сучасний світ є світом протистояння, методи якого поширюються на всі сфери, в тому числі й інформаційну політику. Дослідник І. Тодоров наголошує на тривалому, спланованому, складному й послідовному характері інформаційно-психологічних операцій росії. Початковим етапом інформаційної війни є активне розроблення комплексів та методів впливу на людську свідомість. Наступний етап – поширення стереотипів, які є особливо ефективними, коли їх поширюють разом із порівнянням, тобто йдеться про те, що порівнюють якісь факти у часовому вимірі. Одноманітність повідомлень та одночасне їх поширення різними можливими каналами свідчать про пропагандистський характер роботи російських державних органів і засобів масової інформації. ЗМІ росії підтримують правлячу еліту та її цілі. Такими цілями, зокрема, є підрич єдності українського суспільства та знищення української держави, внесення розколу в таборі наших союзників, обґрунтування анексії АР Крим і вторгнення в Україну захистом росіян («своих не бросаем»), необхідністю «ліквідувати нацизм, що відродився» тощо. До того ж зусилля російської пропаганди є добре узгодженими за місцем і часом, спрямованими на визначену цільову аудиторію, мають необмежене фінансування. Ключовим завданням російської пропаганди є заміна об'єктивних уявлень в українському суспільстві про характер конфлікту тими ідеями, що потрібні агресору. Кремлівська дезінформаційна кампанія, спрямована проти України, використовує

широкий спектр методів. Вона адаптує послання до різних аудиторій, на сході України чи Західній Європі. Інформація, яка подається російськими мас-медіа про Україну, призвела до виникнення не лише цілої низки стереотипів; контент російських мас-медіа активно супроводжував підготовку і розгортання справжньої, «гарячої» війни, безпосередньо бойових дій, які призвели до численних людських жертв, руйнації перспективних галузей економіки та реальної загрози територіальній цілісності та суверенітету України.

Від початку повномасштабного вторгнення РФ одним із головних об'єктів ворожих інформаційно-психологічних операцій є військовослужбовці українських Сил оборони. Значна частина зусиль російської пропагандистської машини стосується безпосередньо особового складу Повітряних Сил Збройних Сил України.

Проаналізуємо деякі найпоширеніші, на нашу думку, наративи російської пропаганди, мішенню яких є саме воїни Повітряних Сил.

1. Найпоширенішим наративом російської пропаганди щодо подій повномасштабної війни є твердження, що «Україна програє війну». Крім цього великого наративу, російський агітпроп поширює групу меседжів, дуже близьких до нього за змістом. Зокрема МО РФ неодноразово заявляли про повне знищення українських Повітряних Сил. Ця теза поширювалася вже з перших днів російського вторгнення, і час від часу знову вкидається в інформаційний простір.

2. З надходженням в Україну західного озброєння, зокрема систем ППО, російська пропаганда розгорнула кампанію дезінформації, спрямовану на зрив постачання зброї, погрозувала ескалацією конфлікту за перехід «червоних ліній», нанесенням ударів по території країн, які надають допомогу Україні. В українському інформаційному просторі поширювались меседжі, що засоби ППО, які надають західні партнери використовуються українськими військовими неефективно, вони неспроможні їх опанувати в такі короткі терміни і тому натівські системи ППО обслуговують найманці-іноземці.

3. Жертви серед мирного населення України були спричинені не російськими ракетними ударами, а є наслідком дії українських сил ППО. У такий спосіб рашисти намагаються перекласти відповідальність за вбивства цивільних людей на військовослужбовців Повітряних Сил. Нанесення ударів по мирних об'єктах російська пропаганда виправдовує тим, що на них розміщувалися «бази нацистів» (вінницький будинок офіцерів, ТРЦ у Кременчуці тощо).

4. Українські ППО неспроможні перешкодити російським ВКС завдати ефективних ударів по цілям, тому задля збереження свого іміджу завищують кількість знищених цілей, замовчують власні втрати.

5. Українські військові розміщують засоби ППО в густонаселених районах населених пунктів, посеред міської забудови, щоб прикритися від ураження цивільними, використовуючи їх як живий щит.

6. Росіяни тривалий час активно просували міф про найкращу в світі систему ППО, зенітно-ракетні комплекси, яким «немає аналогів». Попри всі ці заяви російське ППО неодноразово виявлялося безпорадним, пропускаючи удари по військових об'єктах на території своїх прикордонних областей і по базах в окупованому Криму. Варто також згадати марні спроби прикрити від HIMARS Антонівський міст. Особливо руйнівним для російського міфу про надійність ППО став удар по Кримському мосту, а удари по аеродромах стратегічних бомбардувальників у глибині території росії розвіяли його остаточно. «Пожежні» заходи, яких вживає російське командування для посилення ППО Москви також говорить, що реальні справи з протиповітряним щитом російської столиці кепські.

7. З метою підірвати єдність у таборі союзників України, зірвати поставки військової допомоги, дискредитувати Повітряні Сили ЗСУ Кремль фабрикує фейки про «удари» української ППО по Польщі, Молдові, Білорусі.

Вплинути на психологічний стан українських воїнів ворожі сили інформаційно-психологічних операцій наразі намагаються з усіх боків. Військовослужбовці Повітряних Сил Збройних Сил України постійно перебувають в об'єктиві кремлівської пропаганди. Саме тому критично важливо стежити за достовірністю отриманої інформації. Потрібно завжди шукати підтвердження того чи іншого емоційного посилу, бо на жаль, іноді навіть офіційні джерела інформації можуть бути зламани, або допускати помилки. Наприклад, нагадаємо як з 28 лютого у ЗМІ, соціальних мережах поширилась інформація про те, що у боях проти російських окупантів загинула перша українська жінка-льотчик Наталія Перакова. Тоді повідомлялося, що вона отримала важке поранення, внаслідок чого померла. Пресслужба Командування Повітряних Сил Збройних Сил України спростувала інформацію про смерть Наталії Перакової, хоча й відреагувала на помилкову інформацію з помітним запізненням.

Висновки. З огляду на російську інформаційну агресію в Україні, зрозуміло, що раннє виявлення та аналіз російських наративів є критично важливим. Завданням сучасної російської пропаганди проти України є дискредитація влади України, її політики, культури, Збройних Сил України і його керівного складу. Кінцевою метою наративів російської пропаганди є дестабілізація України в психологічному плані та просування переконання, що Україна є державою, що не відбулася. Пропагандистські наративи підтримуються ключовими документами російської державної політики. Путінським режимом була сформована неонацистська, українофобська ідеологія, яка має ціллю довести «другосортність» українців, штучність їх державності, культури, національної ідентичності, інспіруючи і виправдовуючи практику геноциду народу України. Масована професійна антиукраїнська пропаганда, безпрецедентна за масштабами і рівнем маніпуляцій, спотворення новин, потоки фейкових спецоперацій і явної брехні сформували образ «ворожої України» і забезпечила переважну підтримку з боку росіян вторгнення в сусідню державу.

THE LEGAL REGULATION OF INFORMATION SOVEREIGNTY

M. Chekh, Ph.D. student of the Department of Philosophy

Yaroslav Mudryi National Law University

(Visiting researcher of University of Liege, Belgium)

The discovery of the Internet was a turning point in society. It changes both private and public life. New challenges make studies in cyberspace relevant, which determined the emergence of the category of information sovereignty.

The issue of information sovereignty becomes especially important during hybrid warfare. The state seeks to preserve national interests and its own independence, as well as territorial integrity, the violation of which would be less possible without prior work in information space.

One of the first and maybe most important questions is: How realistic is it to regulate the field of the Internet?

The principle of *Impossibilium nulla est obligatio* means that a legal obligation that is impossible to perform must be excused. Every rule must make sense, and if in fact it is not a regulator, then it should be viewed as an error of the legislature.

Companies such as Meta, Google, Twitter, Microsoft are in serious competition to states in the Internet space. The transcontinental services of these companies provide a wide range of opportunities, global opportunities. At the same time, it is contrary to the interests of the independence of the states. The owners of the companies and the countries, which have such resources, may influence the consumers in other countries.

Therefore, the lower the level of trust in the government of the country, the more they will tend to block such services. The opposite is true in democracies, which will find it more difficult to control Internet technology.

This clearly shows that the Internet is an area where relationships are regulated by both legislation and technical developments.

Another aspect is the definition of the boundaries of information sovereignty of certain states, their jurisdiction and the obligation of non-interference.

Radim Polcak and Dan J.B. Svantesson, the authors of the book «Information Sovereignty: Data Privacy, Sovereign Powers and the Rule of Law» explore the essence of information sovereignty and the tools for resolving situations in international law.

Sovereignty is commonly seen as an absolute right in that any violation is unacceptable. However, these rights consist of subsets of rights, which are subject to a balancing of interests.

«It remains absolute in the sense that any true violation of them is unacceptable, but in assessing whether or not violations have occurred in the first place, we typically need to engage in some form of balancing exercise involving, for example, ... the sovereignty of other states. Indeed, in some cases we need also to look at the interests of society and the international system/community more broadly» [1, p. 64].

Thus, the boundaries of informational sovereignty must take account the rights and obligations of other states, and these boundaries may change depending on the situation. It is a question of jurisdiction, which includes the authority to prescribe, enforce, and adjudicate.

The definition of sovereignty as absolute power within the state, absolute independence externally, and the full power of the legal person in international law is not correct. In such a case, no state can have sovereignty. An alternative and more useful definition is provided by Crawford:

«The corollaries of the sovereignty and equality of states are: (a) a jurisdiction, prima facie exclusive, over a territory and the permanent population living there; (b) a duty of non-intervention in the area of

exclusive jurisdiction of other states; and (c) the ultimate dependence upon consent of obligations arising whether from customary law or from treaties» [2].

The relationship between jurisdiction and the duty of non-intervention will determine the content of sovereignty in each case. However, in the Internet sphere, exclusive jurisdiction and the duty of non-interference have blurred.

In 2013, Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare was published, which defines the international law applicable to cyber warfare, including topics of sovereignty, State responsibility, the jus ad bellum.

Rule 5 reads as follows: «A State shall not knowingly allow the cyber infrastructure located in its territory or under its exclusive governmental control to be used for acts that adversely and unlawfully affect other States» [3, p. 26].

Therefore, if one state is harmed by a cyber operation from the territory of another state, the first state can request the second state to stop such operations. If the second state ignores the request and violates the duty of due diligence, the first state has the right to take countermeasures. In this case, the first state has the right to take countermeasures. In this case, the first state's due diligence is excluded as countermeasures. This due diligence principle fundamentally changes the principles of international law, including the concept of sovereignty. The individual State is no longer so independent, or in the reverse case countermeasures may be taken.

Ronald Dworkin puts forward the principle of *salience* as the rule of recognition in international law instead of the accepted idea of consent, that is, a sovereign state can become obligated not only by its consent.

Professor Dworkin notes: «If a significant number of states, encompassing a significant population, has developed an agreed code of practice, either by treaty *or by other form of coordination*, then *other states have at least a prima facie duty to subscribe to that practice as well*, with the important proviso that this duty holds only if a more general practice to that effect, expanded in that way, would improve the legitimacy of the subscribing state and the international order as a whole» [4, p. 19] (emphasis added).

Although he also emphasizes that international instruments should be considered to ensure international order, to protect against external and internal aggression, to facilitate coordination and, to some extent, to involve people in the governance of their world. At the same time, the outlined

objectives must be interpreted together and understood in such a way as to make them compatible.

The above indicates that information sovereignty is different from a common understanding of sovereignty. The new environment of the Internet has its own laws of existence and influences its inhabitants in a peculiar way. Firstly, it is necessary to take account the possibility of regulating relations in virtual space. Secondly, it is necessary to consider the balance between jurisdiction and the principle of due diligence. Third, states are no already seen as so independent. The world is becoming so global that states cannot exist separately, only by joint efforts can good results be achieved, forcing a change of principles in international law.

References

1. Polcak, R., Svantesson, D.J.B. (2017). *Information Sovereignty: Data Privacy, Sovereign Powers and the Rule of Law*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing. doi: <https://doi.org/10.4337/9781786439222>.
2. Crawford, J. (2012). *Brownlie's Principles of Public International Law*. Oxford: Oxford University Press.
3. Schmitt, M.N. (Ed.). *Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, Delhi, Mexico City: Cambridge University Press. doi: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139169288>.
4. Dworkin, R.(2013). *A New Philosophy for International Law* (2013). *Philosophy & Public Affairs*. Vol. 41, 1, 2-30. doi: <https://www.jstor.org/stable/42703839>.

ОНТОЛОГІЯ ВИКРИВЛЕННЯ РЕАЛЬНОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ: ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ

Р. Михайловський, І. Будур

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Проблема викривлення реальності в інформаційному просторі безпосередньо пов'язана з розповсюдженням, накопиченням та обробкою даних в інформаційному суспільстві. Спотворення інформації складає певну атрибутивну рису людської комунікації, тому уміння краще розуміти й розпізнавати її важливе практично для

всіх сфер суспільного життя. Причин кривотлумачення інформації безліч, але в основному вони пов'язані з ворожою конкуренцією; зіткненням протилежних інтересів; підтасуванням фактів, умисним введенням суспільства в оманливий стан; помилковими, а то й фальшивими поясненнями, висновками та інтерпретаціями; створенням «неіснуючої реальності» й для досягнення перемоги над суперником та його дискредитацією. На практиці найбільше викривлення інформації спостерігається при плануванні робіт, при усних розпорядженнях й прийнятті рішень. Хибна інформація може бути імпульсивною – це шуми різного характеру, радіохвилі, спеціальні передавальні пристрої, а також утом, неуважність, надлишкова емоційність; епізодичною, що пов'язано з висмикування інформаційних даних та інформацією поданою у відповідному часі та контексті. Виділяють й стратегічне викривлення інформації, яке направлене на поступове створення бажаного образу (держави, партії, особи). Визначено, що недостовірні повідомлення розповсюджуються основними підсистемами та їх елементами: державою, політичними партіями, спеціалізованими службами, засобами масової комунікації, корпораціями й агенціями. Ненадійні та недостовірні данні постійно перетікають з однієї сфери в іншу, посилюючи та загострюючи конфлікти й активізуючи протиріччя у суспільстві, створюючи кризові ситуації в державі.

Інформаційний чи віртуальний світи не є прямим відображенням світу фізичного, це опосередковані його характеристики. Вони можуть підсилювати чи знижувати ті чи інші реальні характеристики. Саме тому увага до інформаційного чи віртуального світів така сильна. Адже вони творять ще одну реальність, яскравішу, системнішу і переконливішу.

Сучасна теорія інформаційних викривлень розрізняє три найпоширеніші види: місінформація (mis-information) – несвідомі помилки та подання неточних або перекручених фактів; малінформація (mal-information) – свідомі публікації приватної або чутливої інформації, що може зашкодити, та дезінформація (dis-information) – поєднання місінформації та малінформації, свідоме фальшування фактів. На відміну від місінформації, дезінформація свідомі і має такі ж лихі наміри, як і малінформація.

Ми стали свідками того, що в умовах інформаційної війни дезінформація заковтує всю доступну місінформацію та малінформацію, поєднує їх у гримучу суміш, якою бомбардує інформаційний простір. Місінформація та дезінформація піддаються

спростуванню, бо це перекривлені факти. З малінформацією значно гірше, тут доводиться виправдовуватися, хоча дуже рідко дезінформація використовує абсолютно чисту малінформацію без домішок викривлень.

Якщо мова йде про медійні маніпуляції, про які так багато говорять, то вони мають сенс тоді, коли дають якийсь розумний результат. Інакше виникає питання, навіщо вкладати зусилля, коли результат буде несуттєвим. Тобто базове питання полягає в наявності чи відсутності результативності.

У випадку прикладних ситуацій на кшталт виборів відповідь зрозуміла: є конкуренти, які намагаються дати один інформаційний потік – негативний, тимчасом як сам кандидат намагається породжувати інший потік – позитивний. Це не просто конкурентне середовище, а агресивне конкурентне середовище. У якому будь-яка конфліктна ситуація працюватиме на посилення негативу та породжувати власний погляд на світоустрій.

Єдиний погляд на світ базується на єдиній глибинній матриці. Людство відійшло від філософських міфів створення світу тільки тоді, коли з'явився більш-менш періодичний інформаційний потік про одні й ті самі об'єкти, який створювався як рукописами, так і друкованими виданнями. Перші типи текстів були теологічними, науковими або художніми. І за ними вже стояла нова модель світу, тобто системні і впорядковані уявлення про світ.

Преса та телебачення відрізняються тим, що намагаються звести до нуля розрив між часом висвітлення і часом самої події. Таким чином нульовий розрив між висвітленням і подією дає нам принципово іншу подію, яку ми бачимо своїми очима, чи очима журналіста. Тобто ми бачимо це в той саме час, коли воно відбувається, наживо.

За наявності трьох просторів (фізичного, інформаційного і віртуального), інформаційний активно використовують для того, щоби впливати на фізичний простір. У таких випадках кажуть, приміром, про соціальні зміни, коли є намагання ввести в суспільство новий тип поведінки за допомогою зміни інформаційної поведінки.

Інформаційна складова стає суттєвою, коли є можливість перекодувати її у фізичний світ, його правила чи об'єкти. Це вибори, революції – для таких процесів характерна інтенсивність змін, якої можна досягти виключно за допомогою інформаційного середовища. Наприклад, Помаранчева революція в Україні основним своїм важелем зробила вербальний: нові назви вулиць і нові пам'ятники

відображають зміну символів, а не зміну життя. Результатами Євромайдану: усунення від влади Януковича, відставка уряду, звільнення політв'язнів, призначення нових президентських виборів, масові повалення пам'ятників Леніну. Тобто, «постмайданівське мислення» поступово витісняє мислення пострадянське з його ключовими рисами: байдужістю, патерналізмом, пасивністю, страхом виявляти ініціативу, сакралізацією влади. Ідея свободи, осмисленої як потужна воля до перетворень, на наших очах набуває рушійного стимулу для переходу на якісно новий рівень самореалізації.

Водночас слід визнати: хоча в інтенсиві соціосистема зацікавлена в нових видах повідомлень, коли йдеться про її трансформацію, то в нормі, навпаки, типовим для соціосистеми є повідомлення, спрямовані на утримання ситуації, на стабілізацію. В усі часи людські суспільства утримували й заохочували саме «єдинодумля». І захищалися від контрдумок. Наприклад, ще у 2011 році: Узбекистан заблокував російські новинні інтернет-сайти газет і телебачення, Пентагон відкрив підрозділ у боротьбі з ворожою до США інформацією в соціальних мережах; у справі Магнітського в Росії активно почали діяти піар-технологи з захисту його фонду; після незадоволених слів Путіна Олександр Роднянський закриває програму на своєму телеканалі; в Казахстані закрито доступ до «Живого журналу». Сьогодні Росія, Ізраїль, Китай мають підрозділи, що воюють із антидержавними повідомленнями в інтернеті, контролюючи соціальні медіа з метою управління свідомістю. Тобто виникає необхідність динамічного викривлення реалій світогляду задля: впливу на свідомість і поведінку суспільства; стимуляції (затримки) подій. Ідеться про суттєвий вплив на фізичний простір за допомогою простору інформаційного. Адже ми можемо як прискорювати певні ситуації, так і затримувати їх. Навіть «фантазії кіно» як кінцевий стан ситуації можуть «витягувати» за собою розвиток певних подій.

В інформаційному просторі є суб'єктивні та об'єктивні причини викривлення дійсності. До об'єктивних у першу чергу слід віднести обмеження, наявні в когнітивній системі людини і в інформаційних системах. Ми дуже спрощуємо об'єкт, коли його описуємо та відкидаємо його додаткові характеристики, які має бути враховано, якщо ми хочемо отримати справжнє і повне уявлення про об'єкт. При описі ми реально отримуємо той світ, який хочемо побачити, бо ми можемо обрати ті характеристики, які будуть відповідати нашим уявленням про об'єкт. Об'єкт має безліч характеристик, за якими

можна будувати його опис. Тому засоби масової комунікації описують ту дійсність, яка відповідає домінуючій в суспільстві моделі світу.

Достатньо поширеним варіантом стає те, що можна позначити як заміну соціального інтернету політичним. Ідеться, наприклад, про використання тролів на користь потрібної думки чи об'єкту. Вільний інтернет-простір насправді перетворюється на квазівільний: він зберігає всі старі ознаки, але наповнення стає контрольованим. Причому психологічно для отримувача інформації все зберігається так, як було. Тільки тепер він читає більш цензурований варіант того, що вважає поза цензурою. Можна навести приклади останнього часу, коли організовані структури запускалися в інтернет-простір з метою реформувати його контент під ті чи інші цілі.

Взагалі виникає дивне відчуття, що система інформування, особливо що стосується держави, спрямована не так на інформування, як на те, щоб, навпаки, закрити потрібну інформацію. Наприклад, професор Валерій Савчук зазначив: «Медіафілософія продумує медіа не в тому аспекті, що медіа говорять і показують, а що приховують, наприклад, актуальну стратегію влади, проблему. І що очевидніший і наочніший носій, наприклад, екран, який усе демонструє, то більше він екранує (закриває, укриває, відділяє) того, хто визначає і скеровує інформацію, того, хто має владу над інформаційними потоками».

Крім того, відбулося й спрощення інформаційних потоків: колись вони були книжковими й інформаційними, тепер стали телевізійними і розважальними. Спін-доктори, професією яких є корекція інформаційного простору, використовують ще й такий прийом, як переключення масової свідомості на іншу подію. Невигідна подія закривається іншою, більш вигідною. Але є деякі речі, присутні нині на телебаченні, які можна вважати системним переключенням масової свідомості. Це те, що здобуло назву актуального гумору, тобто держава віднайшла новий інструментарій щоб імплементувати потрібну модель світу. Це управління увагою населення, в першу чергу молодого покоління, яке поступово відійшло від теленовин. Адже сьогодні саме управління увагою стало головним засобом управління масовою свідомістю, оскільки увага, а не інформація стала сьогодні дефіцитним ресурсом.

Отже, інформація, як фундаментальна основа будь-якої діяльності, стає рушійною силою та критерієм ціннісного відношення людини до дійсності. Саме це і висуває певні вимоги щодо оперування нею, тобто уніфікує та стандартизує людське мислення, що веде до утвердження у кожного індивіда загальних понять, які поступово

втісняють реальний сенс буття. Реальне, з часом, переміщується у пласт символічних віддзеркалень, де міфологеми паразитують над значеннями, копії над ідеями, а точніше виникають копії копій. Виникає ситуація, коли відбувається поступове зникнення природності світу, даного нам у соціальному досвіді, відбувається інтенція тотального «зараження» соціальної реальності «несправжніми», викривленими, конотативно-вторинними, ідеологічними сенсами.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

А. Литвинова, студентка міжнародно-правового факультету

А.-М. Марченко, студентка міжнародно-правового факультету

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Проблема інформаційної безпеки завжди була актуальною для нашої держави. Від початку здобуття незалежності й дотепер Україна знову й знову поставала перед необхідністю зміцнювати інформаційне поле. Наслідки не до кінця розробленого правового захисту нашого інформаційного простору ми побачили ще у 2014-му році, і пожинаємо дотепер. Людина – це соціальна істота, яка постійно знаходиться у вирію нових ідей, наративів, новин тощо. Низка громадян навчилися боронити власний інфопростір самостійно – перекривати канали з недобросовісними ораторами, сортувати джерела та їх кількість, проте питання інформаційного захисту мусить бути виведене на новий рівень, щоб нівелювати загрози теперішнього часу.

Інформаційну безпеку досліджували М.Т. Гаврильців, Т.А. Француз-Яковець, С. О. Мазепа, О.В. Олійник, Ю.П. Лісовська, І.Л. Бачило, І.Р. Березовська, Б.А. Кормич, В. А. Ліпкан, Г.М. Линник, О.В. Литвиненко, Ю.Є. Максименко, М.І. Ануфрієв, І.В. Арістов, Г.В. Атаманчук, О.М. Бандурка, О.О. Бандурка, Д.О. Беззубов, К.І. Беляков, Ю.П. Битяк, І.Л. Бородін, В.М. Брижко, Ю.П. Бурило та інші.

Актуальність даного питання на часі як ніколи через форсовані події на території України, а саме продовження інформаційної війни на тлі агресії РФ проти нашої держави. Стресові чинники виведені на максимум, посилилась необхідність регулярно перевіряти інформацію та занурюватись у новини, що змушує нас постійно знаходитися у

емоційній напрузі та павутині точок зору. Розглядаючи дану проблему і громадяни, і влада мають посилювати захист всіх рівнів інформаційного простору.

Мета роботи полягає у дослідженні українського інформаційного простору, визначення основних проблем щодо забезпечення його безпеки та шляхів удосконалення українського законодавства для захисту інформаційного поля. Ми, без перебільшення, переживаємо вирішальні віхи нашої історії. Саме від того, як ми будуємо нашу зовнішню та внутрішню політику залежить рівень нашого розвитку вже після перемоги над ворогом.

Справді, держава повинна розвивати різні галузі економіки, військовий потенціал, дбати про благополуччя громадян та ін. І одна зі сфер, яка так само потребує розвитку та охорони – це інформаційна. Вплив російської пропаганди на наше населення став особливо відчутний на початку 2014 року. Згадаймо, що російські ЗМІ активно розповсюджували чутки про українських військових, начебто вони займаються вбивствами дітей (наприклад, фейкова історія про хлопчика зі Слов'янська). Так звана «демонізація» української армії була особливо популярною на російських телеканалах на початку війни, так само як і твердження про громадянську війну використовується і дотепер, попри те, що ОБСЄ неодноразово фіксували військових із російськими розпізнавальними знаками, окрім цього взяті у полон бойовики були власне російськими військовими [1].

Відсутність жорсткої відповідальності за поширення російської пропаганди є однією з причин розбалансування інформаційного простору України напередодні війни. У Кримінальному кодексі України у першому розділі Особливої частини «Злочини проти основ національної безпеки України» не містяться положення, за якими б можна було притягнути до відповідальності безпосередньо за поширення антиукраїнської пропаганди. У більшості випадках, якщо й відбувається явне поширення таких тез, має місце тільки громадський осуд, громадські активісти також шляхом розголосу борються з такими проросійськими настроями. Варто зазначити, що у 2020 році СБУ все таки вдалось притягнути до кримінальної відповідальності 40 осіб за поширення антиукраїнської пропаганди [2]. Специфіка забезпечення національної інформаційної безпеки відображена в Законах України «Про національну безпеку України» [4], «Про концепцію національної програми інформатизації» [5].

Не менш важливо, на нашу думку, поділитися власним досвідом стосовно даної теми. У 2021 році у місті Харкові проходила конференція з приводу питань розпізнавання фейків та протидії їм, де зверталась увага на кількість невістих прикладів людської довірливості – абсолютно неправдива інформація, підкріплена певною кількістю прийомів задля привернення уваги, ставала реальною зброєю у руках агресорів. В умовах інформаційної війни вміння критично оцінювати інформацію та дбайливо добирати її джерела стає фундаментальним фактором правдивого трактування подій. Беззаперечна довіра до того, що показують на екранах телевізорів, смартфонів, у групах у Viber та Telegram або ж обговорюється за сімейним столом у колі знайомих закінчується для громадян країни сильним розчаруванням при зіткненні з реальністю. Звичайно, до цього може не дійти, і людина все життя проведе перед екраном «зомбуючого апарату», але саме для того, щоб цього не сталося, і існують правові методи регулювання потоків інформації. Складніше контролювати її в Інтернеті, де вільний доступ є у будь-якого користувача, але мова не стільки про доступ – інакше це називалося б цензурою. Це про те, щоб фейки якомога менше потрапляли до мережі, не деформували свідомість громадян.

Підсумовуючи вищенаведене, наголошуємо на тому, що питання правового забезпечення інформаційної безпеки України в умовах російсько-української війни є надзвичайно актуальним, що потребує зусиль і зі сторони влади, і зі сторони громадян для чіткого результату. Оновлюючи законодавство згідно з проблемами сьогодення та сортуючи інформацію самостійно, ми стаємо на крок ближче до країни, у якій не буде місця ворожій пропаганді.

Список використаних джерел

1. Брехня Кремля про українських захисників та захисниць (2021 р.) URL: <https://voxukraine.org/brehnya-kremlya-pro-ukrayinskykh-zahysnykiv-ta-zahysnyts/> (дата звернення 09.11.2022)
2. Покарання за поширення антиукраїнської пропаганди (2020 р.) URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/pokarannia-za-poshyrennia-antyukrainskoi-propahandy-u-2020-rotsi-sbu-prytnahula-do-kryminalnoi-vidpovidalnosti-40-osib> (дата звернення 10.11.2022).
3. Гаврильців М.Т. Інформаційна безпека держави в системі національної безпеки України. 2020 р. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2927/1/%d0%b3%d0%b>

0% d0% b2% d1% 80% d0% b8% d0% bb% d1% 8c% d1% 86% d1% 96% d0% b2.pdf (дата звернення 10.11.2022).

4. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19> (дата звернення 10.11.2022).

5. Про Концепцію Національної програми інформатизації : Закон України від 04 лютого 1998 р. № 75/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/75/98-%D0%B2%D1%80>

Науковий керівник: Калиновський Ю.Ю., д.філос.н., професор кафедри філософії НЮУ імені Ярослава Мудрого.

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ В ОСНОВІ ФОРМУВАННЯ ХАРАКТЕРУ ВІЙСЬКОВОГО ЛІДЕРА

Р. Михайловський, Т. Мошаренкова

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Прагнення українського народу орієнтуватися на європейські цінності, демократію й права людини, його національна свідомість та історична пам'ять стали приводом збройної боротьби російських загарбників з «нацистською» Україною, з «нацифікованим» українським народом та з «укронацизмом», який, згідно цінностей та концепції «русского мира», «...несе в собі не меншу, а більшу загрозу світові та росії, ніж німецький нацизм гітлерівського розливу». У такий спосіб, ідеологи сучасної Росії для здобуття перемоги зробили ставку на насильницьке позбавлення українського народу ідентичності, викоренення стійкого прагнення свободи і незалежності з менталітету нації через «деукраїнізацію», через геноцид.

В таких умовах в українському суспільстві актуалізувалися надважливі питання необхідності згуртування навколо національної ідеї, мовного питання, спільної історії, культурної спадщини тощо. Все більше українська спільнота почала розглядати свою єдність, свій внутрішній зв'язок, свій історичний характер, свої традиції, свою долю і призначення не тільки як ознаку національної ідентичності та громадянської позиції, а й як інструмент боротьби з ворогом. Гостро зросла потреба у формуванні зрілої особистості – лідері, військовому лідері – справжньому спадкоємцю і продовжувачу батьківських традицій, які ґрунтуються на знаннях психології, характеру українців

та сформовані на якісних знаннях і цінностях, що склалися століттями.

Питання національної безпеки, зокрема, світобачення, ідеології, патріотизму в процесі підготовки військового лідерства у наших сьогоднішніх реаліях набули великого значення. Один із шляхів вирішення цього питання є збагачення військового лідерства на засадах відродження «оборонного інстинкту нації», на платформі вивчення бойового шляху, інтелектуальних і духовних цінностей, психологічних властивостей характеру видатних військових діячів, які мають безумовний зв'язок із усвідомленням національної ідентичності. Їх життєві принципи та переконання, патріотизм та вірність українському народу мусять мотивувати як сучасні так і прийдешні покоління оборонців рідної землі на нові звершення у боротьбі за свою національну самоідентичність.

Поняття «національної ідеї» виникло у XVIII – XIX ст., початково маючи форму гегелівського абсолютизму для кожного народу, або загальні гасла, як-от: «православ'я, самодержавство, народність». На їх формування впливали національні традиції, психологія, спосіб життя в минулому. Надалі національний характер давньоруського етносу часів Київської Русі складався у протистоянні автономістично-самодостатнього егоїзму і централістичної тенденції. В державотворчі часи Речі Посполитої, Московського царства, Оттоманської і Австро-Угорської імперії в ментальності воїнів-українців центральна влада тривалий час розглядалася як чужа та ворожа. З національних традицій, національного характеру, умов існування недержавного етносу випливали зміст, та характерні риси української мрії – самостійництва. Головним у ній була родина, добробут і нейтралізація негативного впливу влади. В XIX ст. основи для ідейного формування заклад Тарас Шевченко котрий вважається «батьком» національного відродження. Він своїми творами заклад базис політичної ідеології, зокрема начерком національної ідеї вважається його «І мертвим, і живим, і ненародженим...». За його життя значущим осередком українського просвітництва було Кирило-Мефодіївське товариство, історичне значення якого полягає у тому, що воно було першою спробою української інтелігенції вдатися до політичної боротьби. Братство вперше розробило широку політичну програму національно-визвольного руху, яка стала дороговказом для його наступників. Принципово важливим було і те, що Кирило-Мефодіївське братство стало самостійним і самобутнім політичним формуванням, яке організаційно не підпорядковувалося, а ідеологічно

не повторювало політичних настанов жодної з загальноросійських суспільних течій. Це позитивно вплинуло на національну свідомість військового лідера. Два роки боротьби з імперіями і постімперськими утвореннями за незалежність та одночасна суперечка різних політичних сил між собою стала підґрунтям формування національної української ідеї на практично-наукових, а не лише на теоретичних засадах. Компромісним поєднанням української мрії і різних моделей української національної ідеї стали праці Михайла Грушевського, Дмитра Донцова, В'ячеслава Липинського, Миколи Сціборського, Петра Федуна, Юрія Липи та інших.

Черговий сплеск уваги до національної ідеї відбувся за часів набуття Незалежності, відколи країна мала в стислі терміни віднайти нові цілі розвитку, визначатися в європейському і світовому просторі, а громадяни України самоідентифікуватися не лише в громадянстві, але і в політичних, економічних та культурних орієнтирах. Руйнування попередніх фундаментальних цінностей і уявлень викликало докорінні зміни в ідеологічній сфері.

На тлі збройної агресії Росії проти України, яка має глибокі історичні корені, військове лідерство стало відігравати визначальну роль, ґрунтуючись на національну ідею національні цінності та національну культуру. Знання і повага до власних традицій та героїчної спадщини національних військових лідерів, які зробили значний особистий вклад як в розбудову українського війська, так і в розбудову та становлення української державності, продовжують надихати сучасних воїнів гідно чинити опір російським окупантам. У процесі культурної трансмісії відродження здобутків борців за українську соборність дає військовослужбовцям гідний приклад для наслідування, який є важливим чинником у системі національно-патріотичного виховання особового складу Збройних Сил України, «...бо ж їхній чин, їхній досвід мусить стати школою, дороговказом для всіх тих, які змінять попередників на їх варті, всіх тих, що продовжить ними розпочате, що поведуть у бій полки, що докінчуватимуть все те, чого не судилося здійснити їхнім попередникам».

Подальші дослідження доводять, що модель лідерських якостей військовослужбовця передбачає лідерський характер – особисті цінності та бійцівський дух, увагу до людей, професійний зовнішній вигляд і належний рівень фізичної підготовки. Важливим є лідерське мислення – гнучкість, новаторство, прикладні знання, адаптивність. Також військовий лідер повинен уміло керувати – створювати позитивну обстановку та власним прикладом навчати інших. Індивідуальною лідерською здатністю військовослужбовця стає

вміння: критично оцінювати реальний стан речей; чітко усвідомлювати існуючі загрози та наявні можливості; залучати необхідні ресурси, визначати шляхи і способи їх використання; застосовувати ефективні внутрішні комунікації; надихати та вмотивовувати особовий склад до виконання визначених завдань; досягати очікуваних результатів та сприяти розвитку й удосконаленню бойової спроможності кожного окремого військовослужбовця та підрозділу загалом.

У такий спосіб, лідер у буквальному сенсі – це не завжди людина, що йде попереду. Особливою рисою у характері військового лідера є здатність вказати шлях, зберігати єдність команди і турбота про кожного підлеглого під час виконання спільних завдань. Отже, місія військових лідерів: морально, психологічно, професійно готувати себе і підлеглий особовий склад до виконання завдань за призначенням, згуртовувати його навколо національної ідеї і повести за собою до визначеної мети – незалежності України.

**THE PROJECT «I WANT TO LIVE» AS AN ELEMENT OF
THE STRATEGY OF INFORMATION-PSYCHOLOGICAL
INFLUENCE ON THE CONSCIOUSNESS OF SOLDIERS IN THE
ARMY OF THE AGGRESSOR STATE.**

S. Rakytianskyi, R. Zorkin

Ivan Kozhedub National Air Force University

O. Plakysi

Central TV- radio studio of the Ministry of Defense of Ukraine

One of the measures of information-psychological warfare during combat operations is to induce enemy soldiers to switch over to their side. Personnel of military units and detachments of the enemy that have been in the war zone for a long time and already exhausted, suffering serious combat and psychogenic losses, as well as unprepared soldiers who have just been deployed to the area of active combat operations and for this reason found themselves in extreme conditions, are a convenient object of psychological influence. Such targets may result in non-compliance with orders, simulation of illness (wounds), mass desertion or surrender to captivity.

Following the defeat of the Russian Federation (RF) army at Kharkiv and other parts of the front, President Putin announced a «partial» mobilisation by signing a decree to mobilise 300000 reservists for the war against Ukraine. But not everyone agreed to these actions, so employees of the military commissariats had to specifically «catch» men in the streets of

russian cities, villages and even the temporarily occupied territories of Ukraine. In other words, they had already become a convenient object of psychological influence by the relevant bodies of information and psychological operations of the Armed Forces of Ukraine (AFU) at the beginning of mobilization.

Ukrainian President Volodymyr Zelenskyy has repeatedly called for and urged the russian military to surrender and stressed that Ukraine will treat them in accordance with the Geneva Conventions. He said that Ukraine needs to replenish the exchange fund in order to bring its defenders home.

The coordinating headquarters for the treatment of prisoners of war launched a one-stop centre and a 24/7 hotline to receive appeals from the Russian military and their families on 18 September 2022. Prior to this, this issue was handled by the National Police of Ukraine. This is a continuation of the state project designed to inform the russian military about the possibility of laying down arms and saving their health and lives. The state project «I want to live» is intended to help russian army soldiers preserve their lives and safely surrender to the AFU.

Therefore, active information campaigns are being conducted to inform the russian military about how they can surrender. Several major information campaigns have already taken place and systematic work in this direction is ongoing.

For information on how to surrender, russian soldiers or their relatives and friends are given the appropriate contact telephone numbers (+38 066 580 34 98, +38 093 119 29 84), or they can leave information in the Telegram messenger chat-bot «I want to live». The coordination headquarters staff then relays the information to the relevant specialists who ensure that the serviceman enters safe territory.

For its part, Ukraine guarantees the russian soldiers full compliance with all norms of international humanitarian law, in particular, food, medical assistance and the possibility of contact with relatives. Ukraine also ensures access of international Red Cross structures to the places of detention of prisoners of war.

On the territory of Ukraine, a number of investigative actions are carried out with russian soldiers who voluntarily surrendered in captivity. If there are no war crimes behind them, Ukraine considers the person's further whereabouts. He has the right to decide for himself what he wants to do next: either he wants to go back (this is possible through prisoner of war exchange or already after the war), or he can apply for asylum on Ukrainian territory. He can also apply for asylum in other European countries, whose representatives will be willing to accept prisoners of war who voluntarily surrendered.

Now this project fully confirms the feasibility. Russians are not very willing to go to fight in Ukraine. More than a few thousand calls to the «I

want to live» hotline during the first week of work testify to this. Of course, with the mobilisation in the RF, the number of calls only increases. People are asking how to surrender. Russians are beginning to realize that voluntary surrender is the only way to save their lives.

Special structures in the RF are trying to fight this project. They constantly block the website of the Ukrainian state project «I want to live». At the same time, those interested can access this site using a VPN or use the project's Telegram channel and its bot.

Ukraine's fight against the RF is being countered around the clock on the information and psychological front.

Thus, the analysis of modern views on the essence, content and tasks of information-psychological operations shows that they are an effective weapon, the use of which can significantly improve the results of combat operations and lead to victory.

ЖИВУ, БОРЮЮСЯ, ПЕРЕМАГАЮ «ПО-РУССКИ»

*А. Оліхнович, курсантка льотного факультету
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Тема гібридної війни на сьогодні є дуже актуальною. Однак, зазначимо, що агресія росії до України почалась далеко не з 2014 року, як вважає більшість людей. Насправді ж ще від самого початку незалежності України росія намагалась влізти в наш інформаційний простір, похитнути довіру народу до влади, принижувала та шантажувала нас економічними аспектами.

Якщо занурюватися глибше, то історики та вчені вважають початок агресії та зародження конфлікту ще з 17-го століття, а саме з Конотопської битви, що стала, так званою, відправною точкою збройного конфлікту в 1659 році, де українські війська гетьмана Івана Виговського розбили московське військо. Важливим етапом протистояння була також Полтавська битва 1709 року, перемога у якій царя Петра I забезпечила закріплення російського впливу на теренах Гетьманщини і пришвидшила процеси створення Російської імперії. Подальший процес становлення та розширення імперської Росії завжди супроводжувався війнами з Україною. Росія прагнула знищити нашу суб'єктність. Історія стосунків українського та російського народів – це літопис воєн, визвольних повстань українців і послідовної політики русифікації та асиміляції українців. Звичайно, в той час ніхто не думав про те, який вплив має на свідомість інформація, не

замислювалися, що таке «маніпуляція» і як вона працює. Але навіть за часів Другої світової війни та понад десять років після неї Українська повстанська армія боролася з ворогом. Тому бандерівці досі є головними антигероями сучасної російської пропаганди, а для українців стали символом визвольного руху.

Росія ніколи не відмовлялася від спроб повернути свій вплив на Україну через розмивання української національної ідентичності, маніпуляції навколо мови, гіперболізацію регіональних розбіжностей, заперечення права українців на відновлення національної пам'яті, фінансування та вербування українських політиків, впровадження своїх агентів до оборонних структур нашої країни.

Станом на сьогодні ми чітко розуміємо та можемо визначити: де правда, а де фейк чи підміна понять.

Отже, ми бачимо зі сказаного, що 2014 рік став просто точкою біфуркації, коли росія після довгого часу маніпулювання нашою свідомістю здійснила чергову спробу окупації України та загарбання наших територій. Відкрито кажучи, їх план провалився, хоча і не повністю, адже деякі території все ж таки їм вдалось окупувати. Однак наша єдність, патріотизм і прагнення бути незалежними не дали ворогу пройти так далеко, як він сподівався.

2022 рік – чергова спроба нападу. За ці 8 років протистояння на Сході нашої країни, ворог намагався максимально визначити вразливі місця і постійно здійснював інформаційний вплив, проте так само здійснював його і на своїй території. За допомогою фейків, маніпуляцій, викривлень історії народ росії став повністю завербований та не здатний чинити супротив своїй тиранічній владі.

Нещодавно в Москві була видана методичка російським союзом вереранів Афганістану та спеціальних воєнний операцій під назвою «Живу, сражають, побеждаю. Правила жизни на войне», в якій автори говорять мають чітку позицію, що українці – це вороги і їх потрібно знищувати. Як факт приведемо цитату: «Когда-нибудь, после денацификации, они снова станут русскими, а пока они враги. Жестокие и коварные. А значит бить их надо, пока не задерут вверх руки, не расслабляясь, до самой нашей победы» [2]. Після такого стає зрозуміло, люди яким десятками років промивали мізки такими фразами та настановами, стають зомбі і сподіватися на їх людський аспект не варто «від слова взагалі».

Загалом народ України представлений в даній методичці з двох сторін [2]:

– перша: хоробрі воїни і, звичайно ж, на думку авторів, це передалося нам по «руських корнях»;

– друга: завербовані Заходом фашисти, які втратили свій шлях в житті і яких неодмінно від цього потрібно врятувати. І тут пригадаємо, коли в лютому росія напала на Україну, під яким «соусом вони це подали»? Саме так: «Авсабадіть братьєв младших!»

Напевно, ви задалися питанням навіщо їм це? Невже така сильна братська любов? І тут знову цитата, яка дає відповідь на це питання [2]: «Украины как государства нет, есть территория бывшей УССР, временно оккупированная террористической бандой. Вся власть там сосредоточена в руках граждан Израиля, США, Великобритании, которые организовали геноцид коренных жителей. Эту войну США и Европа хотят вести до последнего украинца. Им не нужны люди. Им нужны территория и ресурсы. Такое же будущее они готовили нам. Поэтому, сражаясь на Украине, мы защищаем Россию и спасаем жителей Украины от геноцида, развернутого украинскими и западными политиками». Вони так себе захищають виявляється. Важко таке уявити і зрозуміти адекватній людині. Прихована суть їх «геніального плану» полягала в наспанному. Росія, наскільки нам відомо, дуже велико за територією держава і зрозуміло, що людей також достатньо багато. Задайте собі питання: якщо в людини в житті все добре, то що буде за певний час? Правильно, вона почне шукати пригод. А якщо це будуть мільйони людей, тоді це вже стане глобальною проблемою, оскільки зможуть спалахнути революції, бунти та ін. неприємні речі для влади. Тому, щоб контролювати своє суспільство і тримати його в потрібному руслі потрібна зброя, яка буде виконувати цю функцію. І ця зброя – ідеологія! Потужний інструмент росії, шукати проблему зовні, робити вигляд, що всі для нас є небезпечними і боротися проти уявного ворога. Це те, що об'єднає таку кількість людей і нібито дасть змогу напасти на інші країни під такими абсурдними виправданнями.

Список використаних джерел

1. Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України : підручник : у 2 ч. Ч. 1. вид. 2-е, перероб. зі змін. та допов. / Н. А. Агаєв, В. Г. Дикун, В. С. Чорний та ін. ; за заг. ред. В.В. Стасюка. Бровари : ТОВ —7БЦ, 2020. –754 с.

2. Разумов А.Н., Крюков Г.А., Кузнецов А.Н. Живу, сражаюсь, побеждаю! Правила жизни на войне. – М.: ОРО Российский союз

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ ВІЙНИ НА МІЖНАРОДНУ ПІДТРИМКУ

*Д. Паньшина, курсантка льотного факультету
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Інформаційна складова у сучасних умовах є одним з вирішальних факторів перемоги. Зрозуміло, що вона частіше використовуються на міжнародному рівні. Україна і росія вже не один рік ведуть саме таку війну. Росія постійно провокує гучними заявами український уряд та й просто зневажливо ставиться до українців у своїх інформаційних матеріалах, ображаючи як націю і бажаючи представити Україну як терористичну державу [1].

Особливо це важливо для України, яка веде гібридну війну проти ядерної держави з переважаючим військовим потенціалом. Від того, як за кордоном сприймають події в Україні, залежить і рівень політичної підтримки, і обсяги допомоги, і масштаби запроваджених проти агресора санкцій.

Спостерігаючи за перебігом подій сучасної російсько-української війни, воєнні експерти та аналітики викоремлюють декілька раундів.

Медіаексперти зазначають, що брехні кремлівських агітаторів та пропагандистів Україна вдало протистояла завдяки відкритості, високому професійному рівню організації інформаційної кампанії Офісом президента, Міноборони, МЗС та українськими журналістами, готовності і вмінню відстоювати позицію у світових ЗМІ, активно працювати у соціальних мережах [2]. Доказом того є постійні звернення президента, зняті власноруч та опубліковані на різних сторінках соціальних мереж та месенджерів.

Російські наратори активно просувають свої ідеї щодо:

- шкідливості санкцій для країн, які їх запровадили;
- покладання вини за розв'язування агресії проти України на США, яким, начебто, вигідна війна, що призводить до послаблення росії, а значить Китаю, а також до зростання цін на зерно і енергоресурси – продукцію традиційного американського експорту;

– звинувачення США у здійсненні тиску на Європу (яка не хоче воювати, але піддається впливу США) і роздмухуванні війни шляхом постачання зброї Києву;

– локального характеру українсько-російського «конфлікту», який не матиме серйозного впливу на глобальні процеси, зокрема, лише маргінально впливатиме на ситуацію в Азії.

Насичення медіапростору подібними заявами призвела й до того, що, наприклад, китайські ЗМІ формують враження, що агресія росії проти України є, насправді, війною США і Заходу проти росії руками України, якій Вашингтон постачає зброю і спонукає до опору замість «мирних» переговорів [2].

ЗМІ КНР публікують заклики до ЄС «вийти з-під тиску США» і самостійно здійснювати зовнішню політику, припинити посилення санкційного тиску, як неефективний засіб встановлення миру [2].

В індійських медіа експерти просувають ідею «фантазії» єднання демократичного світу навколо спільних цінностей, які відстоює Україна, наголошуючи на локальному значенні війни Росії проти України.

Під впливом російської пропаганди навіть в Японії, уряд і народ якої майже цілком стоїть на стороні України (рівень підтримки сягає 88%), час від часу роздаються «альтернативні» голоси про те, що санкції наносять шкоди японській економіці (що у короткотерміновій перспективі частково відповідає дійсності), а сприйняття Росії як агресора є «занадто спрощеним» [2].

Серед експертів та аналітиків з'являються й спроби виправдати чи пояснити варварські дії росії тим, що США послідовно підштовхували Україну до членства в НАТО й тим самим фактично викликали «протидію» з боку росії [1].

Звісно, що сприяє просуванню російських ідей та наративів критика урядів відповідних західних країн предстваниками, так званого, істеблішменту (Ілон Маск, Джон Міршмаймер тощо) або, так звані, «хорошие русские», які виїхали за кордон і ніби-то підтримують Україну, але не зупиняючись критикують дії Заходу щодо розпалення ворожнечі.

Ще одним наріжним каменем є підтримка України з боку ООН. Саме тому особливі зусилля росія докладає щодо критики держав, які голосують на підтримку України в ООН. На засіданнях ООН лунає безліч безглузких звинувачень України з боку росії, включаючи застосування біолабораторій та отруйних комарів.

Просуванню проросійських наративів в міжнародному інформаційному полі сприяють й російські журналісти, які тривалий час працюють за кордоном і користуються певним авторитетом в міжнародних інформаційних агенціях.

До 24 лютого вони здебільшого готували матеріали в рамках підготовлених у Москві «темників» про «нацистський режим» у Києві та «притиснення російськомовних». Нині за подібні матеріали можна втратити роботу, то ж тепер у підготовлених такими «журналістами» матеріалах про Бучу і Ірпінь замість звинувачень на адресу ЗСУ міститься незвично велика кількість слів і виразів, покликаних викликати сумнів у звірствах росіян проти цивільного населення. З'являються і сумнівні свідки, слова яких інтерпретуються так, щоб виправдати завчасно підготовлений наратив [1].

Отже, можна зазначити наступне. Інформаційна війна росії проти України (як у широкому, так і у вузькому розумінні) ведеться інтенсивно і цілеспрямовано. Її результатом є значні людські та матеріальні втрати як серед цивільного населення і об'єктів, так і серед військових. Крім того, інформаційна війна служить прикриттям агресії російської федерації проти України, виступає її невід'ємною складовою частиною. Використання збройних сил у Криму, їхня реклама і позиція щодо терористів Донбасу безпосередньо порушує міжнародне гуманітарне право і є закликом до його порушення. Крім того, за допомогою інформаційної зброї розгорається ксенофобія, тероризм і дискредитується український уряд. Усе це свідчить не тільки про ведення інформаційної війни, а й про її протиправність, порушення міжнародного права.

Висновок: навіть повідомлення від імені всесвітньо відомих агентств (що вже казати про соціальні мережі) варто сприймати з достатньою долею критичного мислення, яке є необхідним інструментом у пошуку правди.

Список використаних джерел

1. Коваль Д., Короткий Т. Інформаційна війна Російської Федерації проти України: оцінка міжнародного співтовариства. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7464/Koval_Korotkyi_Information%20Wrfare%20and%20the%20Reaction%20of%20World%20Community.pdf?sequence=1
2. Корсунський С. Інформаційна складова війни: як Росія намагається послабити підтримку Заходу. – [Електронний ресурс]. –

СУЧАСНИЙ СТАН РОСІЙСЬКОЇ ТЕЛЕВІЗІЙНОЇ ПРОПАГАНДИ

В.Зубач

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Якщо в коробочку покласти алмаз – вона стане скринькою.

Якщо в коробочку покласти огризок – вона стане урною.

Ми – те, що вкладаємо в свою голову.

Бернард Шоу

Психологічну війну люди ведуть з давніх часів, однак ніколи її не афішують. Залякування, дезінформація, підбурювання, міфотворчість – далеко не повний перелік засобів, які застосовують у ході війн і збройних конфліктів. Використання технологій впливу на противника за допомогою слова було типовим явищем стародавнього світу. Однак лише у ХХ столітті процес накопичення, опрацювання та дозованої і відповідним чином систематизованої інформації став керованим і спрямованим на досягнення конкретної мети. Потужний розвиток засобів масової інформації, їх проникнення у суспільне життя спричинив неминучість їх використання у військовій сфері. У ХХ столітті на міжнародній арені були розгорнуті послідовно аж три потужних полігони випробувань інформаційної зброї – під час Першої, Другої світових воєн і «холодної війни». За підсумками локальних війн і збройних конфліктів кінця ХХ – початку ХХІ ст. головним атрибутом перемоги вважається завоювання переваги в інформаційному просторі. Таким чином, протягом століть був сформований потужний інструментарій інформаційно-психологічних операцій, що застосовуються у сучасності.

Револуція у сфері комунікацій та інформатизації підвищила роль інформаційних факторів у військовій справі. Тривалий час військові вчені і практики багатьох країн світу ведуть наукову полеміку з питання інформаційно-психологічного протиборства; з одного боку, про вплив на інформаційну сферу і свідомість особистості противника, з іншого – про протидію інформаційно-психологічному впливу противника для виконання поставленого завдання, досягнення перемоги в бою, збройному конфлікті тощо.

Як ми знаємо, інформаційно-психологічний вплив – це комплекс спеціально спланованих та підготовлених дій, акцій, операцій (заходів,

форм і методів) впливу на цивільну та військову інформаційну інфраструктуру, морально-психологічний стан особового складу військ (сил) та населення противника для досягнення воєнних, політичних, економічних та психологічних цілей.

Основними об'єктами інформаційно-психологічного впливу є:

- військовослужбовці противника;
- населення противника;
- населення і військовослужбовці нейтральних і союзних держав.
- військовослужбовці і населення своєї країни.

Стосовно інформаційно-психологічного впливу російської пропаганди через телебачення на своє населення. Згідно досліджень впливу соціально-економічної ситуації на медіаспоживання росіян можна побачити, що з лютого по серпень скоротилося середньоденне охоплення телевізійних каналів. У трійці лідерів теж відбулися зміни – «НТВ» із третього місця з охопленням 21,1% перемістився на четверте місце (16,3%). Його місце у трійці лідерів посів «РЕН ТВ» з охопленням 16,6%. Але і цей телеканал також показав скорочення середньоденного охоплення за останні пів року. На першому та другому місцях, як і раніше, «Перший канал» і «Росія 1». Їх середньоденне охоплення з лютого по серпень скоротилося з 33,7% до 25,5% та з 30,9% до 23% відповідно.

Після поразки російських військ на Харківському та Херсонському напрямках росіяни ще більше перестають вірити телевізору. Люди перестають вірити пропагандистам. Вони вже втомилися слухати цю брехню і все менше їм довіряють, тому відсоток охоплення всіх російських телевізійних каналів ще більше знижується. А згідно останніх соціопитувань росіян телевізійні програми за участю Соловйова та Скабєєвої «вилетіли» з топ-10 телевізійних програм які найбільш переглядаються.

Люди заходять до інтернету, щоб знайти альтернативну інформацію, вони хочуть почути іншу думку. Охоплення такого месенджера як «Telegram» зросло з 19,1% до 26,8%. На першому місці залишився «WhatsApp» з охопленням 44,6%, на другому – «ВКонтакте» 27,9%. Це означає, що все більше росіян починають критично думати і перестають вірити телебаченню.

Але росія посідає шосте місце у світі за масштабами обмежень свободи в інтернеті. Такого висновку приходять експерти Freedom House, які опублікували щорічний рейтинг Freedom on the Net. Набравши 23 бали зі 100 можливих у підсумковому рейтингу росія розташувалася між Саудівською Аравією та В'єтнамом, випередивши за рівнем державного тиску на інтернет Пакистан, Ефіопію, Судан та Білорусь.

Наприклад мешканця міста Томська засудили за використання забороненого месенджера до 3-х років обмеження свободи. Засуджений використав програму «Vipole», яка скриває дані користувача (він унеможливив його ідентифікацію провайдером).

Люди прагнуть до того, щоб самим аналізувати інформацію, а не отримувати готову, яку «впихає» пропаганда. Росіяни сьогодні не різко і, на жаль, не кардинально але змінюють свою точку зору стосовно сьогодення.

Що стосується України, то українські телеканали усіх медіагруп з 26 лютого 2022 року почали мовити у форматі єдиного інформаційного ефіру – український марафон «Єдині новини». Пов'язані такі нововведення з повномасштабним військовим вторгненням росії в Україну, яке розпочалось 24 лютого 2022 року. Початок війни вніс корективи в роботу українських ЗМІ, чие основне завдання зараз тримати населення в курсі останніх подій та основних новин. Для того, щоб забезпечити безперерйну подачу актуальної інформації споживачу медіагрупи організували почергове мовлення. До загального ефіру також долучаються представники ЗС України, Ради національної безпеки і оборони, Офісу Президента та інших структур, що мають вплив на подальший розвиток подій. Головна мета телеканалів завдяки українському марафону «Єдині новини» оперативно та об'єктивно в режимі 24/7 надавати всю важливу та перевірену інформацію з різноманітних регіонів країни. Крім того, медіагрупи готові надавати свій ТВ сигнал всесвітнім провайдерам, щоб забезпечити споживачів правдивими новинами стосовно ситуації в Україні.

Російські телерадіокомунікаційні засоби та Інтернет сьогодні нажаль продовжують використовувати для передачі пропаганди.

РОЛЬ ФІЗИЧНОГО СТАНУ ВІСЬКОВОСЛЖБОВЦІВ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЇХ ГОТОВНОСТІ ДО БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

А. Куртов, кандидат технічних наук, доцент

*Військово-юридичний інститут Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

*С. Іващенко, Військово-юридичний інститут Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

24 лютого 2022 року повномасштабним вторгненням російської армії розпочався новий етап російсько-української війни. Це – народна війна за незалежність і суверенітет України, яка триває з 2014 року. Це також війна за цивілізаційний вибір: Україна відстоює свою

приналежність до європейської цивілізації і водночас – ті засадничі цінності, права і свободи, що лежать в основі Західного світу.

На сьогодні, під час виконання бойових завдань, військовослужбовець значний час перебуває у військовому спорядженні. Додаткове навантаження вимагає розвитку функціонально стану, фізичного розвитку, загальних та прикладних фізичних якостей для тривалого та ефективного виконання обов'язків. Зміст фізичної підготовки потребує врахування сучасних вимог професійної діяльності та удосконалення з врахуванням інноваційних тенденцій.

Фізична підготовка є основним інструментом ефективного солдата для збереження бадьорості, пильності та витривалості в операціях і під час виконання всіх покладених на нього обов'язків у боротьбі з повстанцями та небезпекою в країні. Завдяки огляду досліджень підкреслюється важливість фізичного стану солдатів для виконання бойових завдань та ефективність фізичної підготовки у забезпеченні їх боєготовності. Також можемо підкреслити роль командирів у забезпеченні дотримання солдатами стандартизованих програм фізичної підготовки.

Відмінними рисами сучасного загальновійськового бою, з одного боку, є рішучість і швидкоплинність бойових дій, високі темпи, різкі і часті зміни обстановки, застосування високоточних засобів ураження, а з іншого – переважне ведення бойових дій в особливих умовах (у містах і населених пунктах, у гірській і лісистій місцевості), що значною мірою ускладнює виконання бойових завдань і вимагає від військовослужбовців фізичної витримки та готовності.

Із підвищенням складності зразків озброєння та військової техніки, збільшенням різноманітності та динамізму військових дій значно підвищуються вимоги до фізичних, психічних та інших якостей військовослужбовців, на вдосконалення яких має бути спрямований увесь процес фізичної підготовки.

Проблема якісної підготовки військовослужбовців до військово-професійної діяльності, а особливо до ведення бойових дій в умовах сучасного бою, завжди була актуальною, а сьогодні набула особливої значущості. Актуальним залишається питання визначення фізичних якостей та військовоприкладних навичок, які найчастіше застосовуються в різних видах бойових дій.

Фізична підготовка в Збройних Силах України є однією з ланок системи фізичного виховання в Україні. Разом з тим вона входить складовою частиною в систему бойової підготовки військ, являючись

одним з її предметів, складовою і невід'ємною частиною навчання і виховання військовослужбовців.

Основними факторами, що визначають вимоги до фізичної підготовки особового складу Збройних Сил являються:

- * характер прийомів і дій військовослужбовців при виконанні ними бойових задач;
- * умови бойової діяльності військовослужбовців;
- * характер і величина фізичних навантажень і нервово-психічних напружень в процесі бойової діяльності;
- * географічні умови місця дислокації військових частин або ймовірного ТВД (театру дій);
- * особливості впливу навчально-бойової і бойової діяльності на фізичний і психічний стан військовослужбовців;
- * рівень розвитку військової техніки і зброї і інше.

На сучасному етапі розвитку суспільства спеціалістами відзначається зростання ролі і впливу фізичної підготовки на боєздатність військовослужбовців і бойову готовність військ. Цілий ряд фактів і аргументів, що наводяться нижче підкреслюють це.

Вдосконалення озброєння і бойової техніки викликає все більш глибокий розподіл військової праці, народжує нові військово-технічні спеціальності, веде до появи нових видів фізичних і нервово-психічних навантажень. Вони вимагають здатності швидко переробляти великі обсяги інформації, стійкості до тривалої роботи, уважності, точної координації. Причому ніякі навіть найскладніші і досконалі приклади не можуть замінити людину як при виконанні елементарних, так і більш складних мисленних операцій.

Ускладнення озброєння привело до появи систем, що вимагають колективного обслуговування, вироблення групової навички узгодженої діяльності військовослужбовців. Тому різний рівень фізичної витривалості, рухової координації в членів бойового розрахунку може привести до цього, що темп роботи буде визначатися найслабшим воїном, його помилки приведуть до відмови техніки.

Застосування противником нових видів озброєнь підвищує фактор несподіваності і висуває до військ вимоги бути в постійній бойовій готовності до відбиття нападу противника.

З'явилась особлива дисципліна – бойове чергування. Розрахунок повинен переходити до роботи в максимальному темпі без всякого періоду впрацьовування, а на це здатні тільки люди з хорошою фізичною підготовкою, високою психологічною стійкістю.

Постійна бойова готовність висуває особливі вимоги до збереження точності дій на протязі всього чергування. Таук ще недавно в передачі інформації були допустимі 1-2 помилки на 100 переданих знаків, то в сучасних умовах вимоги до точності зросли в багато раз. Вона прямо залежить від степені втоми, яка наступає пізніше в осіб з високою фізичною витривалістю. Фізична підготовка, забезпечуючи збереження працездатності і формування спеціальних якостей особового складу, є одним із важливих елементів підтримання бойової готовності військ.

Сучасний бій характеризується високою маневреністю сил і засобів, напруженістю і швидкоплинністю, швидкими змінами обстановки, підвищенням ролі людського фактора. Бій вимагає високих морально-бойових і фізичних якостей, здатності витримувати величезні психічні і фізичні навантаження. Висока інтенсивність бойових дій зумовлює дефіцит часу. Економія часу в виконанні бойових прийомів стала одним з показників бойової майстерності, а вона можлива тільки на базі фізичної готовності.

Дефіцит часу в бойовій обстановці, колективний характер діяльності, не дозволяє використовувати індивідуальний темп роботи, викликає надмірне фізичне і психічне навантаження і відповідно втому особового складу.

Фізична підготовка – фактор підвищення бойової виучки військовослужбовців. Розгляд питання про вплив рівня фізичної підготовленості на стан бойової виучки військовослужбовців неможливий без розуміння механізму здійснення цього впливу. Чисельними дослідженнями доведено, що в основі цього механізму лежить **явище переносу навичок і умінь**, сформованих в одній області людської діяльності на результати оволодіння навичками і умінями в інших сферах. Цей перенос може здійснюватися як в близьких по структурі діях, наприклад, між різними фізичними вправами, так і в далеких.

Як добре нам відомо в теорії фізичного виховання існує також явище переносу фізичних якостей (зокрема сила-швидкість).

Вплив фактора фізичної підготовленості на польову, повітряну, морську виучку характерний для всіх військових спеціальностей. Наявність достатнього арсеналу рухових навичок, здатність швидко і ефективно переключатися з одних прийомів діяльності на інші - важливі умови надійності оператора автоматизованої системи. Високий рівень фізичної тренуваності дозволяє суттєво підвищувати здатність воїнів до швидкої оцінки обстановки, до прийняття рішень

в складній обстановці. Як показують дослідження час на оцінку обстановки і прийняття рішення фізично добре підготовленими операторами РЛС скорочується на 24%, а кількість допущених помилок зменшується майже вдвоє.

Фізична підготовка, що проводиться планомірно допомагає інтенсифікувати процес бойового навчання. Приклад: багатоденні навчання, хронометраж дій особового складу свідчить: 60 % всього часу - дій пов'язані з значним фізичним навантаженням; сон не більше 20 % часу, що становить 35-40 % від норми. Подолання таких навантажень під силу фізично тренуваним людям. У солдат з відмінною оцінкою показники працездатності залишаються майже без змін, а у слабо підготовлених вона знижується після першої доби навчання на 35 %. Приклад з воїнами мотострільками – слабо підготовлені воїни знижують точність стрільби з автомата в ході багатоденних навчань на 30-50 % в порівнянні з вихідними показниками.

Добре підготовлені номери гарматних розрахунків здатні провести в середньому на 20 % заряджень більше, ніж фізично слабо підготовлені.

Приклад з підготовки льотчиків. При 7-8 кратних перевантаженнях льотчики винищувача фізично добре підготовлені на швидкості 1080км/год на віражі за рахунок кращої адаптації до перевантажень здійснюють маневр з радіусом на 700-800м меншим, що дозволяють скоротити час маневру на 10-20сек. Таким чином, як свідчить досвід військ і результати наукових досліджень, фізична підготовка виступає важливим засобом підвищення бойової майстерності військ.

Отже результати широких досліджень з виявлення вимог сучасного бою, що висуваються до фізичної підготовленості військовослужбовців, дозволили встановити, що найвищі вимоги висуваються до рівня розвитку загальної та швидкісно-силової витривалості, міри сформованості військовоприкладних рухових навичок.

Вивчення характеру фізичних навантажень, які виконуються військовослужбовцями, у процесі навчально-бойової діяльності показало, що в основному переважають фізичні вправи значного та помірного навантаження, спрямовані на розвиток загальної витривалості, недостатня увага при цьому приділяється розвитку спеціальних фізичних якостей і формуванню військово-прикладних рухових навичок.

Проблема якісної підготовки військовослужбовців до військово-професійної діяльності, а особливо до ведення бойових дій в умовах сучасного бою, завжди була актуальною, а сьогодні набула особливої значущості. Актуальним залишається питання визначення фізичних якостей та військовоприкладних навичок, які найчастіше застосовуються в різних видах бойових дій (завдань).

Таким чином роль фізичної підготовки військовослужбовців є поширеним питанням та потребує уваги. Потрібно вдосконалювати систему фізичної підготовки для більш ефективного виконання бойових завдань, так як на даний момент не всі фізичні якості розвиваються в повній мірі.

Список використаних джерел:

1. Наказ МОУ «Про затвердження Інструкції з фізичної підготовки в системі Міністерства оборони України» від 05.08.2021 № 225 // [Електронний ресурс] - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1289-21#Text>

2. Романчук С. Залежність бойової готовності курсантів ВНЗ Сухопутних військ від їх фізичної підготовленості / Сергій Романчук, Олександр Попович, Вадим Красота // Молода спортивна наука України : Зб. наук. праць з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини.

3. Фізичне виховання військовослужбовців: навч. посіб. / М.Ф. Пічугін, Г.П. Грибан, В.М. Романчук [та ін.]; за ред. Г.П. Грибана. – Житомир: ЖВІ НАУ, 2011.

4. Фізичне виховання військових юристів з урахуванням досвіду АТО: навч. метод. посіб. / С. М. Мельник, К.А. Радченко, А.І. Куртов та ін. – Х. : ХУПС, 2018.

5. Куртов А.І. «Управління повсякденною діяльністю підрозділів: робота юрисконсульта військової частини під час підготовки особового складу варті з урахуванням досвіду ООС». Х. : ХНУПС, 2021. – 73 с.

ДІАГНОСТИКА КОНФЛІКТНИХ ФОРМ ВЗАЄМОДІЇ КУРСАНТІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

А. Батрак, курсантка льотного факультету

Т. Шмига, курсантка льотного факультету

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Дев'ять місяців тому війна нещадно увірвалась у життя українців і змінила його. Довготривалий стрес максимальної інтенсивності погіршує психологічне здоров'я не тільки цивільного населення, але й професійно підготовлених військовослужбовців. Через вікові особливості, недостатню професійну та психологічну підготовку, курсанти належать до групи ризику виникнення ряду постстресових симптомів.

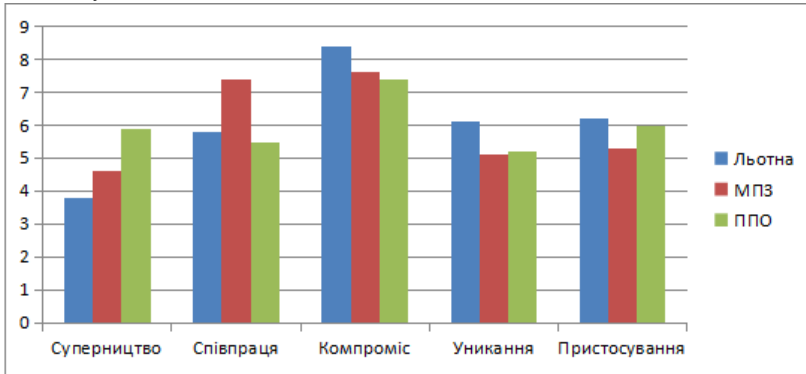
Необхідність відповідати високим очікуванням, що висуваються сьогодні до ЗСУ, невизначеність у майбутньому, адаптація до нових умов, викликаних вимушеним переїздом, може розвинути у курсантів цілий спектр негативних емоційних переживань, таких як тривожність, роздратованість, негативізм, підвищена агресивність. Крім того, соціальна напруга у державі, обумовлена війною переоцінка цінностей змінює мотиваційно-ціннісну структуру особистості військовослужбовця, що може погіршити морально-психологічний клімат у колективі курсантів та призвести до міжособистісних конфліктів.

Як відомо, затяжні невіршені конфлікти деморалізують, дестабілізують увесь військовий підрозділ, погіршують його бойову готовність та боєздатність, що негативно відбивається на ефективності та результативності виконання бойових завдань та завдань за призначенням. Враховуючи гостру необхідність ЗСУ у психологічно стабільних та професійно підготовлених військовослужбовцях, дослідження конфліктів у курсантському середовищі дозволить відповідним чином організувати освітній процес та професійну підготовку особового складу.

Дане дослідження присвячене визначенню домінуючої стратегії особистості у конфліктній взаємодії та рівня агресивності курсантів випускних курсів різних спеціальностей. Для реалізації поставленої мети ми використовували методику Томаса-Кільманна «Визначення домінуючої стратегії поведінки в конфліктній ситуації» та опитувальник агресивності Басса-Дарки. В опитуванні прийняли участь 56 курсантів різних спеціальностей Харківського

національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба: льотчики, морально-психологічне забезпечення, протиповітряна оборона.

Результати за методикою Томаса-Кільманна представлені на малюнку 1.

Мал.1. Домінуюча стратегія поведінки в конфліктній ситуації

Аналіз отриманих результатів свідчить про те, що у курсантів усіх спеціальностей переважає компромісна стратегія взаємодії у конфлікті, тобто вони мають виражену потребу у співпраці і для досягнення спільної мети готові йти на певні поступки.

Слід відмітити, що майбутні льотчики за певних обставин демонструють конформну позицію у конфлікті і здатні інтереси іншої людини або справи ставити вище за свої особисті, для них характерною є стратегія пристосування.

Курсанти, які навчаються за спеціальністю морально-психологічне забезпечення у конфліктній ситуації схильні переважно до співпраці, що є найефективнішою стратегією, проте потребує витрати певних зусиль та емпатійно-комунікативних навичок. Вони проявляють оптимальну ініціативу, що спрямована на пошук результатів вигідних для обох сторін та здатні прислухатися до позиції іншої сторони у конфлікті і враховувати її потреби. Отже, майбутні офіцери структур морально-психологічного забезпечення в значній мірі орієнтовані на співробітництво у конфліктній ситуації.

Характерним є те, що на відміну від інших курсантів, майбутні спеціалісти з ППО частіше вступають у конкурентні відносини, вони прагнуть домінувати та задовольняти в першу чергу свої потреби, турбота про свої інтереси розглядається ними як єдиний можливий варіант розв'язання конфлікту.

Оцінка рівня агресивності проводилась за допомогою опитувальника Басса-Дарки. Було визначено ступінь прояву таких типів агресивних реакцій, як фізична агресія, вербальна агресія, опосередкована агресія, негативізм, дратування, підозрілість, образа, аутоагресія, а також загальний індекс агресивності та індекс ворожості.

Отримані результати вказують на превалювання в структурі агресивності всіх курсантів вербальної агресії, яка проявляється у використанні ненормативної лексики, словесних образ тощо. Дані показники не викликають здивування, адже на тлі військової агресії рф в Україні «напівлегалізувались» деякі нецензурні слова та фрази, які активно використовуються ЗМІ, соцмережами та навіть офіційними представниками. Публічне вживання ненормативної лексики під час війни є проявом глибоких негативних емоцій народу, що дозволяє йому впоратись із стресом. Науково підтверджено, що чим сильніший страх, розгубленість та дезорієнтація, тим частіше людина вдається до нецензурних слів, що є своєрідним захистом від зовнішнього світу.

Загалом, опитані курсанти льотної спеціальності та ППО демонструють середній рівень агресивності, що проявляється зовні по відношенню до конкретних людей, а не у вигляді загального рівня недовіри до людей та світу в цілому. Також слід відмітити, що майбутні фахівці з МПЗ демонструють найнижчі показники по всіх компонентах агресивності, що може вказувати на розвинені механізми подолання стресу та толерантність до людей у цілому.

Отримані результати доцільно враховувати при організації позанавчальної діяльності з курсантами для розробки тренінгових й психоосвітніх занять з метою розвитку у них комунікативних навичок для побудови безконфліктної взаємодії у військових підрозділах, а також навичок подолання стресу, що є запорукою їхнього психологічного здоров'я.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ПРОТИБОРСТВО В УМОВАХ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ
НАУКОВИЙ СЕМІНАР
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ПОВІТРЯНИХ СИЛ імені ІВАНА КОЖЕДУБА

Відповідальний за випуск *В.А. Кротюк*
Комп'ютерна верстка *Д. Клочко*
Комп'ютерний дизайн обкладинки *Д. Клочко*

Техн. редактор *М.В. Дудко*

Коректор *Н.К. Гур'єва*

Формат 60 × 84/16

Ум.-друк. арк. – 10,00

Підписано до друку 9.12.2021

Ціна договірна Тираж 100 пр. Зам. 1557

Видавництво Харківського національного університету
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2535 від 22.06.2006 р.
Адреса видавництва: 61023, Харків-23, вул. Сумська, 77/79

Віддруковано з готових оригінал-макетів
у друкарні ФОП Тарасенко В. П.
Свідоцтво № 24800170000043751 від 21.01.2002 р.
61124, м. Харків, вул. Зернова, 6/267.
Тел.: (0572) 52-82-11